

วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน
ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

AN ANALYSIS OF VALUES OF BUDDHADHAMMA APPEARED IN THE
TENTH MONTH CUSTOM OF BUDDHIST IN PHATHAIRIN
SUB - DISTRICT, LAMPLAIMAT DISTRICT, BURIRAM PROVINCE

พระอธิการทองภาส กิตติปาโล (ผาปรารงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน
ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

พระอธิการทองภาส กิตติปาโล (ผาปรารงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analysis of Values of Buddhadhamma Appeared in the
Tenth Month Custom of Buddhist in Phathairin
Sub - District, Lamplaimat District, Buriram Province

PhraAthikarn Tongphas Kittipalo (Phaprang)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ตำบลผไทโรนทร์
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....
(พระมหาดนัยพัชร คมภิรมย์, ดร.)

ประธานกรรมการ

.....
(ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

.....
(ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี)

กรรมการ

.....
(ดร.บรรพต แคไธสง)

กรรมการ

.....
(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.บรรพต แคไธสง
พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระอธิการทองภาส กิตติปาโล / ผาปรางค์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน
ในตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัย : พระอธิการทองภาส กิตติปาโล (ผาปรารค์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: ดร.บรรพต แด่ไธสง, ป.ธ.๗, พธ.บ.(พระพุทธศาสนา),
M.A.(Philosophy), Ph.D.(Philosophy)
: พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญญา, ดร., ป.ธ.๓, ศศ.บ.(ปรัชญา),
ศน.ม.(พุทธศาสนาและปรัชญา), ศน.ด.(พุทธศาสนาและปรัชญา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ ๒) เพื่อศึกษาการทำบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ในตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ ในตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน จากพระสงฆ์และนักปราชญ์ชาวบ้าน

ผลจากการวิจัยพบว่า

จากการสัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์/ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีแนวความเชื่อโน้มเอียงไปในทางหลักการทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วยังไม่เข้าใจผลกรรมหรือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาว่าการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนานั้นเรียกว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา

ประเพณีบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายปี ตามความเชื่อของการทำบุญอุทิศให้กับเปรตญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งการทำในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา ความเคารพที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป แต่อีกส่วนหนึ่งยังมีความเชื่อว่าเป็นการทำตามประเพณีที่ทำตามสืบ ๆ กันมา ยังเข้าใจว่าทำไปเพื่ออุทิศให้เปรต ทำไปเพื่ออุทิศให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปเท่านั้น

คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบได้ส่งผลต่อสังคมหลายด้าน คือ ด้านจิตใจในด้านของจิตใจนั้นเมื่อชาวบ้านทำบุญแล้วย่อมมีความสุขใจเกิดขึ้นเพราะการทำบุญนั้นจะต้องถึงพร้อม ๓ ขณะ คือ ตั้งแต่คิด ขณะทำ และหลังจากทำ ซึ่งใจต้องผ่องใสอิ่มอกอิ่มใจสดชื่น และรักษาความแนบแน่นของชาวอีสานเอาไว้ทำให้ประชาชนมีความร่วมมือและสร้างความสามัคคีทั้งในชุมชนและหมู่บ้านมีการรวมญาติมิตร เพื่อนพ้องทุกคนที่เกี่ยวข้องทุกคน ร่วมมือร่วมใจกัน

จนทำให้งานทุกอย่างที่ทำให้ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และสร้างความรู้สึกรถึงความเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกับชาวบ้านร่วมชุมชน ส่งผลให้วิถีปฏิบัติต่อกันมีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันซึ่งกันละกันก็เท่ากับว่าได้สร้างเสถียรภาพให้กับสังคมส่วนรวม ส่วนหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบทำหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมโดยการยกเรื่องอบายภูมิมานำเสนอให้คนในสังคมได้รับรู้ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ช่วยแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงในสังคมได้

Thesis Title : An Analysis of Values of Buddhhadhamma Appeared in the Tenth Month Custom of Buddhist in Phathairin Sub-district, Lamplaimat District, Buriram Province

Researcher : PhraAthikarn Tongphas Kittipalo (Phaprang)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr.Banpot Khathaisong, Pali VII, B.A.(Buddhism), M.A.(Philosophy), Ph.D.(Philosophy)

: Phrakruvinaithorn Amnat Palapanyo, Dr., Pali III, B.A (Philosophy), M.A.(Buddhism & Philosophy) Ph.D.(Buddhism & Philosophy)

Date of Graduation : March 22, 2018

Abstract

There are three objectives of the thesis namely ; 1) to study of the background of tenth custom, 2) to study of Buddhist doctrine appeared in tenth month custom of Buddhist in Phathairin sub-district, Lamplaimas district, Buriram province, 3) to analysis of value of Buddhist doctrine in tenth month custom. The research is qualitative research by using the deep-interview from example people around 20 persons such as monks and wise men.

The results of research found that

From interviews with monks, community leaders and wise men, it was found that most of people still have a tendency to believe in the principle of merit for the ancestors who passed away, but still do not understand the consequences of karma or the doctrine of Buddhism that the giving (dana), morality and meditation is called the objects of merit which is the Buddhist doctrine.

The tenth month custom of Buddhist in Phathairin sub-district, Lamplaimas district, Buriram province is custom which continuous many years. it is the opportunity in making the merit for giving toward the passed away relatives. These kinds of action show clearly to be full of gratefulness, loving kindness, respectfulness to passed away person. But the other part is also believed to follow the traditions that are made for giving to Peta or the passed away relatives only

The value of Dhamma which appeared in tenth month custom reflects to society in many ways such as mental reflection ; when people alms something to monks, they receive happiness. Because alms will succeed with three moments as moment of thought, moment of doing and done moment which must be pure and refreshing mind. And it is the creation of unity of people in South-east of Thailand. It brings the connection and creates the harmony in community and village lead to the strength community which means that create the security to collective society. Buddhist doctrines which appear in the tenth month custom are controlling factors of society with presentation of planes of loss and woe, it creates the unified family and society, resolves problem about conflict in society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้เพราะความกรุณา เอื้อเฟื้อจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกล่าวนามเพื่อเป็นการขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณพระศรีปริยัติธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ,ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์และกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร. บรรพต แคะไธสง ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี ผู้ทรงคุณวุฒิ รวมถึงคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่คอยให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะให้แนวคิดและช่วยตรวจแก้ไขในส่วนต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้ให้ความรู้ทุกท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษาให้แนวคิดวิธีการต่างๆ ในการเขียน สืบค้นข้อมูล และช่วยตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ ช่วยให้คำแนะนำในส่วนที่บกพร่องต่างๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จเป็นรูปเล่ม ขอขอบพระคุณพระอาจารย์ทุกท่านที่ได้ร่วมให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

คุณความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอน้อมบูชาพระคุณบูรพาจารย์ผู้บวชสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบมาจนถึงปัจจุบันและบูชาคุณบิดามารดาครูอุปฌาย์อาจารย์ ขออนุโมทนาขอบคุณคณะท่านผู้มีส่วนอำนวยความสะดวกในการสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิจัยจนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จขอบคุณคณาจารย์เจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ทุกท่านที่ทำให้ความเป็นกัลยาณมิตรเสมอมา

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยจงปกป้องคุ้มครองทุกท่านให้จงเจริญงอกงามไพศาลในพระพุทธศาสนาตลอดกาลเป็นนิจเทอญ

พระอธิการทองภาส กิตติปาโล / ผาปรางค์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ	๑๖
๒.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม	๑๖
๒.๑.๑ หลักการของพุทธธรรม	๑๗
๒.๑.๒ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม	๑๗
๒.๑.๓ ลักษณะทั่วไปของหลักพุทธธรรม	๑๘
๓.๒ หลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ	๒๐
๒.๒.๑ บุญกิริยาวัตถุ ๓	๒๐
๒.๒.๒ การรักษาศีล	๒๓
๒.๒.๓ การบำเพ็ญภาวนา	๒๘
๒.๒.๔ ความกตัญญู	๓๒
๒.๒.๕ ปุพพเปตพลี	๓๔
๒.๒.๖ ความสามัคคี	๓๖
๓.๓ สรุป	๓๗
บทที่ ๓ การทำบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ตำบลผไทราญรอน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๔๐
๓.๑ ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบในสมัยพุทธกาล	๔๐
๓.๑.๑ กำเนิดและพัฒนากิจการของพิธีบุญเดือนสิบในคติความเชื่อยุคก่อนพุทธกาล	๔๐

๓.๑.๒ กำเนิดและพัฒนาการของพิธีบุญเดือนสิบในคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์	๔๒
๓.๑.๓ การทำบุญเดือนสิบในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	๔๕
๒.๑.๔ ลักษณะสำคัญของพิธีบุญเดือนสิบในพระพุทธศาสนา	๔๙
๓.๒. ประเพณีสารทหรือบุญเดือนสิบในตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	๕๓
๓.๒.๑ ประเพณีชุมชนตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๕๓
๓.๒.๒ ประเพณีบุญเดือนสิบตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชนตำบลไทรินทร์ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์	๕๔
๓.๓ ลักษณะของพิธีสารทเดือนสิบหรือบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชนตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๕๗
๓.๔ จุดมุ่งหมายในประเพณีสารทเดือนสิบหรือบุญเดือนสิบ	๕๙
๓.๕ สรุป	๖๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ	๖๒
๔.๑ คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ	๖๒
๔.๑.๑ ด้านจิตใจ	๖๒
๔.๑.๒ ด้านความสามัคคีของชุมชน	๖๔
๔.๑.๓ ด้านวิถีชีวิตชุมชน	๖๕
๔.๑.๔ ด้านศาสนาและวัฒนธรรม	๖๗
๔.๑.๕ ด้านสังคม	๖๘
๔.๒ สรุป	๗๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๐
บรรณานุกรม	๘๑
ภาคผนวก	๘๗
ก. แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	๘๘
ข. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย	๙๒
ค. หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์	๙๓
ง. หนังสือขอความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์	๙๖
จ. ภาพประกอบกิจกรรมและผู้ให้สัมภาษณ์	๙๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การอ้างอิงคัมภีร์ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ได้กล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม/ข้อ/หน้า กล่าวคือ เลขตัวหน้าเป็น เลขเล่ม เลขตัวกลางเป็นเลขข้อ เลขตัวหลังเป็นเลขหน้า เช่น ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๕/๑๔ หมายถึง ขุททกนิกาย ชาตก (ภาษาไทย) พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ข้อที่ ๕๕ หน้า ๑๔

ส่วนคัมภีร์อรรถกถาจะแจ้งที่มา /เล่ม/หน้า กล่าวคือ เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม เลขตัวหลัง เป็นเลขหน้า เช่น ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๒๐๐ หมายถึง ขุททกนิกาย ชาตก อรรถกถา (ภาษาไทย) เล่มที่ ๕๗ หน้า ๒๐๐

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	พระวินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
-------	-------	----------------------	-----------

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.ม.อ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยหรือดินแดนสุวรรณภูมิในปัจจุบันรับรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็นภูมิประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียนมาตั้งแต่สมัยยุคพระเจ้าอโศกมหาราชหลังจากได้ทำการส่งยานาคครั้งที่ ๓ ล้นสุดลง ปี พ.ศ. ๒๓๔^๑ จนถึงปัจจุบันสองพันกว่าปีมาแล้ว ประวัติศาสตร์ชาติไทยมีความเกี่ยวเนื่องผูกพันกับพุทธศาสนามายาวนาน จึงทำให้พระพุทธศาสนากับชาติไทยมีความสัมพันธ์ผูกพันแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันควบคู่กันมาตามประวัติศาสตร์ที่ได้จารึกบันทึกไว้และได้ศึกษากันโดยทั่วไป เริ่มตั้งแต่สมัยอาณาจักรกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยเฉพาะยุคสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงมีนโยบายทั้งด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน^๒

โดยพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน แต่ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยนั้น ความเชื่อความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยสืบทอดกันมาในยุคก่อนที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตของคนในสังคมไทยพอสมควร วัฒนธรรมประเพณีทางด้านพิธีกรรมซึ่งชาวพุทธทุกคนปฏิเสธไม่ได้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลทางหลักความเชื่อของสังคมไทยคือศาสนาพราหมณ์ ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในภูมิภาคแถบสุวรรณภูมิมาก่อนและยังมีอิทธิพลสืบทอดกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน^๓

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ลักษณะสังคมส่วนใหญ่เป็นชนบทมีสภาพความเป็นอยู่เรียบง่าย มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยึดมั่นอยู่ในจารีตประเพณี ฉะนั้นความเป็นมาของชาวอีสานจึงมีรูปแบบที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น อาชีพ ค่านิยม ความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวอีสานมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ชาวอีสานมีขนบธรรมเนียมประเพณีการเคารพผีบรรพบุรุษ ผีแถน ผีฟ้า โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องผีสั้นชาวอีสานถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเป็นอย่างมาก

^๑พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในอาเซียน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา , ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๓.

^๒เสถียร โพธิ์นันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ**, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๔๖.

^๓พระภัททชาพงษ์ สิริภทโท (กำชัยภูมิ), “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทสวดชัยอีสาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

อีสานเป็นแผ่นดินที่อุดมไปด้วยสมบัติทางภูมิปัญญาความเป็นอยู่ของชาวบ้านในรอบหนึ่งปีจึงมีพิธีกรรมทุกเดือน ซึ่งแสดงออกถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมหรือระหว่างคนกับธรรมชาติและระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ดังกรณีงานบุญประเพณีของชาวอีสานจนไม่อาจประเมินค่าได้ ที่สามารถเห็นได้ในปัจจุบัน คือ ศิลปะและวัฒนธรรมต่างๆ พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อความมั่นคงของชุมชนที่มีอยู่มากมายประเพณี ก็เป็นหนึ่งในมวลมรดกที่บ่งบอกได้ถึงความสำเร็จรุ่งเรืองของชาวอีสานนี้ได้ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น และมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป^๔

บุญเดือนสิบเป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนทางภาคอีสานซึ่งถือว่าบุญประเพณีเดือนสิบนี้จะได้มีโอกาสทำบุญอุทิศให้กับเปรตญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญข้าวสาก คำว่า "สาก" ในที่นี้มาจากคำว่า "ฉลาก" ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะจัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาตำราหลวง มาทำเป็นห่อๆ นำไปถวายพระก่อนจะทำพิธีถวายก็จะมีการจับฉลากก่อน พอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเณรรูปใด ก็นำไปถวายตามนั้น ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงสมภารหรือบารมีว่าในปีดวงชะตาหรือชีวิตของตนจะเป็นเช่นไร มีการทำนายไปตามลักษณะของพระหรือเณร ที่ตนเองจับฉลากได้ เช่น บางคนอาจจับได้พระที่เป็นผู้ที่อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคงหรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรหากถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญามาก เป็นต้นบางท้องถิ่นจะมีการทำข้าวสากหรือฉลากภัตนี้เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัดห่อกลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พับสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็นชุดๆ ภายในห่อนั้น บางห่อบรรจุหมาก พลุ บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวสาร ปลา เนื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละห่อนั้นไม่ซ้ำกัน แล้วนำไปแขวนห้อยไว้ตามต้นไม้ หรือรั้วบริเวณวัด ในตอนเช้าตึกของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เสร็จแล้วจะมีการตีโปง กลอง ฆ้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอา พิธีการเช่นนี้เรียกว่าแจกข้าวสาก หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บคืนมา ในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้เรียกว่า "ชิงเปรต" หรือ แย่งข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแย่งข้าวสากจากแดนเปรตมากิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ ปราศจากโรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็นำเอามาเก็บไว้ตามไร่นาดากกล้า^๕

คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงลักษณะความเชื่อที่เป็นจุดเริ่มต้นและพัฒนาการของพิธีบุญเดือนสิบว่า มีมูลเหตุมาจากความเชื่อของมนุษย์ในยุคแรก ซึ่งในยุคนั้นพวกเขามีความเชื่อกันว่า บาปนั้นเกิดจากการทำผิดศีลธรรม ดังความปรากฏในสมัยหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขาในวิหารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นพระผู้มีพระภาค

^๔ชั้นเตียน นามเกตุ, "การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน)", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๕กรมศิลปากร, ฮิตที่ ๑๐ บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nectec.or.th/schoolnet/library/webcontest๒๐๐๓/๑๐๐team/dlnes๐๖๐/heet๑๐/heet๑๐.htm> [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].

เจ้า ทรงตอบปัญหาของสามเณรชื่อว่าเสฏฐะ และสามเณรชื่อภารทวาชะ ความว่า “เพราะสัตว์ทั้งหลาย พวกมันลอยบาปอกุศลธรรมทั้งไป คำแรกว่า “พราหมณ์” จึงเกิดขึ้น”^๖ และทรงอธิบายผลของกรรมที่มีต่อวาระต่าง ๆ ว่า

“วาเสฏฐะและภารทวาชะ แมกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร สมณะ ผู้ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่น ให้ทำกรรมตามความเห็นผิด เพราะการชักชวนผู้อื่น ให้ทำกรรมตามความเห็นผิดนั้น เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดใน อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แมกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร สมณะ ผู้ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรม ตามความเห็นชอบนั้น หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^๗

เมื่อมนุษย์ในยุคแรก เกิดความเชื่อเรื่องบุญบาปและเรื่องของความดี ความชั่วแล้ว จึงพากันออกบวชเพื่อบำเพ็ญทาน แสวงหาความบริสุทธิ์ให้กับชีวิต ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง จึงเกิดดวงวงของพราหมณ์ ในยุคสมัยนั้น^๘ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียมาก ชาวฮินดูในประเทศอินเดีย เชื่อกันว่าร่างกายของมนุษย์ เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว ร่างกายย่อมสูญสลายไป คงเหลือไว้แต่ส่วนของนามธรรมคือวิญญาณ เทียวนเวียนอยู่ตามสถานที่ ที่ตนเคยอาศัยอยู่ เพราะวิญญาณไม่สามารถเดินทางไปสู่ปรโลกได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องประกอบพิธีบูชาข้าวบิณฑ์หรือก้อนข้าวสังเวทวิญญาณของผู้ตาย เพื่อให้วิญญาณมีกำลังพอที่จะเดินทางไปสู่ปรโลกได้^๙ การประกอบพิธีดังกล่าวสอดคล้องกับลักษณะความเชื่อเรื่อง การบูชา ๒ ลักษณะตามคติทางพระพุทธศาสนา คือ อามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ซึ่งคติความเชื่อดังกล่าวนี้เมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงตรัสสอนโมทนาแก่สุนิระและวัสสการะ ผู้เป็นมหาอมาตย์แห่งมคธรัฐ ตามพระคานานี้ว่า

“บัณฑิตอยู่ในที่ใดครั้งเลี้ยงดูท่านผู้มีศีล ผู้สำรวมประพฤติพรหมจรรย์ในที่ที่ตนอยู่นั้น พึงอุทิศทักษิณา คือ การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้แก่เหล่าทวยเทพผู้สถิตอยู่ในที่นั้น ทวยเทพเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบอันเขานับถือแล้วย่อมมนับถือตอบ จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้น เป็นการตอบแทน ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ดังนั้น ผู้ที่ทวยเทพอนุเคราะห์แล้ว ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่ดีเจริญทุกเมื่อ”^{๑๐}

การอุทิศทักษิณาด้วยการบูชานี้ ไม่ได้เจาะจงเฉพาะบรรพบุรุษของตนที่ล่วงไปแล้วเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงเหล่าทวยเทพที่คอยดูแลปกป้องชีวิตของตนด้วย ด้วยเหตุนี้ลัทธิความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ จึงมีการทำพิธีบูชาบรรพบุรุษอย่างมากมาย และมีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลายไปในที่ต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยจนถึงปัจจุบันนี้

^๖ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๒/๙๗.

^๗ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๖/๙๙-๑๐๐.

^๘ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๓/๙๘.

^๙สุเมธ เมธาวิทยากุล, **สังกัปปพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๐.

^{๑๐}วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๘๖/๑๐๒.

ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ บางท้องถิ่นจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่น่ามาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาลึใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น เรื่องมโหสถ เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องท้าวทักดาเป็นต้น บุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรเอาใจใส่ประพาศปฏิบัติกันจึงได้มีคำกล่าวไว้เป็นปรัชญาภาษาอีสานว่า

...ฮีตหนึ่งนั้น เมื่อถึงเดือนสิบแล้วหายกทอดบวชบาน เบิกพลีทำทานต่อมาสองเช้า ข้าวสลากร้นำไปให้สังฆทานทอด พากันห้วยอดแก้วนิพพานพูนพ้นที่สูง ผูกหมูลุงอวป่าคณาเนือง น้อมส่งศรัทธาลงทอดไว้ทานให้แม่ไป อุทิศให้ฝูงเปรตเปโต พากันโหมทานำสู่คนจนเกลี้ยง^{๑๑}...

ประเพณีบุญเดือนสิบนี้ เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันที่พระยายมบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ใน มนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรต หรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ต้องการและปรารถนา ในทางตรงข้ามถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะไม่พอใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เสียใบตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกับอึดอัดอะไรเลย ก็ได้สาปลูกแข่งหลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แย่งทรัพย์สมบัติมรดกที่เขาหามาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่งล้มผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ ออกจะทำให้หน้ากลัวเกรงโทษ ในการทอดทิ้งผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และหลังจากที่ตายไปแล้ว^{๑๒}

ช่วงระยะเวลาจะมีการประกอบพิธีสารทเดือนสิบ มีความเชื่อกันว่า สัตว์นรกจะถูกปลดปล่อยให้มารับส่วนบุญจากญาติพี่น้อง เปรตจะเดินทางมาเยี่ยมญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ สาเหตุที่ต้องเตรียมตัวทำบุญตั้งแต่วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เพราะเชื่อกันว่า ผีบรรพบุรุษถูกปล่อยมาตั้งแต่ช่วงสารทเล็ก และเดินทางมาไกลเกิดความเหน็ดเหนื่อย หิวกระหาย เมื่อมาถึงก็จะอยู่ที่วัดรอคอยว่าญาติหรือลูกหลาน จะมาทำบุญอุทิศส่วนบุญให้หรือไม่ ตอนนี้องหากญาติหรือลูกหลานมาทำบุญให้ ผีบรรพบุรุษก็จะดีใจ และได้รับผลบุญจากที่ได้มีการทำบุญอุทิศให้ ก็จะอวยพรให้ญาติหรือลูกหลานมีความสุขความเจริญ นอกจากจะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญให้ผีบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการ

^{๑๑} ยโส โสแซว, ฮีตสิบสอง [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://yasohosaew.wordpress.com>, [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].

^{๑๒} กรมศิลปากร, ฮีตที่ ๑๐ บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.nectec.or.th/schoolnet/library/webcontest๒๐๐๓/๑๐๐team/dlnes๐๖๐/heet๑๐/heet๑๐.htm> [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].

แสดงออกถึงความกตัญญูทวนที่ต่อผู้มีพระคุณ การสร้างปฏิสัมพันธ์ ความรักความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ จนถึงการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนด้วย^{๑๓}

การประกอบพิธีสารดังกล่าว สอดคล้องกับคติความเชื่อในพระพุทธศาสนาคือหลักปฏิบัติที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้คือ การทำพลีกรรม^{๑๔} ๕ อย่าง คือ ญาติพลี อดิธิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี เทวตาพลี นอกจากนั้นหลักธรรมที่เห็นได้จากประเพณีสารทเดือนสิบก็คือการเคารพผู้ใหญ่ที่เป็นบรรพบุรุษในวงศ์ตระกูล และการแสดงออกซึ่งความกตัญญู รู้คุณต่อบิดามารดาและบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้อยู่ครองเรือนทั่วไปจะพึงกระทำ และไม่จำเพาะเจาะจงว่าจะต้องทำให้แก่ผู้ที่เป็นสมาชิกภายในครอบครัว หรือผู้ที่เป็นเครือญาติของตนเท่านั้น แต่ให้กระทำแก่ผู้อื่นที่เป็นมิตรสหาย หรือผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ว่าโดยหลักก็คือการทำกุศลกรรมบางอย่างแล้วอุทิศส่วนบุญที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยนั่นเอง หลายครั้งที่การอุทิศส่วนบุญ มุ่งไปยังเปรต และบรรพชนซึ่งเชื่อกันว่า บัดนี้อาจจะกำลังประสบความทุกข์อยู่ในหตุคติภูมิ การกระทำดังกล่าวนี้ว่ามีประโยชน์ในเชิงปฏิบัติต่อการระงับความหิวของเปรตนั้นเป็นอย่างดี และเป็นเครื่องรับประกันว่า พวกเขาจะไม่สร้างความเดือดร้อนต่อมนุษย์อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณาถึงประโยชน์ ที่สังคมจะพึงได้จากการบูชาคุณของญาติที่ล่วงลับไปแล้วนี้ ก็สามารถมองเห็นช่องทาง ที่จะขยายประโยชน์ออกไปได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ เมื่อผู้ที่ล่วงไปแล้วเคยสร้างคุณงามความดีไว้มากจนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคม สังคมก็จะช่วยกันยกย่องเชิดชูคุณงามความดีของเขา การกระทำอย่างนี้นับว่าเป็นผลดีแก่สังคม ในการที่จะดำรงรักษาสังคมนั้นให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น ทำให้สังคมมีความสงบสุขมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน^{๑๕}

ประเพณีบุญเดือนสิบนั้น นับได้ว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้สืบทอดเป็นมรดกมาจากบรรพชนจนถึงเวลาปัจจุบันนี้ไว้ได้ เพราะด้วยความรู้จักอนุรักษและพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดีอีกด้วยซึ่งส่งเสริมความมีเสน่ห์ผูกหัวใจให้กับแขกผู้มาเยือนดินแดนอีสานให้มีความซาบซึ้งตรึงใจในประเพณีและวัฒนธรรมนั้นๆ คือประเพณีบุญเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวอีสานยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตลอดทั้งการประกอบกรกุศลตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกด้วยอีกทั้งคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบสามารถปลูกฝังบ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้ จึงได้ตั้งประเด็นเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา มาวิเคราะห์ให้เห็นว่าในประเพณีบุญเดือนสิบต้องการที่จะสื่อความหมาย หรือสั่งสอนด้านคุณธรรมจริยธรรมอะไรบ้าง ที่จะเป็แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในสภาพสังคมปัจจุบันได้

^{๑๓} พระอธิการช่วง วิฑฺฒโน (ตั้งอยู่), “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโหม่นตา)ของจังหวัดสุรินทร์”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔),

^{๑๔} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *ชีวิตหนึ่งเท่านั้นสร้างความดีได้นันต์*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

ตำบลผไทโรนทร์ เป็นตำบลใหม่ที่แยกมาจากตำบลหนองกระทิง ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งตำบลหนองกระทิง เป็นพื้นที่กว้างได้แยกออกมา ๔ ตำบล คือ ตำบล ผไทโรนทร์ ตำบลไทยสามัคคี ตำบลห้วยห้วยหิน และตำบลสระแก้ว สำหรับ ๓ ตำบลหลังได้แยกไปขึ้นอยู่กับอำเภอหนองหงส์ ส่วนตำบลผไทโรนทร์ขึ้นอยู่กับอำเภอลำปลายมาศพื้นที่ทั่วไปของตำบลเป็นที่ราบสูง ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเขตพื้นที่ทิศเหนือติดกับตำบลหนองกระทิง อำเภอ ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศใต้ติดกับ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันออกติดกับ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลห้วยแคน อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ประชากรส่วนใหญ่ทำอาชีพหลัก คือทำนาอาชีพเสริมรับจ้างเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่ชุมชน ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นับถือพระพุทธศาสนา และมีความยึดมั่นในหลักธรรมพุทธศาสนาอีกทั้งยึดถือประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่อย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังถือผีวิญญาณ สร้างศาลปู่ตาที่ดอนปู่ตาเอาไว้เคารพบูชา มีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่ชุมชนตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ หรือชาวอีสานโดยทั่วไปได้ยึดมั่นและส่วนใหญ่มักมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมเกษตรกรรม^{๑๖}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาคุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานบ่งบอกถึงศรัทธาความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา และเป็นวิถีชีวิตที่สะท้อนถึงความกตัญญูกตเวทิตะและสามัคคีธรรมโดยมีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เห็นคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์ให้สืบเนื่องอยู่กับชาวอีสานต่อไปและเพื่อนำผลจากการวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในบุญเดือนสิบนี้ ไปเป็นข้อมูลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอนุรักษ์ฮีตสิบสอง ให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ
๒. เพื่อศึกษาการทำบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ในตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ ในตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของบุญอุทิศในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การทำบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชนใน ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบในตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีประโยชน์อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีบุญเดือนสิบ ๓ ด้าน (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบ (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ

๑.๔.๒ ด้านเอกสาร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากชั้นปฐมภูมิ เอกสารงานวิจัยในทุติยภูมิและตำราที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ข้อมูลปฐมภูมิศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย
- ข้อมูลทุติยภูมิศึกษาจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๔.๓ ด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายได้แก่พระภิกษุ ๑๐ รูป และ ปราชญ์ชาวบ้าน ๑๐ คน รวม ๒๐ รูป/คน ในชุมชนตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลผู้มีความรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือพิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักการทำบุญอุทิศตามบุญกิริยาวัตถุ การแสดงความกตัญญู กตเวที ต่อบุพพเปตพลีและความสามัคคี ในประเพณีการทำบุญเดือนสิบตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

บุญเดือนสิบ หมายถึง การทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่นการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสังเวีย อากาเรื่อผ้าอาภรณ์เครื่องนุ่งห่มข้าวน้ำกระยาสารท เพื่อถวายแก่พระสงฆ์สามเณร แสดงความกตัญญู การเคารพบรรพบุรุษ

ประเพณีสารทเดือนสิบ หมายถึง ประเพณีที่เนื่องในพระพุทธศาสนา ซึ่งกระทำกันตั้งแต่วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ (สารทเล็ก) จนถึง แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ (สารทใหญ่) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง และบริวารที่ล่วงลับไปแล้ว

พลี หมายถึง การเซ่นไหว้และการบูชา ตามคติทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเคราะห์ญาติและอุทิศส่วนบุญให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

คุณค่า หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากการทำบุญเดือนสิบ คือประโยชน์ในด้านจิตใจ ด้านความสามัคคีของชุมชน ด้านวิถีชีวิตชุมชน ด้านศาสนาและวัฒนธรรมและด้านสังคม

พุทธศาสนิกชน หมายถึง พุทธศาสนิกชน ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเรื่องเกี่ยวกับเรื่องของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาในหนังสือพิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญว่า ในพระพุทธศาสนานี้สิ่งที่เหนือกว่าพิธีกรรมยังมีอีกหลายอย่างแต่เดี๋ยวนี้เรามองเห็นกันว่าชาวพุทธใส่ใจในเรื่องที่สำคัญๆ เหล่านั้นน้อยไปหน่อยแล้วก็มัวไปเน้นในด้านพิธีกรรมกันมากไป อย่างไรก็ตามจะต้องเข้าใจว่าเรื่องพิธีกรรมนั้นไม่ใช่ไม่สำคัญในบางโอกาสเราน่าจะพูดกันถึงเรื่องพิธีกรรมให้ชัดเจนไปว่าเราควรจะปฏิบัติต่อมันอย่างไร อย่างน้อยก็จะได้เอาสิ่งที่เป็นอยู่ปรากฏอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อเป็นสื่อ นำเข้าสู่สิ่งที่สำคัญยิ่งขึ้นไป ถ้าไปมองว่าอย่ามาวุ่นวายในเรื่องพิธีกรรมนี้เลยไม่มีประโยชน์ไม่ใช่ตัวแท้ตัวจริงของพระพุทธศาสนาแล้วละเลยไม่เอาใจใส่ก็อาจจะทำให้พลาด ในเมื่อมันเป็นของมีอยู่ปรากฏอยู่ก็ต้องทำให้ถูกต้องถ้าเราเข้าใจความหมายถูกและปฏิบัติให้ถูก ทำด้วยความรู้ความเข้าใจมันก็จะกลายเป็นสื่อ นำเข้าสู่สิ่งที่ถูกต้องดีงามยิ่งขึ้นจนถึงสิ่งที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว เพราะฉะนั้นพิธีกรรมนี้ถ้าเข้าใจถูกต้องและปฏิบัติถูกต้องก็จะกลับนำเข้าสู่พระพุทธศาสนาได้ดี^{๑๗}

บัวศรี ศรีสูง ประชาชนชาวบ้านดงเค็ง มหาสารคาม กล่าวไว้ในการบรรยายเรื่อง “ทิศทางหมู่บ้านอีสานและปณิกะคดี” ว่าวัฒนธรรมของคนอีสานเป็นวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมั่นว่าดีที่สุดในสำหรับอีสานในแคว้นสุวรรณภูมิ เป็นวัฒนธรรมแต่โบราณมา วัฒนธรรมของอีสานสร้างคนให้เป็นคนสร้างให้คนละจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้คนทำคุณงามความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีฮีตมีคองอยู่ เรียกว่า “ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีตยี่คองเกียงฮีตบ้านคองเมือง ฮีตพ่อคองแม่ฮีตเฒ่าคองเขย... ฮีตสิบสองของอีสานว่าไว้ตามลักษณะสิบสองเดือน แต่ละเดือนมีงานประเพณีของมันอยู่ กฎเกณฑ์กติกาสังคมอีสานวางไว้แต่สังคมบรรพบุรุษมา^{๑๘}

บุญเกิด พิมพัวร์เมธากุล ได้ให้ทัศนะว่าฮีตสิบสองคือประเพณีที่คนลาวอาณาจักรล้านช้างในอดีตและคนลาวที่อยู่ในประเทศลาวปัจจุบันรวมทั้งคนไทยที่เรียกขานกันว่าเป็นคน “อีสาน” หรือ “ไทอีสาน” นั้นจัดทำบุญประจำเดือนทุกๆ เดือนในรอบปี^{๑๙}

แปลก สนธิรักษ์ มีแนวคิดว่าการพิธีสารทไทยเป็นพิธีที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว และทำเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตัวเอง เมื่อตนมีอายุล่วงมาถึงปี ตลอดจนทำขึ้นเพื่อประสานสามัคคีในหมู่เพื่อนบ้าน เพื่อความเจริญงอกงามทั้งแก่ตัว และหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติอีกด้วย^{๒๐}

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓.

^{๑๘} บัวศรี ศรีสูง , **“ทิศทางหมู่บ้านอีสาน” ในฮีตคองและปณิกะคดี**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๗ – ๑๐๘.

^{๑๙} บุญเกิด พิมพัวร์เมธากุล, **ฮีตคองคละวักชีวิตรของคนล้านช้างและไทอีสาน**, (ขอนแก่น : เพ็ญพินิจ, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๒๐} แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔), หน้า ๘๓.

ปรีชา นุ่นสุข กล่าวถึงที่มาของประเพณีทำบุญเดือนสิบประเพณีสารทเดือนสิบว่าเป็นประเพณีที่รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียเหมือนกับประเพณีอื่นอีกหลายประเพณี ประเพณีสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่วิวัฒนาการมาจากประเพณีเปตพลีของศาสนาพราหมณ์กล่าวคือในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอยู่ประเพณีหนึ่งเรียกว่าเปตพลีเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายประเพณีนี้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาในอินเดียก่อนสมัยพุทธกาล คำว่าเปตเป็นภาษาบาลีแปลว่าผู้ละไปแล้วตรงกับคำว่าเปตในภาษาสันสกฤตว่าผู้ไปก่อนหมายถึงความถึงบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วของใครๆ ทุกคนถ้าเป็นคนดีพยายามซึ่งเป็นเจ้าแห่งความตายจะนำวิญญาณไปสู่แดนอันเป็นบรมสุขไม่มาเกิดอีก แดนนี้อาจจะอยู่ที่ใดก็ได้แดนเดียวกับยมโลกตามความเชื่ออันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สุดของพราหมณ์ซึ่งมีปรากฏในพระเวทอันเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ต่อมาพราหมณ์ได้เกิดความเชื่อขึ้นใหม่คือความเชื่อเกี่ยวกับนรกดังนั้นชาวอินเดียจึงเกรงว่าบรรพบุรุษที่ตายไปอาจจะไปตกนรกก็ได้หากคนไม่ช่วยวิธีการช่วยไม่ให้ตกนรกก็คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เรียกว่าพิธีสารทซึ่งกำหนดวิธีการทำบุญไว้หลายวิธี หากลูกหลานญาติมิตรไม่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ตายไปเป็นเปตพลีจะได้ความอดอยากมากดังนั้นการทำบุญทั้งปวงที่กระทำเพื่ออุทิศผลไปให้แก่ผู้ล่วงไปแล้วซึ่งเรียกว่าทำบุญทักษิณานุประทานหรือเปตพลีนั้นล้วนเป็นความเชื่อที่มีเค้ามาจากเรื่องเปตของพราหมณ์ทั้งสิ้น^{๒๑}

ธวัช ปุณโณทก ให้แนวคิดไว้ว่าชาวไทยเขมรเป็นชนกลุ่มน้อยที่ใช้ภาษาพูดเป็นภาษาเขมรตั้งภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ (ยกเว้นอำเภอรัตนบุรี) จังหวัดศรีสะเกษและบางอำเภอของจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น ประโคนชัย กระสัง และบางตำบลของ อำเภอสตึก ประชากรอีสานที่ใช้ภาษาเขมร มีจารีตประเพณีของกลุ่มชนเด่นชัด ในเรื่องของการแต่งกายเครื่องดนตรี การรับประทานข้าวเจ้า ซึ่งต่างไปจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย ลาว หมู่บ้านชาวไทยเขมรมีการนับถือศาสนาพุทธ ถือเป็นสถาบันสำคัญของหมู่บ้าน มีความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ มีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในวันสารท เดือน ๑๐ เรียกว่า แชนโณตา^{๒๒}

บรรพต เปรมชู ให้ทัศนะไว้ว่า พิธีกรรมสารทเดือนสิบของชาวอีสานใต้จะมีขึ้นเมื่อถึงเทศกาลเดือนสิบ ระหว่างแรม ๑๔ ค่ำและแรม ๑๕ ค่ำ ชาวอีสานใต้ (สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) จะมีประเพณีรำลึกบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว คำว่า “โณตา” เป็นภาษาเขมร มาจากคำว่า จิโณตา ซึ่งแปลว่า โคตร หรือเหง้า หรือวงศ์สกุล คำว่า ตาในที่นี้หมายถึง โคตร วงศาคณาญาติทั้งหมดที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือ ล่วงลับไปแล้ว ฉะนั้นเมื่อเอาคำสองคำมารวมกันเป็น โณตา จึงหมายถึงพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษอย่างหนึ่งที่วงศาคณาญาติทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำการบูชาบวงสรวงถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งโคตรทั้งเหง้า^{๒๓}

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความเห็นว่าชนบทรณนิยมประเพณีหลายอย่างของชาวอีสานว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและสถานภาพของสังคมนี้ให้คงอยู่และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสานเมื่อมีโอกาสประกอบกิจกรรมตามประเพณีใน

^{๒๑} สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, **บันทึกประเพณีภาคใต้**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

^{๒๒} ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**, คติความเชื่อ, (ม.ป.ท, ๒๕๒๘,) หน้า ๓๕๒-๓๕๒.

^{๒๓} บรรพต เปรมชู, **พิธีโณตา, สมบัติอีสานใต้**, (บุรีรัมย์ : วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๓๑-๑๓๓.

แต่ละเดือนร่วมกันประเพณีนั้นเรียกว่าฮีต ๑๒ หรือจารีตประเพณี ๑๒ ประการอันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมาแต่บรรพบุรุษ^{๒๔}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปูพพเตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน” พบว่า หลักการทำบุญปูพพเตพลีของชาวล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์เตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐานยังพบว่า ได้ส่งผลต่อสังคมในล้านนาหลายด้าน คือ (๑) ในด้านสังคมคัมภีร์ดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมโดยการยกเรื่องอบายภูมิมานำเสนอให้คนในสังคมได้รับรู้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้สังคมมีความเจริญมั่นคงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกันก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวม ช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้ (๒) ในส่วนของประเพณีนั้นส่งผลให้ชาวล้านนาถือเป็นประเพณีปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแต่ครั้งโบราณ นอกจากจะเป็นการทำบุญอุทิศให้เหล่าญาติแล้วยังได้ถวายศาสนูปถัมภ์แก่พระภิกษุ-สามเณรผู้เป็นศาสนทายาท ซึ่งถือเป็นการอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนิกชนในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยก็มีการทำบุญในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในภาคกลางมีประเพณีสราทเดือนสิบ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรตและภาคอีสานมีบุญข้าวประดับดิน ที่ต่างก็ถือคติและช่วงเวลาเดียวกันในการทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติของตน^{๒๕}

พระมหาประหยัด ปญญาโร (สุนนท์) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “จริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอน” พบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอนสรุปได้ว่า จริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอนมีอยู่ ๒ ลักษณะคือจริยธรรมด้านจารีตและจริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลักจริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะเป็นคำสอนในเรื่องบุญ-บาป การเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์ ศีลทาน พระศรีอริยเมตไตรย อบายมุข ความกตัญญูและกฎไตรลักษณ์ที่เป็นเรื่องอนิจจังตาจริยธรรมด้านจารีตจะเน้นจริยธรรมของบุคคลในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ หลักธรรมเป็นเรื่องบุญกรรมวิธีการสอนจริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอนพบว่าลำกลอนมีวิธีสอนจริยธรรม ๖ วิธีคือสอนอย่างตรงไปตรงมาสอนโดยยกนิทานหรืออุทาหรณ์ประกอบ สอนโดยการใช้โวหารเปรียบเทียบ สอนโดยอ้างสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อศรัทธา สอนโดยวิธีกล่าวประชดประชัน และสอนโดยใช้ผญาภาษิต^{๒๖}

พระมหาสุพจน์ คำน้อย ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ในช่วงระยะเริ่มแรกของพระพุทธศาสนา (Early Buddhism) เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนอยู่ จะพบว่าการอุทิศส่วนบุญตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดเริ่มจากการกระทำบุญใหญ่ครั้งแรกของชาวพุทธโดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ริเริ่มคิดว่าในสมัย

^{๒๔} จารุวรรณ ธรรมวัตร, **คติชาวบ้านอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา, ม.ป.ท.), หน้า ๕.

^{๒๕} พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “การศึกษาวิเคราะห์ปูพพเตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๖} พระมหาประหยัด ปญญาโร (สุนนท์), “จริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

นั้นการอุทิศส่วนบุญน่าจะยังไม่เป็นที่นิยมของชาวพุทธหากไม่ปรากฏเหตุการณ์ของเปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารในอดีตชาติมาแสดงตัวให้พระองค์เห็นในสภาพที่น่ากลัวพระพุทธรูปเจ้าจึงทรงถือเอาเหตุการณ์นี้มาเป็นอย่างในการแสดงหลักของการอุทิศส่วนบุญแก่พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระองค์แรก^{๒๗}

พระมหาอรุณ อรุณธโม (สุกะโกศล) ได้ศึกษาเรื่อง “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน” พบว่า ประเพณีฮีสสิบสองบางประเพณีมาจากความเชื่อดั้งเดิมในนิทานชั้นอรรถกถาของธรรมบทดังจะเห็นจากประเพณี “บุญคูณลาน” ซึ่งชาวอีสานนิยมทำนาข้าวเป็นอาชีพหลักมีข้าวเป็นอาหารประจำวัน หากได้ข้าวมากก็จะแบ่งขายพอได้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวคนเหล่านี้มีความกตัญญูรู้คุณสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตน ข้าวเป็นพืชที่มีคุณค่าต่อคนเราจึงมีความเชื่อว่าข้าวมีวิญญาณหรือขวัญประจำอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิมคือการยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเชื่อว่ามีชีวิตในทุกสิ่งดังนั้นเมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วก่อนจะขนข้าวขึ้นฉางข้าว ชาวอีสานจะทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลเพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ครอบครัวและเพื่ออัญเชิญขวัญข้าวให้มาอยู่ประจำจะได้กินข้าวไม่เปลืองทำนาก็ได้ผลดีในฤดูกาลต่อไป^{๒๘}

พระศักดิ์ วรรณ ให้แนวคิดไว้ว่า ชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่พูดภาษาเขมรมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ที่คล้ายคลึงกับชาวไทยเขมรในประเทศกัมพูชา ประชาธิปไตย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาในตระกูลมอญเขมร ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผสมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีประกอบด้วย การเกิดนั้นจะต้องมีการอยู่ไฟแบบชาวบ้าน การโกนจุก การบวช การแต่งงาน ต้องมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยงานศพ นิยมนำไปฝังไว้ระยะหนึ่งก่อน ปักตะมาจึงนำขึ้นมาเผา โดยสรุปแล้วชาวบ้านจะนับถือผีอยู่ ๓ ประเภท คือ ผีประจำหมู่บ้าน ผีเฝ้าบ้าน และผีบรรพบุรุษ เมื่อชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็จะต้องบอกกล่าวให้ผีเหล่านี้ได้รับรู้^{๒๙}

ขันเตียน นามเกต ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน)” พบว่า ประเพณีบุญเดือนเก้าเป็นหนึ่งใน ฮีสสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสานที่มีประวัติความเป็นมาจากตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่เล่าสืบต่อกันในนิทานธรรมบท โดยปรารถนาถึงญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันดร จึงได้ทำบุญอุทิศให้ไปซึ่งเป็นการทำบุญให้แก่ญาติที่ตายไปทำให้ทุกข์ทรมานเบาบางไป ที่แฝงไว้ซึ่งความกตัญญูทวนเวียนเกิดเป็นประเพณีที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมีความเป็นเอกลักษณ์สืบเนื่องต่อกันมาถึงปัจจุบัน ความเชื่อในการทำบุญเดือนเก้าสืบเนื่องมาจากความเชื่อของ

^{๒๗} พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๒๘} พระมหาอรุณ อรุณธโม (สุกะโกศล), “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๒๙} พระศักดิ์ วรรณ, โครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษา ตำบลพรหมเทพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๐).

บุญ - บาป การเวียนว่ายตายเกิดที่มาจากนิทานธรรมบทที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนเป็นแนวจารีตประเพณีที่มีความเชื่อว่าเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากผลแห่งกรรม ที่พบเห็นการยึดถือเป็นแนวปฏิบัติทั่วไปในภาคอีสานสาเหตุสำคัญที่เรียกบุญเดือนเก้านี้เพราะกำหนดขึ้นในเดือนเก้าและเมื่อเดือนเก้าต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปเพื่อที่ญาติจะได้รับส่วนบุญเพื่อให้มีความสุขบรรเทาความทุกข์ที่ได้รับเป็นการทำบุญด้วยการให้ทานข้าวปลาอาหาร เมื่อได้ทำแล้วก่อให้เกิดความสุขด้านจิตใจที่ญาติพี่น้องได้รับบุญกุศลและเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ความเชื่อนี้ส่งผลต่อประเพณีบุญเดือนเก้าและพิธีกรรมสืบต่อมาในภาคอีสานซึ่งความเชื่อที่ปรากฏในบุญเดือนเก้า^{๓๐}

ฉัตรชัย วิชัยผิน และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง พิธีกรรมแซนโหม่นตาที่บ้านบัวถนน ตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ด้านคติความเชื่อชาวไทยเขมรที่บ้านบัวถนนมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยเขมรมากไม่ว่าจะเป็นการจัดงานต่าง ๆ หรือมีการเดินทางไกลมักจะมีการบอกกล่าวต่อผีบรรพบุรุษให้คุ้มครองเดินทางด้วยความปลอดภัย นอกจากนี้ยังใช้คติความเชื่อเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาและการขัดเกลาทางสังคม ให้ยึดมั่นในสิ่งที่ตั้งถามด้วยคำนิยามทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กตัญญูรู้คุณ เมื่อแม่ เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของญาติพี่น้อง ทั้งที่เป็นพี่น้องร่วมสายโลหิตและโดยการแต่งงานส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของสังคมทำให้เห็นบทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษว่าเป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อจุดหมายที่สนองความต้องการความจำเป็นเบื้องต้นของคนในสังคม^{๓๑}

นางสาวนันทิตา ปัจจัยโคตา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของนักศึกษาสถาบันราชภัฏมหาสารคามที่มีต่อประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่” พบว่า ประเพณีฮีตสิบสองคองนั้นยังคงมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในบางพื้นที่อยู่แม้จะมีความเจริญในด้านเทคโนโลยีแล้วก็ตามโดยผลศึกษาวิจัยพบว่านักศึกษาเพศชายอายุระหว่าง ๑๗ – ๑๙ ปีซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในคณะวิทยาการจัดการส่วนใหญ่คิดว่าประเพณีฮีต ๑๒ นั้นมีประโยชน์ในด้านวัฒนธรรมมากที่สุดส่วนด้านประเพณีนักศึกษารู้จักจากการสืบทอดของหมู่บ้านและอยากเข้าร่วมประเพณีของชุมชนและนักศึกษาส่วนใหญ่คิดว่าจำเป็นต้องให้การอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีนี้ให้สืบทอดต่อไป^{๓๒}

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีบุญเดือนสิบและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนานั้นพบว่าในพิธีกรรมบุญเดือนสิบได้มีการอุทิศส่วนบุญตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีจุดเริ่มจากการทำบุญใหญ่ครั้งแรกของชาวพุทธโดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ริเริ่มโดยถือเอาเหตุการณ์นี้มาเป็นตัวอย่างในการแสดงหลักของการอุทิศส่วนบุญเพราะว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณี

^{๓๐} ชันเตียน นามเกต, “การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๓๑} ฉัตรชัย วิชัยผิน และคณะ, **พิธีกรรมแซนโหม่นตา บ้านบัวถนน ตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง**, (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, ๒๕๔๓).

^{๓๒} นันทิตา ปัจจัยโคตา, “ทัศนคติของนักศึกษาสถาบันราชภัฏมหาสารคามที่มีต่อประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่”, **รายงานการวิจัย** (สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

บุญเดือนสิบสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้และเป็นแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในสภาพสังคมปัจจุบันได้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกและวิจัยลักษณะเชิงเอกสารโดยมีวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบมีโครงสร้าง และ สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแบบประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑.๗.๑.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(๑) ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้านใน ต. ไผทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ จำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน (พระสงฆ์ ๑๐ รูป) (ปราชญ์ชาวบ้าน ๑๐ คน)

(๒) กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยได้ทำการทำแบบสอบถามและได้ให้ พระภิกษุสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้านใน ต. ไผทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ จำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน (พระสงฆ์ ๑๐ รูป) (ปราชญ์ชาวบ้าน ๑๐ คน ได้ตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นในการทำวิจัยครั้งนี้

๑.๗.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาข้อมูลแนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีจำนวน ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ พิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

ตอนที่ ๓ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๑.๗.๓ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและแบบสอบถาม

๑) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิจัย

๔) สร้างเครื่องมือ

๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๗) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๑.๗.๓.๑ ลักษณะของเครื่องมือ

ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการแจกแบบสอบถาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแห่งของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ สถานภาพ และอาชีพ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ พิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถาม จะต้องแสดงความคิดเห็นจากคำถามที่ผู้วิจัยกำหนดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา องค์ประกอบพิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ จำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน (พระสงฆ์ ๑๐ รูป) (ปราชญ์ชาวบ้าน ๑๐ คน) โดยการตอบคำถามตามแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๔.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑.ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาในการทำวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๓ ท่าน (ภาคผนวก ข.) เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๑.๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๗.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๒) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าอาวาส เพื่อขอความร่วมมือไปยัง พระสงฆ์ และ ปราชญ์ชาวบ้านใน ต.ผไทราญราษฎร์ อ.ลำปาว จ.บึงกาฬ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ จากพระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้านใน ต.ผไทลธินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ จำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน (พระสงฆ์ ๑๐ รูป) (ปราชญ์ชาวบ้าน ๑๐ คน) ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการทำบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ในตำบลผไทลธินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงคุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบและสามารถนำไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันได้

บทที่ ๒

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

ในบทนี้จะได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ จากการทบทวนเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้พบหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบ ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม

คำว่า “พุทธธรรม” ประกอบด้วยคำสองคำคือพุทธ + ธรรมะ พุทธ แปลว่า ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว, ผู้รู้ริยสัจ ๔ อย่างถ่องแท้^๑ ส่วนธรรมะแปลว่าสภาพที่ทรงไว้ ธรรมดา ธรรมชาติ สภาวะธรรม สัจธรรม ความจริง^๒ ดังนั้นหลักพุทธธรรมคือธรรมของพระพุทธเจ้าหมายถึงหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบและตรัสสั่งสอนแก่มวลหมู่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรมคำสอนที่เชื่อกันว่าเป็นผลแห่งการค้นคว้าเป็นภูมิรู้ภูมิปัญญาของพระพุทธองค์ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๕๕๐ ปีแล้ว และได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาโลกเป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติเป็นมรดกโลกที่หาคว้ามได้^๓

พุทธธรรม หรือ พระธรรม หมายถึง ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำออกเผยแผ่หรือคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และวิธีการดับทุกข์ พุทธธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปากสมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษรคัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก และมีคำอธิบายจัดไว้เป็นหมวดคัมภีร์เรียกชื่อต่างๆ อาทิ อรรถกถา, ฎีกา, อนุฎีกา^๔ เป็นต้น

ดังนั้น หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจึงครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพานพุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้นเช่นทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคมหลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื้อชาติหรือวรรณะแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลคนนั้นจะนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างไรให้เกิดผลหรือประโยชน์ได้มากที่สุด

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖๔.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^๓สุภาภรณ์ อินทองคง, บทความวิจัย เรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์กร, ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.), ๒๕๕๐.

^๔ความรู้ด้านหลักพุทธธรรม ตอนที่ ๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม [ออนไลน์],แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/พุทธธรรม>. [๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

๒.๑.๑ หลักการของพุทธธรรม

พุทธธรรมมีหลักการว่า “ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็นจึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้วก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมดมีทัศนะเปิดกว้างหลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริงโดยหลุดพ้นทั้งทางจิตคือจิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่งเบิกบานเป็นสุขและด้านปัญญา คือ หลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดาแล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆบริสุทธิ์ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรงไม่ต้องรู้ผ่านใครๆหรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป

๒.๑.๒ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^๒ ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม สรุปได้ดังนี้

๑. คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมรรค ๘) คือความพอดีและทัศนะเกี่ยวกับ สังขธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

๒. พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

๓. พุทธธรรมให้ความสำคัญของสภาวะ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมดาของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่น ศีล ๕ เป็นต้น

๔. พุทธธรรมสอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติเป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ขัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตากรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ จากความเพียรและจากการกระทำตามทางของเหตุและผล

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๘๗๖.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗, หน้า ๗ - ๖๗.

๕.สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่องการพูดว่าสิ่งใดควรพูดสิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาทะใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟังพระองค์ไม่ตรัส วาทะใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟังพระองค์ไม่ตรัส วาทะใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาทะใดไม่จริงไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟังพระองค์ไม่ตรัส วาทะใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และวาทะใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

๖.หลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทรแม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำใด ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น”

๗.เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดเยี่ยม” หลักปัญญาสำคัญเพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธาก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศีลก็เพื่อประคับประคองจนเกิดปัญญา สมาธิก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิดหลงทาง ปัญญาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญเป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขาร เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

๘.สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

๙.การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกันอิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

๑๐.ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนาแล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทณโต เสฏโฐ มนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

๑๑.เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญเป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมองค์ ๘ เรียกย่อว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ติงามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๑๒.ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยกคายลึกซึ้งอย่างผู้มีปัญญา คือรู้จักคิด คิดเป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดีมีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

๑๓.สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อปัมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพานว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

๑๔.สอนให้เห็นทุกข์แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ ในหลักอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริงพระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลิกล้มหนีแต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทันจึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่งเป็นอิสระมีปัญญาไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

๑๕.มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนาทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๑.๓ ลักษณะทั่วไปของหลักพุทธธรรม

ลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมสรุปได้ ๒ อย่างคือ

๑. แสดงหลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาตินำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้นไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้นแล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยการแก่งความจริงทางปรัชญา

๒. แสดงข้อปฏิบัติสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิบัติ” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตนผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมัวเมามุ่งผลสำเร็จคือความสุขสะอาดสว่างสงบเป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่นสภาพชีวิตของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้นหลักพุทธธรรมยังแบ่งได้อีก ๒ ลักษณะคือจริยธรรมและสัจธรรม^๗

ก.จริยธรรม หมายถึง “ธรรมคือความประพฤติ”, “ธรรมคือการดำเนินชีวิต”, หลักความประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต; คำว่า “จริยธรรม” นี้ นักปราชญ์ในประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม; จริยะหรือพรหมจริยะ (พรหมจริยธรรมหรือพรหมจรรย์) แปลว่าความประพฤติอันประเสริฐหมายถึงมรรคมงคล ๘ หรือศีลสมาธิปัญญาเทียบศีลธรรม^๘

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทธรรมิกจากัด, ๒๕๕๒), หน้า ๗๖๙-๗๗๐.

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๗.

ข.สังจธรรม หมายถึงธรรมที่จริงแท้ หลักสังจะเช่นในคำว่าอริยสังจธรรมทั้ง ๔ ได้แก่ความจริงอย่างประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้คนให้เป็นพระอริยะมี ๔ อย่างคือทุกข์ สมุทัยนิโรธมรรค (เรียกเต็มว่าทุกข์ทุกขสมุทัยทุกขนิโรธและทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา)^๙

๒.๒ หลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ

จากการศึกษาประเพณีบุญเดือนสิบ พบว่า ประเพณีบุญเดือนสิบนอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชนแล้ว หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบยังสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบนั้นได้สอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แสดงเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษไว้ว่า “เหล่าชนผู้นุเคราะห์ย่อมถวายอาหารและน้ำดื่มที่สะอาดประณีต เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาลอุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อย่างนี้ว่าขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเราขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเกิดส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้นพากันมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้นย่อมอนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่าเพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้ ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน อนึ่งการบูชาญาติผู้เป็นทายกก็ได้ทำแก่พวกเราแล้วและทายกก็ไม่ไร้ผล”^{๑๐} ในเบตวิสัยนั้นไม่มีกสิกรรม (การทำไร่ไถนา) ไม่มีโครัชกรรม (การเลี้ยงวัวไถขาย) ไม่มีพาณิขกรรม (การค้าขาย) เช่นนั้นการแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงิน ก็ไม่มีผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในเบตวิสัยนั้นดำรงชีพด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้น้ำฝนที่ตกลงมาในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉนใด ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ย่อมสำเร็จผลแน่นอนแก่พวกเปรต ฉนนันเหมือนกันห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยม ฉนใด ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายฉนนันเหมือนกัน^{๑๑}

๒.๒.๑ บุญกิริยาวัตถุ ๓

จากพิธีกรรมประเพณีบุญเดือนสิบ มีหลักพุทธธรรม คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การทำบุญเดือนสิบ แต่ละครอบครัวหรือวงศ์ตระกูล จะร่วมกันนำข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ มาจัดเป็นหมับ สำหรับการจัดหมับนั้น ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จะจัดเป็นรูปแบบใดก็ได้ แต่ลำดับการจัดของลงหมับ จะเหมือน ๆ กัน คือ เริ่มต้นจะนำกระบุง กระจาด ถาด หรือกะละมัง มาเป็นภาชนะ แล้วรองกันด้วยข้าวสาร ตามด้วยหอม กระเทียม พริก เกลือ กะปิ น้ำตาล และเครื่องปรุงอาหารที่จำเป็นอื่น ๆ ต่อไปก็ใส่ของจำพวกอาหารแห้ง เช่น ปลาเค็ม เนื้อเค็ม และผักผลไม้ที่เก็บไว้ได้นาน ๆ เช่น ฟักเขียว ฟักทอง มะพร้าว ขมิ้น มัน ลางสาด เงาะ ลองกอง กล้วย อ้อย ข้าวโพด ข้าว

^๙พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๑๗.

^{๑๐}ช.ช.อ.(ไทย) ๒๕/๖/๑๖.

^{๑๑}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๓-๘/๑๕-๑๖.

ตะไคร้ ฯลฯ จากนั้นก็ใส่ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ใต้ น้ำมันมะพร้าว น้ำมันก๊าด ไม้ขีด หม้อ กระทะ ถ้วยชาม เข็ม ด้าย และเครื่องเขียนหมาก สุดท้ายก็ใส่สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของการจัดหม้อรับ คือ ขนม ๕ อย่าง (บางท่านบอกว่า ๖ อย่าง) ซึ่งขนมแต่ละอย่างล้วนมีความหมายในตัวเอง คือ ขนมพอง เป็นสัญลักษณ์แทนแพ สำหรับผู้ล่องลัดใช้ล่องข้ามห้วงมหรณพ ขนมลาคา แทนเครื่องนุ่งห่มแพรพรรณ ขนมงก หรือ ขนมไขปลา แทนเครื่องประดับ ขนมดีซำ แทนเงินเบี้ย สำหรับใช้สอย ขนมห้า แทนสบู่ ใช้เล่น ในกรณีที่มีขนม ๖ อย่าง ก็จะมีขนมลาลอยมัน ซึ่งใช้แทนพูกหมอนเข้าไปด้วย ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ก็จะมีขนมลาถอยมัน ซึ่งใช้แทนพูกหมอนเข้าไปด้วย เพราะถือเป็นการทำบุญครั้งสำคัญ วัดที่ไปมักจะจะเป็นวัดใกล้บ้านหรือวัดที่ตนศรัทธา การไปวัดต่างครอบครัวต่างไปหรืออาจจัดเป็นขบวนแห่ ทั้งนี้เพื่อต้องการความสนุกสนานรื่นเริงด้วยและร่วมกันถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ เพื่อแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่องลัดไปแล้ว เสร็จสิ้นต่างก็แยกย้ายกลับบ้านด้วยใจอิ่มบุญในวันนี้จึงถือได้ว่าได้มีการถวายทานเกิดขึ้นในประเพณีบุญเดือนสิบ

คำว่า ทาน ที่แปลว่า การให้นั้นจัดเป็นบุญเป็นกุศลเป็นความดีอย่างหนึ่ง หมายถึง เจตนาที่เป็นเหตุให้เกิดการให้ก็ได้ หมายถึงวัตถุ คือสิ่งของที่ให้ก็ได้ ทานจึงมีความหมายที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรมถ้าหมายถึงเจตนาที่ให้เป็นนามธรรม ถ้าหมายถึงวัตถุที่ให้เป็นรูปธรรมในที่นี้จะขอกล่าวถึงทานในความหมายทั้งสองอย่างนี้รวมๆกันไป^{๑๒}

การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทานในพระพุทธศาสนาเรียกว่าวัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า “ทานวัตถุ” ท่านจำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ (๑) ภัตตาหาร (๒) น้ำรวม ทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโศค (๓) ผ้าเครื่องนุ่งห่ม (๔) ยานพาหนะสงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย (๕) มาลัยและดอกไม้เครื่องบูชาชนิดต่าง ๆ (๖) ของหอม หมายถึง รูปเทียนบูชาพระ (๗) เครื่องอุปโภค หมายถึง เครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาดมีสบู่ถูกตัวเป็นต้น (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (๙) ที่อยู่อาศัยมีกุฏิเสนาสนะและเครื่องสำหรับเสนาสนะเช่น เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น (๑๐) เครื่องตามประทีปมีเทียนจุดใช้แสงตะเกียงน้ำมันตะเกียงและไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง ๑๐ ประการนี้ควรแก่การถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณรเพื่อใช้สอยหรือบูชาพระตามสมควรแต่การถวายทานนี้มีนิยาม ๒ อย่าง คือ

๑. ถวายเฉพาะเฉพาะรูปนั้นรูปนี้อย่างหนึ่ง เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน
๒. ถวายไม่เจาะจงรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเอง อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า สังฆทาน

สำหรับปาฏิบุคลิกทานไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมอะไรในการถวาย เพราะผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งใดแก่ภิกษุหรือสามเณรรูปใดก็จัดสิ่งนั้นมอบถวายเฉพาะรูปนั้นเป็นรายบุคคลสำเร็จเป็นทานแล้ว และผู้รับปาฏิบุคลิกทานจะอนุโมทนาอย่างไรนั้นก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน

แต่สำหรับสังฆทานเป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัดจัดเป็นการสงฆ์ไม่ใช่ว่าการบุคคลดังกล่าวจึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรม โดยเฉพาะการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ย่อมมีพิธีปฏิบัติ ฉะนั้นในหมวดนี้จึงจะกล่าวทานพิธีเฉพาะส่วนที่ถวายเป็นการสงฆ์อย่างเดียวและ

^{๑๒} ประณีต ก้องสมุทร, ทานที่มีผลมากมีอานิสงส์มาก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.๘๔๐๐๐.org/tipitaka/book/bookpno๑.html>. [๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

ทานที่ถวายสงฆ์นั้นแม้กำหนดวัตถุเป็น ๑๐ ชนิดแล้วก็มีนิยมนถวายวัตถุใน ๑๐ ชนิดนั้นเป็นรายการๆ แยกคำถวายต่างกันออกไปอีกมากมายแต่จะเป็นถวายอะไรก็ตามเมื่อสงเคราะห์ก็อยู่ในปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชทั้งนั้น

อานิสงส์หรือผลต่างๆ ของการให้ทานที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎกหลายพระสูตรว่าการให้ทานนั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับช่วยส่งเสริมความร่วมมือกันในทางสังคมเป็นการเชื่อมช่องว่างทางสังคมและทางเศรษฐกิจสร้างความรักใคร่ในหมู่คณะให้เกิดความสามัคคีส่งผลให้ประสบความสำเร็จดังพระดำรัสว่า “ถ้าบุคคลตั้งความปรารถนาที่จะไปเกิดในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งหลังจากให้ทานคือข้าวน้ำฝ้ายานดอกไม้ของหอมเครื่องอุปโภคบริโภคที่นอนที่พอกและเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์เขาจะบรรลุถึงความปรารถนานั้นได้ถ้าเขาเป็นผู้มีศีลมิใช่เป็นผู้ทุศีล”^{๑๓}

การให้ทานผู้ให้และผู้รับย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง ๒ ฝ่ายไม่สูญหายไปไหนสมดังพุทธภาษิตว่า “ ทายกผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิกาคหคือ

๑. ให้อายุ
๒. ให้อายุ (ผิวพรรณ)
๓. ให้สุขะ (ความสุข)
๔. ให้พละ (กำลัง)
๕. ปฏิภาณให้ปัญญา

ครั้นให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้วตนเองก็เป็นผู้พึงได้รับอายุวรรณะสุขะพละ และปฏิภาณเช่นเดียวกัน”พระดำรัสนี้ชี้ให้เห็นลักษณะของกฎแห่งกรรมที่ว่า “ บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้นผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดีผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว”^{๑๔} เพื่อเป็นการแสดงถึงอานิสงส์ของทานที่บุคคลพึงจะได้รับให้ชัดเจนยิ่งขึ้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสอานิสงส์ของทานไว้อีกว่าผู้ที่ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้สิ่งที่น่าพอใจผู้ที่ให้สิ่งที่เลิกละย่อมได้สิ่งที่เลิศผู้ให้สิ่งที่เลิกละย่อมได้สิ่งที่ดี ผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐเช่นกัน^{๑๕}

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธเป็นสังคมที่มีความสงบร่มเย็นเพราะมีหลักธรรมต่างๆ หล่อเลี้ยงจิตใจชาวพุทธ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องทานทำให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ใจบุญสุนทานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๑๖} ซึ่งการบริจาทานนั้นจะเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะมุ่งทำดีมีความปรารถนาดีต่อผู้รับทานโดยอาจเกิดจากความรักความเมตตา ความสงสาร ความเคารพ ความศรัทธา ความเลื่อมใสที่มีต่อบุคคลที่ตนจะให้หรือสถานที่ที่ตนจะให้แล้วบริจาทานซึ่งท่านเรียกว่าทานวัตถุ คือสิ่งของที่นำมาบริจาทานนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม^{๑๗} สำหรับการให้ทานนั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความดี ตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ เพื่อการจะบรรลุถึง

^{๑๓} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๘๘-๒๘๙.

^{๑๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^{๑๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

^{๑๖} พระมหาอนันท์ ขวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

^{๑๗} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท**, (ม.ป.ท. ,ม.ป.ป.), หน้า ๑๗๖.

เป้าหมายสูงสุดตามพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเพราะปกติแล้วมนุษย์คนเราย่อมถูกกิเลส ๓ อย่าง คอยควบคุมเราเสมอ คือ โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดประทุษร้าย โมหะ ความหลงเรียก อกุศลมูลซึ่งต้องกำจัดด้วย ทาน ศีล ภาวนา โดยขั้นต้นต้องใช้ทานกำจัดโลภะก่อนก็จะทำให้โทสะและ โมหะเบาบางลงไปได้ โดยปกติแล้วการให้ทาน คือ การสละสิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น หรือเพื่อการ สาธารณประโยชน์^{๑๔}

จะเห็นได้ว่า การให้ทานในประเพณีบุญเดือนสิบนั้น เหมือนกับสมัยพุทธกาลคือให้ทาน เพื่อบูชาคุณให้แก่ผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนให้แก่คนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตน ให้เพื่ออนุเคราะห์และให้ เพื่อตัดความตระหนี่ แต่ที่แตกต่างคือมีบางส่วนให้ทานยังมุ่งผลประโยชน์ตอบแทนลักษณะของการให้ ทานในสมัยพุทธกาลเหมือนกับปัจจุบันคือวัตถุทานที่ให้ได้แก่ปัจจัย ๔ คือเครื่องนุ่งห่ม อาหาร เสนาสนะ เกสซ์และทานวัตถุ ๑๐ ประการ วิธีการให้มีลักษณะดังนี้ ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดย เคารพอ่อนน้อม ให้ทานตามกาลให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น ถวายเป็นสังฆทานเป็นบุคลิกทานให้ของที่ไม่เป็นเดน ถวายไทยธรรมด้วยมือตนเองมีความสุขกายสุข ใจ ดังนั้นจึงมีประเพณีการให้ทานอันประณีตได้แก่ การถวายข้าว อาหารประเพณีบุญเดือนสิบ ซึ่งคัด สรรค์วัตถุดีบอย่างดีเพื่อที่จะนำไปถวายเป็นพุทธบูชาในประเพณีบุญเดือนสิบเพื่อจะได้บุญกุศล สูงสุดนั่นเอง

๒.๒.๒ การรักษาศีล

การรักษาศีล จัดว่าเป็นหลักธรรมสำคัญอีกข้อหนึ่งที่แสดงไว้ว่า หากไม่มีศีลห้า โลกนี้ก็ จะต้องวุ่นวายมีเวรมีกรรมกันตลอดเวลา ศีลทั้งห้าข้อ ได้แก่ การเว้นจากการฆ่าสัตว์โดยเฉพาะวัว ควาย ช้าง ม้า ซึ่งเป็นสัตว์ที่ทำคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ รวมทั้งเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น การงดเว้น จากการลักทรัพย์ของผู้อื่นการงดเว้นจากการประพฤติดินในกามโดยเฉพาะการประพฤติดินในสามี หรือภรรยาของผู้อื่น การงดเว้นจากการพูดเท็จหลอกลวงผู้อื่น และการงดเว้นจากการดื่มสุรา หาก บุคคลประพฤติดินหลักศีลห้า ชีวิตย่อมประสบแต่ความเสื่อมไม่มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตคำสอน เรื่องศีลนับเป็นหลักคำสอนที่เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นเหมือนกฎเกณฑ์ที่ทำให้ สังคมมีความสุข เพราะข้อปฏิบัติทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันไม่ว่า จะเป็นทั้งทางกายและทางวาจา หากทุกคนในสังคมปฏิบัติตามหลักศีลห้าทั้งหมดก็เป็นข้อยืนยันได้ว่า สังคมจะมีความสุข ดังนั้นจากพิธีกรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ มีหลักพุทธธรรม คือการรักษาศีล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

พิธีกรรมในประเพณีบุญเดือนสิบของชาวพุทธก่อนที่จะมีการถวายทาน จะมีการอาราธนา ศีลแล้วพระฟังให้ศีล ตามลำดับดังนี้คือ

วิธีการอาราธนาศีลและการสมาทานศีล

- ๑) ก่อนอาราธนาศีล เจ้าภาพหรือประธานของงานจะจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- ๒) พิธีกรหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายอาราธนาศีล จะนั่งคุกเข่าต่อหน้าประธานสงฆ์ ให้กราบ แบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาศีล

^{๑๔}คมสัน สังฆมณี, คติธรรมจากพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๒.

คำอาราธนาศีล

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะสีลานิ ยาจามะ

(คำแปล) ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีลห้า พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ เพื่อจะแยกรักษาแต่ละข้อ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะสีลานิ ยาจามะ

(คำแปล) แม้ครั้งที่สอง ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีลห้า พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ เพื่อจะแยกรักษาแต่ละข้อ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะสีลานิ ยาจามะ

(คำแปล) แม้ครั้งที่สาม ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีลห้า พร้อมทั้งไตรสรณคมน์ เพื่อจะแยกรักษาแต่ละข้อ

การสมาทานศีล

เมื่อพิธีกรอาราธนาศีลเรียบร้อยแล้ว พระที่เป็นประธานสงฆ์จะหยิบตาลปัตรยกตั้งข้างหน้า แล้วกล่าวบทสวด ดังนี้

ค่านมัสการพระพุทธเจ้า

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

(คำแปล) ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลสตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง

เป็นบทที่แสดงความระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาเมื่อพระสงฆ์กล่าว ๓ จบ ฆราวาสจึงว่าตาม ๓ จบ

บทไตรสรณคมน์

บทไตรสรณคมน์ เป็นบทที่แสดงการยึดถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เมื่อพระท่านกล่าวให้เราว่าตามท่าน ดังนี้

บทไตรสรณคมน์

	พุทฺธัง	สระะณัง	คัจฉามิ
	ธัมมัง	สระะณัง	คัจฉามิ
	สังฆัง	สระะณัง	คัจฉามิ
ทุติยัมปิ	พุทฺธัง	สระะณัง	คัจฉามิ
ทุติยัมปิ	ธัมมัง	สระะณัง	คัจฉามิ
ทุติยัมปิ	สังฆัง	สระะณัง	คัจฉามิ
ตะติยัมปิ	พุทฺธัง	สระะณัง	คัจฉามิ
ตะติยัมปิ	ธัมมัง	สระะณัง	คัจฉามิ
ตะติยัมปิ	สังฆัง	สระะณัง	คัจฉามิ

(คำแปล) ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธ เป็นที่ระลึก

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรม เป็นที่ระลึก

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์ เป็นที่ระลึก
 แม้วาระที่สอง ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธรูป เป็นที่ระลึก
 แม้วาระที่สอง ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรม เป็นที่ระลึก
 แม้วาระที่สอง ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์ เป็นที่ระลึก
 แม้วาระที่สาม ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธรูป เป็นที่ระลึก
 แม้วาระที่สาม ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรม เป็นที่ระลึก
 แม้วาระที่สาม ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์ เป็นที่ระลึก
 พระภิกษุจะกล่าวต่อท้ายว่า ตีระธรรมาคมะนัง นิภูติตัง
 ผู้อาราธนาศีลจะรับว่า อามะ ภันเต
 ในขั้นต่อไป พระจะให้ศีลตามที่เราได้อาราธนาไว้ครั้งละ ๑ ข้อ ผู้รับศีลจะต้องว่าตามท่าน
 ด้วยความตั้งใจว่าจะนำไปปฏิบัติตามลำดับ ดังนี้

คำสมาทานเบญจศีล

๑. ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอน้อมรับข้อกำหนดให้ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ทวารุณสัตว์
 ๒. อหิงสาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอน้อมรับข้อกำหนดให้ละเว้นจากการเหยียบเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
 ๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอน้อมรับข้อกำหนดให้ละเว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม
 ๔. มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอน้อมรับข้อกำหนดให้ละเว้นจากการพูดเท็จ
 ๕. สุราเมรัยยะมัชชปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ ข้าพเจ้าขอน้อมรับข้อกำหนดให้ละเว้นจากการเสพสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
- ต่อจากนั้น พระท่านจะกล่าวอานิสงส์ของศีลต่อไป

อานิสงส์ของศีล

อิมานิ	ปัญจะ	สิกขาปะทานิ
สีเลนะ	สุคะตัง	ยันติ
สีเลนะ	โกคะสัมปะทา	
สีเลนะ	นิพพุตัง	ยันติ
ตัสมา	สีลัง	วิโสธะเย

(คำแปล) บุคคลจะถึงสุคติโลกสวรรค์ได้ก็เพราะศีล บุคคลจะได้โภคทรัพย์ก็เพราะศีล บุคคลจะถึงพระนิพพานก็เพราะศีล เพราะฉะนั้น ต้องรักษาศีลให้บริสุทธิ์

ฆราวาสจะตอบรับว่า สาธุ

ในบุญข้าวประดับดินก็จะมีหลักพุทธธรรม คือ การรักษาศีล ก่อนที่จะทำสิ่งใดใจต้องบริสุทธิ์เมื่อศีลบริสุทธิ์การทำบุญทำกุศลก็ได้ผลมากซึ่งความหมายของศีลพระพุทธศาสนานั้นมีปรากฏ

อยู่ในหลักคำสอนคือ ในพระไตรปิฎกรวมไปถึงคำอธิบายความที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาฎีกา ทั้งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความหมายของศีลไว้หลายแห่งด้วยกัน ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๑๙} ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติดีทางกาย และวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ใน ความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัด กายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา (ข้อ ๑ ในไตรสิกขา, ข้อ ๒ ในบารมี ๑๐, ข้อ ๒ ในอริยทรัพย์ ๗, ข้อ ๒ ในอริยวัฑฒิ ๕)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคพระพุทธโฆสจารย์^{๒๐}ได้อธิบายความหมายของ ศีล ไว้ว่าคำว่า “ศีล” นี้ แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด, แปลว่า เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล, แปลว่า เกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ อีกอย่างหนึ่ง คำว่าศีลนี้ มีความหมายเป็น สีสละ กล่าวคือเป็นมูล ราก ส่วนคำว่า “สีสละ” นี้ ก็คือกิริยาที่รวมเอาไว้อย่างดี หมายถึงความที่กรรมในทวารมีกายกรรม เป็นต้น ไม่กระจัดกระจายโดยความมีระเบียบอันด้อยอย่างหนึ่ง คือความเข้าไปปรับไว้ หมายถึง ความเป็น ที่รองรับโดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

หรืออีกนัยหนึ่งว่า

ศีล คือ เจตนา หมายถึง เจตนางดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาต เป็นต้น

ศีล คือ เจตสิก (ได้แก่กุศลธรรม คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ) ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาต เป็นต้น

ศีล คือ การสำรวม หมายถึง ความสำรวมในปาติโมกข์ ความสำรวมอย่างมีสติ สำรวม ด้วยความรู้ สำรวมด้วยความอดทน และสำรวมด้วยความเพียรพยายาม

ศีล คือ ความไม่ล่วงละเมิด หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดด้วยกาย หรือด้วยวาจาของผู้ที่ สมาทานศีลแล้ว

ในคัมภีร์วิมุตติมรรค พระอุปติสสเถระ^{๒๑} กล่าวความหมายของศีลไว้ว่าศีล หมายถึง ศีระความเย็น สันติ ดีเลิศ การกระทำปกติและสภาพปกติตามธรรมชาติของทุกข์และสุข

ศีล หมายถึง ความเย็น มีอธิบายว่า ไม้จันทน์ที่มีความเย็นมากที่สุดช่วยทุเลาความร้อน ของพิษไข้ในร่างกายนั่นใด ศีลก็ฉนั้น คือ ช่วยทุเลาไข้ใจที่เกิดจากความสะดุ้งกลัวหลังจากศีลขาด และก่อให้เกิดปราโมทย์

ศีล หมายถึง สันติ มีอธิบายว่า ถ้าบุคคลมีศีล เขาจะมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้น

^{๑๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^{๒๐}พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาหิตยาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พิมพ์ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๑}พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๐.

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๒๒} ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีลคือข้อบัญญัติที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจา ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘

พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ, สันสกฤต^{๒๓} ให้ความหมายของศีลไว้ว่า “ศีล คือความปกติของธรรมชาติ ธรรมชาติอันสัตบุรุษพึงทรงไว้ สภาวะความสำรวม”

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๒๔} ทรงแสดงทัศนะเรื่องความหมายของศีลไว้ว่า

ศีล แปลตามศัพท์ว่า ปกติ หมายความว่า ความเป็นปกติเรียบร้อย (อย่างหนึ่ง) ความเคยชินลงรูปลงตัวติดอยู่ประจำอยู่ เป็นปกติ (อย่างหนึ่ง) ความเป็นปกติเรียบร้อย หมายถึง ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ เพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการณ์ที่ควรประพฤติ

ศีล ๕ หรือ เบญจศีล คือความประพฤติชอบทางกาย และวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

พุทธทาสภิกขุ^{๒๕} ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีลหมายถึงความเป็นปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ เกิดขึ้นโดยเนื้อความ ศีล หมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่วาจา ศีล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กายที่วาจา ให้เป็นกาย วาจา ที่น่าดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดีสมาธิก็มีง่าย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๖} กล่าวไว้ในหนังสือภูมิธรรมชาวพุทธว่า ศีล ๕ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ หมายถึงข้อปฏิบัติในการฝึกตน, ข้อฝึก, ข้อศึกษา บ้างเรียกว่าธรรม ๕ เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล สมัยต่อมาจึงเกิดมีคำว่า เบญจศีลซึ่งในพระไตรปิฎกเพิ่งพบในคัมภีร์ชั้น อปทาน-พุทธวงศ์ (รวมถึงวินย.; ขุ.ปฏิ.บางแห่ง) ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล หมายถึงศีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำ บ้างเรียกว่า มนุษยธรรม หมายถึงธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง การรักษาศีล ๕ เป็นการเว้นจากการเบียดเบียนกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ปราศจากเวรภัยไม่เดือดร้อนวุ่นวาย สังคมร่มเย็น แต่เหนือการฝึกไม่เบียดเบียนผู้อื่นโดยรักษาศีล ๕ แล้ว ควรฝึกยิ่งขึ้นในด้านชีวิตส่วนตัว

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙๕๗.

^{๒๓}พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาถ, พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๘๓๗.

^{๒๔}สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความจริงที่ต้องเข้าใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๕.

^{๒๕}พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๒๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภูมิธรรมชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔-๒๕.

ให้อยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อวัตถุและการเสพบริโภคมากนักพร้อมทั้งหันไปใช้เวลาแก่การแผ่แผ่บำเพ็ญประโยชน์พัฒนาด้านจิตใจและปัญญามากขึ้น ด้วยการรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถ

จะเห็นได้ว่า จากหลักพุทธธรรมเรื่องการรักษาศีลในพระพุทธศาสนานั้นชาวพุทธเชื่อว่าเป็นหลักปกครองตนเองซึ่งเป็นกฎแห่งความเป็นมนุษย์ ที่สามารถนำมาควบคุมตนเองด้านการฝึกหัดกาย วาจาของตนให้เรียบร้อยเป็นหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในด้านความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่จะดำเนินไปด้วยกันอย่างสมดุล ตลอดถึงศีลยังเป็นสิกขาบทขั้นต้นที่การประพฤติปฏิบัติมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมถึงการแสดงออกทางกาย วาจา และการบังคับควบคุมของตนในด้านภายนอกทั้งหมด ให้ความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านสังคมและธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นด้วยกาย วาจา ตลอดจนไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดำรงเกื้อกูลในความเป็นอยู่ร่วมกันด้วย มีความเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและยังเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อันจะเอื้อให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจที่ดำรงอยู่ ชื่นไปเพื่อบรรลุจุดหมายหมายของชีวิต เพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามสูงสุด นอกจากนั้นยังส่งผลอันไพบูรณ์ต่อหมู่ญาติของผู้ปฏิบัติศีลได้รับอานิสงส์แห่งการปฏิบัติอีกด้วยศีลคือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติของดวงจิตจากบาปทั้งหลายทั้งปวงสำรวมอดทนอดกลั้นต่อไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาเพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยสงบสุขในสังคมระบับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามสงบและเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป ดังนั้นชาวพุทธจึงพร้อมใจมาสมาทานศีลและบางคนที่มารักษาศีลเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในประเพณีบุญเดือนสิบเพื่อจะได้บุญกุศลสูงส่งนั่นเอง

๒.๒.๓ การบำเพ็ญภาวนา

จากพิธีกรรมประเพณีบุญเดือนสิบ มีหลักพุทธธรรม คือ การบำเพ็ญภาวนาซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

จากการศึกษาพบว่าประเพณีบุญเดือนสิบนั้น เป็นประเพณีที่วิวัฒนาการมาจาก ประเพณี "เปตพลี" ของศาสนาพราหมณ์ อันเป็นประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ปฏิบัติต่อเนื่องมาในอินเดียก่อนสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์เห็นว่าเป็นประเพณีที่ดำรงจึงอนุญาตให้พุทธบริษัทปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา จึงก่อเกิดประเพณีและพิธีกรรม เพื่อให้มีพิธีการปฏิบัติเป็นแบบ ยึดถือตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประเพณีบุญเดือนสิบจึงเป็นสื่อให้เกิดการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จนกลายเป็นประเพณี ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณหลังจากที่ตายไป เชื่อว่าผู้ทำกรรมโดย้อมได้รับกรรมนั้น ทำดีได้ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วตกนรก เป็นเปรตต้องทนทุกข์ทรมานเพราะผลแห่งบาปที่ทำได้และ ดำรงชีพอยู่ด้วยการอาศัยส่วนบุญจากการอุปการะของญาติพี่น้องหรือผู้อื่น ที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ส่วนเดียว จึงจะมีความเป็นอยู่พออยู่ได้ ถ้าไม่มีใครอุทิศไปให้ก็ไม่ได้บุญ

เมื่อลูกหลานเชื่อว่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ต้องเสวยกรรมอยู่ในนรก ในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบ จนถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ จะได้รับอนุญาตให้ขึ้นมาเยี่ยมลูกหลานญาติพี่น้องที่เมืองมนุษย์ ดังนั้นในวันแรม ๑ ค่ำ จึงมีการทำบุญรับตายาย และในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเป็นวันที่เปตชนทั้งหลายต้องกลับนรกตามเดิม ลูกหลานจึงทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษเปตชน อีกครั้ง

เป็นส่งตายาย เดินทางกลับเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูทเวที จึงมีการทำบุญยกหมรับใหญ่กัน อย่างเต็มที่ เพื่อให้บรรพบุรุษเดินทางกลับอย่างมีความสุข มีสิ่งของที่ลูกหลานอุทิศไปให้ใช้ในระหว่าง เสวยกรรมเพียงพอในรอบปี การจัดหมรับ มีการบรรจุสิ่งของลงในภาชนะโดยชั้นล่างสุด เป็นสิ่งของที่ มีน้ำหนักมากจัดสิ่งของประเภทอาหารแห้ง ลงไว้ที่ก้นภาชนะ ได้แก่ ข้าวสารใส่รองก้นภาชนะแล้วใส่ พริก เกลือ หอม กระเทียม กะปิ น้ำปลา น้ำตาล มะขามเปียก รวมทั้งบรรดาปลาเค็ม เนื้อเค็ม หมู เค็ม กุ้งแห้ง เครื่องปรุงอาหารที่จำเป็นและน้ำดื่ม จัดบรรจุอาหารประเภทพืชผักที่เก็บไว้ได้นานใส่ ประดับชั้นมาจากชั้นแรก ได้แก่ มะพร้าว พักทอง ขี้พรว้า เผือก หัวมันทุกชนิด กล้วยแก่ อ้อย ตะไคร้ ลูกเนียง สะตอ รวมทั้งพืชผักอื่นที่มีอยู่ตอนนั้น ข้าวโพด ซึ่งนิยมเอามาทั้งต้น ใบ ผัก และเปลือก ซึ่ง มักนิยมเอามาตกแต่งหมรับชั้นที่สาม จัดสิ่งของประเภทเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ น้ำมันพืช น้ำมันมะพร้าว น้ำมันก๊าด ขี้ไต้ ไม้ขีดไฟ หม้อ กระทะ ถ้วยชาม เข็ม ด้าย หมาก พลุ กานพลู การบูร พิมเสน สีสียด ปูน ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ยาสามัญประจำบ้าน รูป เทียน ใช้บรรจุและประดับประดา ด้วยขนมอันเป็นสัญลักษณ์ประเพณีบุญเดือนสิบ เป็นสิ่งสำคัญ ได้แก่ ขนมพอง ขนมลา ขนมกง (ขนม ไข่ปลา) ขนมบ้า ขนมดีซำ ขนมเหล่านี้นี้มีความหมายในการทำบุญเดือนสิบ ซึ่งจะขาดเสียมิได้ เพื่อให้ บรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับนำไปใช้ประโยชน์ ตามความเชื่อ โดยขนมลานั้นมาปกปิดคลุมมิให้เห็น ข้าวของในภาชนะ มีภาชนะบรรจุน้ำวางไว้ มีดอกไม้ประดับประดาให้สวยงาม และมีเงินเป็นปัจจัย ถวายพระ ติดไม้เสียบปากไว้บนยอด ในวันทำบุญเดือนสิบ ยังเป็นการชุมนุมรวมญาติครั้งใหญ่ ผู้อยู่ต่าง ถิ่นได้เดินทางกลับภูมิลำเนาบ้านเกิด เพื่อมาร่วมทำบุญที่บ้าน ตามความเชื่อ ด้วยความสำนึกว่าปีหนึ่ง ได้ทำบุญให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วครั้งหนึ่ง ด้วยความเชื่อว่า ต้องไปทำบุญในวัดบรรพบุรุษไปเป็น ประจำ หรือวัดใกล้บ้าน เมื่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วได้ขึ้นมาเยี่ยมลูกหลานจริง คงต้องมาที่วัด เหล่านี้นี้ การจัดของที่ทำบุญไปให้ จึงเป็นพืชผัก ผลไม้ ยารักษาโรค ของใช้ที่บรรพบุรุษชอบ รวมทั้ง ขนมสำคัญ ๕ อย่าง คือ

ขนมพอง ใช้แทนพาหนะ เรือ แพ ที่บรรพบุรุษใช้ข้ามห้วงมหรรณพ เหตุเพราะขนมพอง นั้นแผ่ดั่งแผ่นน้ำหนักเบา ลอยน้ำได้ ขนมลาใช้แทนเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มเพื่อสวมใส่ เพราะขนมลามี รูปทรงดั่งผ้าถักทอ พับ แฉ เป็นผืนได้ ขนมบ้าแทนลูกสะบ้าไว้เล่นในตรุษสงกรานต์ เป็นการละเล่นที่ นิยมในสมัยก่อน ขนมดีซำ แทนเงินตรา เอาไว้จับจ่ายใช้สอย ขนมกงหรือไข่ปลา ใช้แทน เครื่องประดับร่างกาย เพราะรูปทรงมีลักษณะคล้ายกำไล แหวน สิ่งของทั้งหมดจะจัดใส่หมรับยกไป วัด ทำบุญถวายสังฆทาน บังสุกุล อุทิศส่วนกุศลไปให้ ส่วนเปตชนผู้ตายที่ไร้ญาติ ผู้พิการ ทูพพลภาพ จะไม่ได้รับบุญกุศล คนภาคใต้เชื่อว่าผู้ล่วงลับไปแล้วส่วนหนึ่งตกอยู่ในสภาพญาติพี่น้องไม่เหลียวแลมา ทำบุญให้ จึงได้จัดข้าวอาหาร ขนม เงิน ส่วนหนึ่งใส่ภาชนะไปวางไว้ที่ข้างกำแพงวัด โคนไม้ใหญ่หรือ ลานวัดข้างป่าช้า เป็นการตั้งเปรตเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ ความเชื่อเรื่องบุญสารทเดือนสิบ จึงถือเป็น ประเพณีอันดีงามที่แสดงถึงความกตัญญูทเวทีของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษของตน และยังแผ่ เมตตาไปยังผู้ไร้ญาติ ผู้ตกทุกข์ เป็นการปลุกฝังให้ลูกหลานมีความเมตตากรุณาต่อทุกคน ญาติพี่น้อง ที่ไปอยู่ต่างถิ่น ได้กลับบ้านสร้างความสัมพันธ์อันใกล้ชิด

ประเพณีบุญเดือนสิบ พิธีการ และความเชื่อ เรื่องบุญเดือนสิบมีขึ้นด้วยเหตุผลหลาย ประการ ประการแรกคือเนื่องมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่าในปลายเดือนสิบปฐา ตา ยาย ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และคนบาปทั้งหลายที่ตกนรก จะถูกปล่อยจากนรกให้ขึ้นมาพบญาติ

พี่น้องในวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบ และให้กลับไปนรกดั้งเดิมในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ดังนั้นผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็พยายามหาอาหารต่างๆ ไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ ประการที่สองเป็นการทำบุญเนื่องจากความชื่นชมยินดีในโอกาสที่ได้รับผลผลิตทางการเกษตร ประการที่สามเพื่อนำพืชผลต่างๆ ที่ได้รับจากการเกษตรไปทำบุญสำหรับพระภิกษุจะได้เก็บไว้เป็นเสบียงในฤดูฝน ซึ่งจะเริ่มในตอนปลายเดือนสิบ และประการสุดท้ายเพื่อเป็นการแสดงความรื่นเริงและสนุกสนานประจำปีร่วมกันเพราะความภาคภูมิใจ ความสุขใจ และความอิ่มใจ ที่ได้ปฏิบัติการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นความเชื่อเรื่องบุญสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีอันดีงามที่ควรสืบทอดต่อไป^{๒๗}

พิธีกรรมประเพณีบุญเดือนสิบ ในเรื่องของสมานีนพบว่าการทำทุกขั้นตอนในประเพณีบุญเดือนสิบ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้สมาธิในการทำงานแทบทั้งสิ้นเพราะงานถึงจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะถ้าไม่มีสมาธิในการทำงานแล้วก็จะก่อให้เกิดความเสียหายได้ และนอกจากนี้ชาวพุทธบางวัดก็จัดกิจกรรมการรักษาศีลอุโบสถ มีการเจริญภาวนาเพื่อถวายแด่องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าในประเพณีบุญเดือนสิบอีกด้วย จากพิธีกรรมและขั้นตอนดังที่กล่าวมา ความหมายของภาวนาทางพระพุทธศาสนานั้นมีปรากฏอยู่ในหลักคำสอนรวมไปถึงคำอธิบายของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวถึงความหมายของศีลไว้หลายแห่งด้วยกัน ดังนี้

ภาวนาคือ การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การพัฒนาการเจริญภาวนาคือความดีที่ทำการอบรมจิตให้สุขสงบมีคุณธรรมเช่นเมตตากรุณา (จิตภาวนา) และฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง (ปัญญาภาวนา) ภาวนามัยนี้เป็นการสร้างบุญในด้านยกระดับจิตให้สูงขึ้นเจริญองกามขึ้นด้วยคุณธรรมเมื่อว่าด้วยความมุ่งหมายของการภาวนานั้นจะมุ่งบำเพ็ญพัฒนาเพื่อให้ได้ผลแก่ผู้ปฏิบัติอยู่ ๔ ประการด้วยกันคือ

๑. กายภาวนา คือ การฝึกปฏิบัติกายคืออินทรีย์ทั้ง ๕ ให้เป็นไปในทางกุศลที่ดีทำให้กุศลธรรมองกามมิให้เกิดโทษ

๒. สีลภาวนา คือ การประพฤติพัฒนาตนเองให้อยู่ในศีลธรรมระเบียบวินัยไม่ก่อความเบียดเบียนต่อตนเองและผู้อื่นทั้งยังมีความเกื้อกูลต่อผู้อื่น

๓. จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตให้เจริญด้วยคุณธรรมทั้งปวงเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เจริญองกามด้วยคุณธรรมมีความเข้มแข็งมั่นคงเบิกบานสงบสุขผ่องใสพร้อมด้วยความเพียร สติและสมาธิ

๔. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญาให้รู้แจ้ง เท่าทันในสภาวะความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ในชีวิตสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๒๘}

^{๒๗} กระทรวงวัฒนธรรม, ประเพณี พิธีการ และความเชื่อ เรื่อง บุญสารทเดือนสิบ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=๖๔๙ [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘๖ – ๒๘๗.

ภาวนามัย คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ขั้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อม จนเข้าใจอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผล นิพพานได้ในที่สุด

ภาวนามัย คือการฝึกกรรมฐานหรือเจริญภาวนามัยจึงเป็นการกระทำกุศลกรรมชนิดหนึ่ง โดยเฉพาะมโนกรรมต่างจากกรรมทั่วไปตรงที่เป้าหมายการกระทำเป็นไปเพื่อความสันภาพชาติสันทุกข์ ไม่ต้องไปเกิดในแหล่งกำเนิดได้อีกเนื่องจากจิตต้องอาศัยอารมณ์จึงเกิดขึ้นได้และธรรมชาติของจิตมีความสัสดายไปตามอารมณ์ของอายนะ ๑๒ และอุปกิเลส ๑๖ ไม่อาจหยุดนิ่งเพื่อการพิจารณาแม้ชั่วครู่จึงจำเป็นต้องใช้อุบายบางอย่างเพื่อคิดความสัสดายโดยหาสิ่งที่ไม่เป็นโทษให้จิตต้องอยู่อุบายว่านี่คือที่มาของกิจกรรมที่เรียกว่ากรรมฐาน

คำว่าภาวนานั้นเป็นอุบายฝึกจิตโดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่

(๑) สมถภาวนาคืออุบายสงบใจ หมายถึงอาศัยวิธีการท่องถ้อยคำบางอย่างซ้ำๆ กันและบังคับตนเองในลักษณะการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับคำนั้นสิ่งที่เราสร้างขึ้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิดความคิดหรือภาพพจน์ของคำนั้นๆ ล้วนเป็นองค์ประกอบของความสงบที่เรียกว่าสมถกรรมฐาน

(๒) วิปัสสนาภาวนาคืออุบายเรื่องปัญญา หมายถึงอาศัยความรู้สึกรู้ตัวที่มีอยู่รู้ถึงการสัมผัสทางทวารทั้ง ๖ รู้ถึงปรากฏการณ์ทางจิตขณะร่างกายกระทบสิ่งเร้าเฝ้าติดตามการรับนี้ด้วยความตั้งใจ เมื่อมีความตั้งใจอยู่ที่การรับรู้กระทบความคิดต่างๆ ก็จะถูกตัดออกไปจนไม่สามารถสอดแทรกเข้ามาได้ไม่เปิดโอกาสให้มีการก่อตัวของแนวคิดภาพลักษณ์หรือความคิดใดๆ ตามมาเท่ากับเป็นการรู้เท่าทันกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยตรงในทันทีที่เกิดขึ้นจึงไม่เกิดการบิดผันใดๆ ทางด้านความคิดนี้คือส่วนของกิจกรรมที่เรียกว่าวิปัสสนากรรมฐานด้วยเหตุผลนี้การเจริญภาวนาจึงจัดเป็นบุญและเป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญาทำให้จิตใจสงบไม่มีกิเลสไม่มีเรื่องเศร้าหมองเห็นคุณค่าสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงผู้ที่ภาวนาอยู่เสมอย่อมเป็นหลักประกันว่าจิตจะมีความสงบชีวิตมีความสุขคุณภาพชีวิตดีขึ้นสูงขึ้น^{๒๙}

อานิสงส์ของการบำเพ็ญภาวนานั้นทำความฟุ้งซ่านแห่งจิตของท่านลดลงทำให้จิตมีความสงบเยือกเย็นดีขึ้น กิเลสตัณหา อันเป็นอกุศลธรรมเครื่องยังจิตให้เศร้าหมองและเร่าร้อน ทะยานอยากในสิ่งที่ไร้สาระหรือที่เกินความจำเป็นต่างๆ เบาบางลงการบำเพ็ญภาวนานั้นทำให้เราเป็นคนมีสติสัมปชัญญะและมีปัญญารู้ทางเจริญควรดำเนิน รู้ทางเสื่อมไม่ควรดำเนิน ดีขึ้นด้วยตัวเองจิตใจสงบเป็นสมาธิดีขึ้นทำให้การพิจารณาวิจณัยปัญหาใดๆ สามารถกระทำได้ถูกต้องตรงประเด็นดีขึ้นเมื่อสุขภาพจิตดี ก็พลอยให้สุขภาพกายดีขึ้นด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดก็ไม่ต้องพลอยเดือดร้อนเพราะเรา (ซึ่งมีสุขภาพจิตไม่ดี) เป็นเหตุให้ครอบครัว สังคมและประเทศชาติพลอยสันติสุข เพราะมีสมาชิกผู้มีกาย วาจา และใจอันสงบเพิ่มมากขึ้น^{๓๐}

จะเห็นได้ว่า จากหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบในเรื่องของสมานนั้นพบว่า การทำงานทุกขั้นตอนในประเพณีบุญบุญเดือนสิบ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้สมาธิในการทำงานแทบทั้งสิ้น เพราะงานถึงจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะถ้าไม่มีสมาธิในการทำงานแล้วก็อาจจะก่อให้เกิดความ

^{๒๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๙/๒๕๐.

^{๓๐}พระครูสิทธิธรรมมาภรณ์ (สุวัฒน์อภิวฑฒโน/เชิดพานิชย์), “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงาของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๙.

เสียหายได้และนอกจากนี้ชาวพุทธอีสานบางวัดก็จัดกิจกรรมการรักษาศีลอุโบสถ มีการเจริญภาวนา เพื่อถวายแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในประเพณีบุญเดือนสิบอีกด้วย

๒.๒.๔ ความกตัญญู

ในประเพณีบุญเดือนสิบเชื่อว่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ต้องเสวยกรรมอยู่ในนรก ในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบ จนถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ จะได้รับอนุญาตให้ขึ้นมาเยี่ยมลูกหลาน ญาติพี่น้อง ที่เมืองมนุษย์ ดังนั้นในวันแรม ๑ ค่ำ จึงมีการทำบุญรับตายาย และในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เป็นวันที่เปตชนทั้งหลายต้องกลับนรกตามเดิม ลูกหลานจึงทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษเปตชนอีกครั้งเป็นส่งตายาย เดินทางกลับเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูทดแทนที่ ดังนั้นจึงพากันทำบุญให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ถือว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้วทำให้ลูกหลานระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษและคิดตอบแทนบ้าง ลูกหลานอุทิศให้การแสดงออกเช่นนี้ ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการแสดงถึงความกตัญญูนั่นเอง

ความกตัญญูมีบทบาทสำคัญในสังคม โดยขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย ได้สอดแทรกความกตัญญูเอาไว้เกือบทุกเรื่อง ส่งผลทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมเกิดความมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์ในสังคม รู้จักกระทำหน้าที่ของตนเองที่เหมาะสมที่จะทำ โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ของตนเองก่อนแล้วขยายความรับผิดชอบต่อน้ำที่ๆ มีต่อครอบครัว โดยบิดามารดามีหน้าที่เป็นบุพพการีมีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร ตลอดถึงอบรมเลี้ยงดูให้เติบโต และบุตรธิดาก็มีหน้าที่รับผิดชอบ ปฏิบัติต่อบิดามารดาในฐานะผู้มี ความกตัญญู อันจะขยายผลในระดับสังคมส่วนรวมที่กว้างออกไป และความกตัญญูนี้จะช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัย จากปัญหาสังคมซึ่งความกตัญญูท่วทว่าโดยขอบเขตความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ เป็นเหตุให้บุคคลผู้ที่ประกอบความกตัญญู ประสพแต่ความเจริญ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่าเป็น มงคลสูงสุดความกตัญญูท่วทว่านี้แยกออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. กตัญญูท่วทว่าต่อบุคคลผู้มีความดี หรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว

๒. กตัญญูท่วทว่าต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือมีความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นการที่พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงแสดงความกตัญญูท่วทว่าต่อพระพุทธเจ้า โดยฐานที่ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรมเป็นต้น^{๓๑}

ทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ในโลกนี้มีบุคคลที่หาได้ยากอยู่ ๒ ประการคือ บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน คือ ผู้ที่แนะนำสั่งสอนช่วยเหลืออุปถัมภ์เลี้ยงดูบุคคลอื่นมาก่อน ด้วยความกรุณา มิได้หวังผลตอบแทน และกตัญญูท่วทว่า บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทนซึ่งอันที่จริงแล้วคนแต่ละคนย่อมเป็นไปได้ทั้ง ๒ สถานะ ขึ้นอยู่กับจุดที่เราเกี่ยวข้องและบุคคลที่เราเกี่ยวข้อง เช่น บุตรธิดา กับมารดาบิดา โดยโครงสร้างมารดาบิดาก็เป็นบุพพการีของบุตรธิดา แต่ในขณะเดียวกันนั่นเอง บุตรธิดาก็เป็นบุพพการีของหลาน ซึ่งเป็นลูกของตน หรือแม้กระทั่งว่าเพื่อนกับเพื่อนใครช่วยใครในเรื่องอะไร ช่วงนั้นคนที่ให้การช่วยเหลือนั้นจะเป็นบุพพการี ซึ่งคนที่ได้รับการช่วยเหลือจะต้องแสดงออกซึ่งความกตัญญูท่วทว่า และในโอกาสต่อมา คนที่เคยได้รับความช่วยเหลือนั้นเอง ก็ไปช่วยเหลือเขา นอกจากจะเป็นการตอบแทนเขา ก็กลายเป็นบุพพการีอีกต่อหนึ่งเป็นลักษณะของกิริยา

^{๓๑}ปัญญา ใช้บางยาง, **หลักธรรมในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

ปฏิกิริยาที่หมั่นกันไปทำให้บุคคลอยู่กันอย่างมีความรักความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งถือกันว่าผู้ที่มีความกตัญญูนั้นเป็นสัตบุรุษ ดังความปรากฏว่า สัตบุรุษเป็นชนกตัญญูเป็นชนกตเวที ความเป็นชนกตัญญูความเป็นชนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญความเป็นชนกตัญญูและความเป็นชนกตเวทีทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ^{๓๒} นอกจากนี้การเป็นผู้มีความกตัญญูตอบแทนคุณผู้ให้อุปการะนั้น ยังถือว่าเป็นการตอบแทนที่ทำได้ยากยิ่งส่วนว่าบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธาสมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาและบิดาผู้ทุศีลสมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในจาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญาสมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) ด้วยเหตุเพียงนี้แลการกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอานุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่มารดาและบิดา^{๓๓} และถึงที่สุดท่านทั้งสองจะได้ทำกาลกิริยาตายจากโลกนี้ไปสู่ภพภูมิเบื้องหน้าบรรดาลูกหลานทั้งหลายก็ย่อมมีหน้าที่ต้องทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ท่าน อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที ในคราวมีเทศกาลและประเพณีต่างๆ รวมทั้งประเพณีการถวายชันข้าวให้บุพพการีและญาติผู้ล่วงลับไป^{๓๔}

จะเห็นได้ว่า จากหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบในเรื่องของความกตัญญูนั้น เชื่อว่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ต้องเสวยกรรมอยู่ในนรก ในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบ จนถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ จะได้รับอนุญาตให้ขึ้นมาเยี่ยมลูกหลานญาติพี่น้อง ที่เมืองมนุษย์ ดังนั้นในวันแรม ๑ ค่ำ จึงมีการทำบุญรับตายาย และในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เป็นวันที่เปตชนทั้งหลายต้องกลับนรกตามเดิม ลูกหลานจึงทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษเปตชน ชาวพุทธได้มากระทำบุญดังกล่าวในวันนี้ ก็ถือว่าได้แสดงออกถึงความกตัญญูอีกด้วย จากการทำประเพณีบุญเดือนสิบ มีจุดมุ่งหมายต้องการเพื่อให้บรรดาลูกหลาน ได้มีความกตัญญูรู้บุญคุณของท่านเมื่อใดที่ท่านเหล่านั้นได้ถึงแก่ความตาย ผู้ที่อยู่ในฐานะของลูกหลานก็ต้องทำการอุทิศส่วนบุญให้ซึ่งการกระทำลักษณะนี้ย่อมได้รับประโยชน์หลายอย่าง ทั้งผู้ให้และผู้รับเป็นต้นว่าทำให้ไม่ลืมท่านทำให้ท่านได้รับความสุขอันเกิดจากผลบุญมากยิ่งขึ้นและอีกอย่างก็ถือว่าเป็นการพบปะประชุมกันในหมู่ญาติพี่น้องเมื่อประเพณีปฏิบัติเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบุพพการี

๒.๒.๕ ปุพเพตพลี

ในประเพณีบุญเดือนสิบมีความเชื่อคือการทำบุญในวันนั้นนั้น เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เปต หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว จึงเป็นมูลเหตุที่มาของประเพณีบุญเดือนสิบที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปุพเพตพลีซึ่งได้ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบที่ได้ปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ปุพเพตพลีหรือ "การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ" การทำบุญเพื่ออุทิศเริ่มมีมาในครั้งพุทธกาลสมัยที่พระเจ้าพิมพิสารสร้างวัดเวฬุวันถวายแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพระพุทธเจ้า

^{๓๒} ๐.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๓๓} ๐.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๗๗-๗๘.

^{๓๔} พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), ศักขาวีเคราะห์ปุพเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานในล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๒.

เจ้าพิมพิสาร ทำบุญเสร็จแล้วแต่ไม่อุทิศบุญทำให้ญาติที่เกิดเป็นเปรต ออกมาร้องเสียงที่เปรตตนนี้ร้อง ได้ยินไปถึงหูของพระเจ้าพิมพิสารทำให้พระเจ้าพิมพิสารสะดุ้งกลัว นอนไม่หลับเลยนำเรื่องนี้มาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระพุทธรองค์เล่าถึงอดีตชาติของเปรตตนนี้แล้วแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสาร กรวดน้ำเพื่ออุทิศบุญไปให้จนเป็นธรรมเนียมของการกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญไปให้แก่ผู้ล่วงลับ ของชาวพุทธเราจวบจนปัจจุบันนี้เมื่อเรานึกถึงคุณความดีของผู้ล่วงลับไปแล้วก็ควรทำบุญอุทิศให้โดยเฉพาะ พ่อแม่พี่น้องหรือญาติๆ ที่มีอุปการคุณแก่เราเราควรตอบแทนบุญคุณท่านด้วยการทำบุญไปให้เป็นหน้าที่อีกอย่างของบุตรธิดาที่ต้องทำเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วเพื่อแสดงความกตัญญูตเวทิตา

พระพุทธศาสนาสอนและบ่มเพาะ ความเชื่อเรื่องของสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด และมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกๆ คนต่างก็เคยเกิดและตายมาแล้วนับภพนับชาติไม่ถ้วน บางชีวิตก็เกิดในภพภูมิที่ดีบ้าง บางภพภูมิก็เกิดในภพภูมิที่ไม่ดีบ้าง ตามกรรมดีหรือชั่วที่เจ้าตัวได้ประกอบไว้เมื่อตอนเป็นมนุษย์ ถ้าหากว่าจิตมีการฝึกอบรมที่ดี มีความพยายามในการอบรมจิต พยายามขจัดความเศร้าหมองในจิต ถ้ายังไม่สิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุขความเจริญถ้าจิตยังประกอบด้วยกิเลสที่หนาแน่นอยู่ ปล่อยให้จิตใจเศร้าหมอง ก็ต้องประสบกับการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ตราบนั้นนอกจากเมื่อสิ้นชีวิตลงไปแล้ว จิตก็ต้องไปเกิดในภพภูมิที่หาความสุขไม่ได้ ที่เรียกกันว่า อบายภูมิอันเป็นที่อยู่อันแร้นแค้น หาความสุขสงบไม่ได้ แม้แต่อาหารที่จะใช้ดำรงชีพก็หาไม่ได้ หากแต่ต้องอาศัยผลบุญกุศล ที่มวลหมู่ญาติทั้งหลายที่ได้ระลึกถึง และได้ทำการอุทิศส่วนบุญไปให้เท่านั้นจึงจะมีอาหารบริโภคได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มีความคุ้นเคยกับการอุทิศส่วนบุญ ไปให้กับบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงการสร้างจิตสำนึก ให้บุคคลตระหนักใส่ใจในความกตัญญูตเวทิตา ตลอดถึงมีความรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ในสังคม ที่สำคัญที่สุดไม่เฉพาะการกระทำหน้าที่ขณะเมื่อบุคคลเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่ทว่ายังขยายไปถึงเมื่อพวกเขาเหล่านั้นล่วงลับไปเป็นเปรตชนอีกด้วย ซึ่งบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ยึดเอาวิถีปฏิบัติของพุทธบริษัทซึ่งลำดับสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ตามมูลเหตุของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นกษัตริย์ แห่งแคว้นแคว้นมคธซึ่งเป็นต้นแบบ ของการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเป็นต้นตอแบบแผน เพื่อให้พวกเขาพ้นจากสภาพที่อดอยากทุกข์ทรมานในวิสัยแห่งภูมิเปรตอันเป็นอบายภูมินั้น^{๓๕}

สำหรับการอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ทำไปให้ญาติทั้งหลายอันได้ถือกำเนิดในภพภูมิของเปรตนั้น ได้มีนักวิชาการต่างประเทศบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า พิธีถวายทานในพระพุทธศาสนาด้วยเจตนา มุ่งหมายอุทิศส่วนบุญให้แก่หมู่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นวิถีปฏิบัติซึ่งแทนที่พิธีศราทธ (พิธีสำหรับอุทิศประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับ) ของศาสนาพราหมณ์^{๓๖} แต่ว่าความเป็นจริงก็มีความแตกต่างกันหลายประการคือ ผู้รับทานของพระพุทธศาสนาเป็นพระสงฆ์ส่วนของพวกพราหมณ์เป็นพราหมณ์ด้วยกันเอง นอกจากนี้สำหรับการอุทิศส่วนบุญของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัด

^{๓๕} พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “การศึกษาวิเคราะห์ปูพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์โบลาน ล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

^{๓๖} พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

เฉพาะญาติของตนเท่านั้น แต่ทว่ายังขยายไปถึงบรรดามิตรสหายได้ด้วย แต่ของพวกพราหมณ์นิยมอุทิศเฉพาะบุรพบิดร ๓ ชั้น คือ บิดา ปู่ ทวด สำหรับบุรพบิดรชั้นก่อนรุ่นทวดขึ้นไป หรือญาติผู้ไม่ได้สืบสายตรงลงมาจะได้รับเฉพาะน้ำที่กรวดให้เท่านั้น^{๓๗}นี่เป็นลักษณะของพิธีศราถ์ของพวกพราหมณ์แต่อย่างไรก็ดี ส่วนที่เหมือนกันของทั้งสองศาสนาก็คือ ต่างก็เป็นกิจกรรมที่มุ่งอุทิศส่วนบุญที่ตนได้ทำไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้เขาได้รับประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญ โดยการที่มีอาหารการกินตลอดถึงมีเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างสมบูรณ์ และต่างก็มีจุดประสงค์ก็เพื่อปรับเปลี่ยนสภาพชีวิตของเหล่าเปรตชน ที่มีแต่ความหิวกระหายโหยความทุกข์ตลอดถึงขาดเครื่องนุ่งห่ม ให้เกิดความอึดหน่าสำราญมีเสื้อผ้าอาภรณ์สวมใส่ จนกระทั่งพ้นไปจากสภาพทุกข์ทรมานดังกล่าว^{๓๘}

สำหรับพระพุทธศาสนา จะเรียกพิธีอุทิศส่วนบุญให้กับเหล่าเปรตชน ผู้ล่วงลับไปแล้วนี้ว่า ปุพฺพเปตฺตพลี อันเป็นหนึ่งในกรณีกุศลต่อผู้อื่น ที่รวมอยู่ในหลักพลี ๕ ประการอันประกอบไปด้วย ๑.ญาติพลี ๒.สงเคราะห์ญาติ ๓.อติพลี ๔.ต้อนรับแขก ๕.ปุพฺพเปตฺตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ๖.ราชพลี ถวายเป็นของหลวง หรือบำรุงราชการ เช่น เสียภาษีอากร ๗.เทวตพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา^{๓๙} ซึ่งพลีกรรมทั้ง ๕ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงถือเป็นหลักเป็นประโยชน์ ที่จะพึงถือเอาจากโศกทรัพย์ ดังที่ทรงตรัสให้อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ทราบในคราวที่ท่านได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระเชตวัน โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอติยสูตร คือสูตรที่ว่าด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโศกทรัพย์ในข้อที่ ๔ คืออริยสาวกยอมทำพลี ๕ อย่าง คือ (๑) ญาติพลี (๒) อติพลี (๓) ปุพฺพเปตฺตพลี (๔) ราชพลี (๕) ให้พุทธศาสนิกชนอุทิศบุญตามหลักของพลี ๕ ในอติยสูตร ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ครองเรือนทั่วไปพึงกระทำหรือในปิตตกัมมสูตร ที่ว่าด้วยเรื่องกรรมอันสมควรพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า อริยสาวกยอมทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี อติพลี ปุพฺพเปตฺตพลี ราชพลี เทวตพลีด้วยโศกทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม นี่เป็นฐานะที่ ๓ ที่อริยสาวกนั้นถึงแล้ว ถึงโดยสมควร ใช้สอยตามเหตุ^{๔๐}

การทำปุพฺพเปตฺตพลีเป็นการบูชา และอุทิศไปให้บรรพบุรุษทั้งหลายตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งการทำในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตเวที ความเมตตากรุณาความเคารพรักที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป ทั้งยังเป็นการกระทำที่เรียกว่า บุญอันสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญด้วย^{๔๑}

จะเห็นได้ว่า จากหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบหลักของปุพฺพเปตฺตพลี การอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชน ที่ทำในบุญเดือนสิบเป็นการทำไปให้ญาติทั้งหลายตลอดถึงญาติ

^{๓๗}พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๓.

^{๓๘}พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “การศึกษาวิเคราะห์ปุพฺพเปตฺตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบบลาน ล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

^{๓๙}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๔.

^{๔๐}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

^{๔๑}พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, (ม.ป.ท. ,ม.ป.ป.), หน้า ๒๒๕.

ผู้ล่วงลับไปแล้วการทำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณาความเคารพ รักที่ตนมีต่อท่านผู้จากไปจึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ ความมีเกียรติเป็นเหตุให้บุคคลได้ประสบความสำเร็จ ความเป็นผู้นำรักใคร่นับถือ บุคคลใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตรอีกทั้งตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณไม่ลืมไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน ปราศจากความคิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เมื่อเข้าหาสมาคมกับคนกลุ่มใด ก็มีแต่คนคอยชื่นชมยินดี เมื่อจากถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่ในต่างถิ่นที่ใดๆ ก็ไม่อดอยาก ประกอบไปด้วยเกียรติศัพทอันงาม นี่คือมงคลจากความกตัญญู พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่า เป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญสุข

๒.๒.๖ ความสามัคคี

ในประเพณีบุญเดือนสิบจะขาดไม่ได้ คือ ความสามัคคี เพราะการร่วมมือร่วมใจกันจัดงานต่างๆ เพื่อให้ลุล่วงไปด้วยดีถ้าขาดความสามัคคี งานนั้นก็สำเร็จตามเป้าหมายในบุญข้าวประดับดินนี้ก็เช่นเดียวกัน ความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่างๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงความหมายของสามัคคีไว้หลายอย่างด้วยกัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าความสามัคคี และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันไว้ดังนี้

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงกันทำ ร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กรูณสามัคคี ฝ่าป่าสามัคคี^{๔๒}

สมัครสมาน หมายถึง เชื่อมสามัคคี เช่น จะทำการงานอะไรขอให้สมัครสมานกัน^{๔๓}

ร่วม หมายถึง มีส่วนรวมอยู่ด้วยกัน เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน มีส่วนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ร่วมใจ ร่วมสามัคคี มีส่วนร่วมในที่แห่งเดียวกัน เช่น ร่วมโรงเรียน ร่วมบ้าน ร่วมห้อง ร่วมหอมีส่วนรวมในภาวะหรือสถานะเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมชาติ มีศัตรูร่วมกัน ทำบุญร่วมญาติร่วมเป็นร่วมตาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมชะตากรรม ร่วมใจ หมายถึง มีความนึกคิดอย่างเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมใจร่วมมือ หมายถึง พร้อมใจช่วยกัน

ฉะนั้น ความหมายของคำว่าสามัคคีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงหมายถึง สภาวะทางกาย วาจาและใจของหมู่ชนในสังคมนั้นมีเอกภาพ คือ เป็นหนึ่งเดียวในการประพฤติปฏิบัติตามข้อบังคับ และละเว้นข้อที่ห้ามเพื่อนำมาซึ่งสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ

^{๔๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๘.

^{๔๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า “สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมานฉันท์ หมายถึง มีความพอใจร่วมกันพร้อมใจกัน”^{๔๔}

จะเห็นได้ว่า ในประเพณีบุญเดือนสิบนั้นจะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้เลยหากขาดความสามัคคี แต่ตรงกันข้ามชาวพุทธอีสานได้แสดงออกถึงความสามัคคี แสดงออกซึ่งความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรง ทางกาย ทางวาจา และทางใจของผู้คนในสังคมเพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมิใช่จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่ายๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทศนคติ จาริตประเพณี ศรัทธาความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ได้รับความมอบหมาย ผู้นำ และความตั้งใจจริงของผู้คนทุกคนในสังคมไทยเป็นหลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

๒.๓ สรุป

ชาวพุทธมีความเชื่อเรื่องการทำประเพณีบุญเดือนสิบ มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสองและมีความเชื่อเรื่องของการบำเพ็ญทาน ศีล และภาวนา จึงทำให้หลักพุทธธรรมปรากฏขึ้นในประเพณีบุญเดือนสิบอันเป็นประเพณีอันดีงามซึ่งสืบสานกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษและหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบคือ การถวายทาน การรักษาศีล การบำเพ็ญภาวนา ความกตัญญู ปุพเพตปตลีและความสามัคคี

๒.๓.๑ การถวายทาน คือจากความเชื่อเรื่องการทำทานในพระพุทธศาสนาข้างต้น จึงทำให้ชาวพุทธเชื่อว่าเมื่อได้ถวายทานในงานพิธีนี้จึงก็เปรียบเสมือนได้ถวายทานต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น จึงได้จัดทำพิธีการถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ในงานประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประชาชนที่มาร่วมทำพิธีจะเตรียมอาหารคาว หวาน ดอกไม้ มาถวายพระสงฆ์กันตั้งแต่เช้าบางคนก็จะเตรียมเครื่องสังฆทาน ปัจจัยอื่นๆ ที่มีมีความเชื่อว่าเมื่อได้ถวายแล้วจะเกิดบุญกุศลอย่างแรงกล้าจากความเชื่อเรื่องศีลในพระพุทธศาสนาข้างต้นนั้นชาวพุทธอีสานก็เชื่อว่าศีลคือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติของดวงใจจากบาปทั้งหลายทั้งปวงสารวมอดทนอดกลั้นต่อโลกะโทสะโมหะไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาเพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยสงบสุขในสังคมระงับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามสงบและเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป ดังนั้น ชาวพุทธอีสานจึงพร้อมใจกันรักษาศีลเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อจะได้บุญกุศลสูงสุดนั่นเอง

๒.๓.๒ การรักษาศีล ชาวพุทธเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรมจึงเป็นการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคมลงได้และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างตลอดถึงสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุขไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจของผู้อื่นทำให้

^{๔๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๔.

ผู้ประพฤตินั้นที่รักเป็นที่เคารพของผู้อื่นเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกันเป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ให้วิวาทกับใครเพราะความเห็นที่ขัดแย้งกัน

จากความเชื่อเรื่องศีลในพระพุทธศาสนาข้างต้นชาวพุทธก็เชื่อว่าศีลคือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติของดวงใจจากบาปทั้งหลายทั้งปวงสำรวมอดทนอดกลั้นต่อโลภะโทสะโมหะไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาเพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยสงบสุขในสังคมระบับความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามสงบและเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไปดังนั้นชาวพุทธอิสานจึงพร้อมใจกันมารักษาศีลเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเพื่อจะได้บุญกุศลสูงส่งนั้นเอง

๒.๓.๓ การบำเพ็ญภาวนา ในพิธีกรรมประเพณีบุญเดือนสิบของชาวพุทธ ในเรื่องของสมาธินั้นพบว่า การทำงานทุกขั้นตอนในประเพณีบุญเดือนสิบล้วนแล้วแต่ต้องใช้สมาธิในการทำงานแทบทั้งสิ้นเพราะงานถึงจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยเพราะถ้าไม่สมาธิในการทำงานแล้วก็อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ และนอกจากนี้ชาวพุทธก็จัดกิจกรรมการรักษาศีลอุโบสถ มีการเจริญภาวนาเพื่อถวายแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลักการภาวนาจึงเป็นวิธีการฝึกฝนจิตที่ชาวพุทธมาเป็นเวลาอันยาวนานเพราะมีความเชื่อว่า ถ้าบุคคลฝึกฝนอยู่เป็นประจำจะทำให้มีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นและเหมาะแก่การทำงานทุกอย่างเพราะเมื่อจิตมีสมาธิตั้งดำรงมั่นคงย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อหน้าที่การงานทุกประเภทและนอกจากนั้นก็จะเป็นประโยชน์และมีอนิสงค์เพิ่มพูนปัญญาอีกก็คือการฟังธรรมหรือธรรมภาวนามัยเป็นการบ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสวฟังธรรมะฟังเรื่องที่ตีมีประโยชน์ต่อสติปัญญาหรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อขัดเกลาจิตใจไม่ให้เกาะเกี่ยวที่จิต ดังนั้นจากความเชื่อในเรื่องของบุญกุศลของการบำเพ็ญภาวนาข้างต้นนั้น จึงทำให้ชาวพุทธอิสานมีความตั้งใจที่จะบำเพ็ญภาวนา ในประเพณีบุญเดือนสิบเพื่อให้เกิดบุญกุศลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒.๓.๔ ความกตัญญู หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบในเรื่องของความกตัญญูนั้น จะเห็นได้ว่าโดยความเชื่อของชาวพุทธในวันทำบุญเดือนสิบเป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เปรต หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว และชาวพุทธได้มากระทำบุญดังกล่าวในวันนี้ ก็ถือว่าได้แสดงออกถึงความกตัญญูอีกด้วย จากการทำประเพณีบุญเดือนสิบมีจุดมุ่งหมายต้องการเพื่อให้บรรดาลูกหลาน ได้มีความกตัญญูรู้บุญคุณของท่านเมื่อใดที่ท่านเหล่านั้นได้ถึงแก่ความตาย ผู้ที่อยู่ในฐานะของลูกหลานก็ต้องทำการอุทิศส่วนบุญให้ซึ่งการกระทำลักษณะนี้ย่อมได้รับประโยชน์หลายอย่างทั้งผู้ให้และผู้รับเป็นต้นว่าทำให้ไม่ลืมท่าน ทำให้ท่านได้รับความสุขอันเกิดจากผลบุญมากยิ่งขึ้นถือว่าเป็นการพบปะประชุมกันในหมู่ญาติพี่น้องเมื่อประพฤติดุติปฏิบัติเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มี ความกตัญญูต่อบุพพการี

๒.๓.๕ ปุพพเปตพลี จากหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบในหลักปุพพเปตพลีการอุทิศส่วนกุศล ได้ทำไปให้ญาติทั้งหลายตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งการทำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบุพพการี ความเมตตากรุณาความเคารพที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ ความมีเกียรติเป็นเหตุให้บุคคลได้ประสบความเจริญ ความเป็นผู้นำรักใคร่นับถือ บุคคลใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร อีกทั้งตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน ปราศจากความคิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เมื่อเข้าหาสมาคมกับ

คนกลุ่มใด ก็มีแต่คนคอยชื่นชมยินดี เมื่อจากถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่ในต่างถิ่นที่ใดๆ ก็ไม่อดอยาก ประกอบไปด้วยเกียรติศัพทอันงาม นี่คือมงคลจากความกตัญญู พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่า เป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญสุขนั้นเอง

๒.๓.๖ ความสามัคคี ในประเพณีบุญเดือนสิบชาวพุทธรู้ว่างานจะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้เลยหากขาดความสามัคคี แต่ตรงกันข้ามชาวพุทธรู้สึได้ว่าแสดงออกถึงความสามัคคี แสดงออกซึ่งความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจของผู้คนในสังคมเพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมิใช่จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่ายๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทักษะคติ จารีตประเพณี ศรัทธา ความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ได้รับความมอบหมาย ผู้นำ และความตั้งใจจริงของผู้คนทุกคนในสังคมไทยเป็นหลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบนั้นจะมี ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู หลักของพุทฺพเบตพลีและหลักของความสามัคคี ซึ่งหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจึงครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้น เช่น ทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ เกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคม หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื้อชาติหรือวรรณะแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลคนนั้นจะนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างไรให้เกิดผลหรือประโยชน์ได้มากที่สุดพิธีกรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน จัดขึ้นนั้นสามารถโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมพิธี รับเอาคุณค่าของหลักพุทธธรรมและกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน พิธีกรรมจึงกลายเป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังคุณค่าและแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ตระหนักรู้เวลาและหน้าที่ของคนในวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมเข้าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความกตัญญูทวาทีให้แก่ชาวบ้าน ในชุมชนปฏิบัติต่อกันดุจญาติพี่น้องในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งผูกพันให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจึงทำให้โดยพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ในประเพณีบุญเดือนสิบนอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

บทที่ ๓

การทำบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาในบทนี้นั้นมุ่งศึกษาให้เห็นประเพณีบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์และความเป็นมาของประเพณีบุญเดือนสิบที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล แนวคิดเกี่ยวกับบุญเดือนสิบ ประเพณีบุญเดือนสิบในสังคมไทย องค์ประกอบ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญเดือนสิบ ซึ่งจะเป็นบรรทัดฐานสำคัญในการศึกษาให้เห็นถึงหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ โดยได้กำหนดศึกษาตามหัวข้อดังนี้

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบในสมัยพุทธกาล

๓.๑.๑ กำเนิดและการพัฒนาการของพิธีบุญเดือนสิบในคติความเชื่อก่อนพุทธกาล

ในสมัยโบราณเราจะพบว่าเขามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีๆ มากมายซึ่งล้วนแต่ทำให้คนเสียสละไม่เห็นแก่ตัวทำลายความเห็นแก่ตัวแล้วไปสรุปลงอยู่ที่ความรู้สึกันว่าเราทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย^๑

“ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนั้นเชื่อกันว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะตนรอกหรือขึ้นสวรรค์ ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ในยุคของพวกอารยันนั้นมีความเชื่อว่าการสร้างสรรค์จักรวาลและการให้กำเนิดมนุษย์นั้นเป็นผลที่เกิดจากการเช่นสรวงแต่ดั้งเดิมนั้นคือเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการสังเวทตนเอง”^๒

เพราะว่ามนุษย์เกิดความกลัวและมีความต้องการที่จะรอดพ้นจากอันตรายต่างๆที่เกิดขึ้นจากความหนาวความหิวกระหายความร้อนจึงเกิดการนับถือแม่น้ำภูเขาราชันทร์พระอาทิตย์ต้นไม้ดวงดาวเป็นต้นโดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีอำนาจและสามารถให้คุณและโทษกับมนุษย์ได้จึงต้องแสวงหาทางออกโดยการบูชาเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บวงสรวงกราบไหว้ซึ่งในที่สุดกลายเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาเป็นประเพณีต่างๆ ในยุคต่อมา ในบทนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมวรรณกรรมความเชื่อโบราณเกี่ยวกับการแสวงหาทางออกของคนในแต่ละยุคมาศึกษาดังนี้

๑) ความเชื่อเรื่องผีลอบบาป

ทฤษฎีว่าด้วยกำเนิดโลกเชื่อกันว่าการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้นั้นเป็นบาป การกล่าวหานินทาว่าร้ายเป็นบาป การพูดเท็จเป็นบาป การถือทมิฬท้าวธนูเป็นบาป การขับไล่เป็นบาป

^๑พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ), การกลับมาแห่งศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (สุราษฎร์ธานี :ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑), หน้า ๖๗.

^๒จำนง ทองประเสริฐ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

ดังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงเรื่องกำเนิดของโลกให้วาสกเถระและภาระทวาชะฟังในครั้งนั้นสัตว์บางพวกได้มีความคิดอย่างนี้ว่า

“ท่านผู้เจริญบาปกรรมเกิดขึ้นในหมู่มสัตว์แล้วคือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏการครหา จักปรากฏการพุดเท็จ จักปรากฏการถือทันทาฐ จักปรากฏการขับไล่ จักปรากฏทางที่ดีพวกเรศวรลอบบาปอกุศลธรรมทั้งเสียเถิดสัตว์เหล่านั้นจึงได้พากันลอบบาปอกุศลธรรมนั้นทั้งไป”^๓

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นกำเนิดความเชื่อของการแสวงหาทางออกเพื่อให้พ้นจากบาปอกุศลกรรมเหล่านั้นหากแต่ในยุคนี้ไม่ปรากฏว่าวิธีลอบบาปมีลักษณะการปฏิบัติเช่นไรปรากฏแต่เพียงว่าเป็นการออกบวชเพื่อบำเพ็ญฌานและปรากฏลักษณะการ “ลอบบาป” ของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเกิดขึ้นในยุคหลังๆ ที่ศาสนาพราหมณ์รุ่งเรืองในประเทศอินเดีย

๒) ความเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อว่าอำนาจสิ่งเหล่านี้มีจริงมีอำนาจเหนือตนและสามารถดลบันดาลให้คุณและโทษได้จึงเกิดการเคารพบูชาสิ่งเหล่านี้ด้วยการแสดงออกให้เห็นเช่นการกราบไหว้การมอบเครื่องเซ่นสังเวยเพื่อบูชาสิ่งที่อยู่รอบตัวเช่นภูเขาดินไม้เหล่านี้ซึ่งเข้าใจว่าเมื่อบูชาแล้วจะเกิดความสุขความเจริญสามารถดลบันดาลและขออะไรก็ได้ตามใจปรารถนา

“เมื่อมนุษย์ไม่รู้ถึงความร้อนความหิวความกระหายของตัวเองที่มีติดตัวมานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรเกิดขึ้นเพราะเหตุใดเพราะเมื่อลืมหินตาโลกเห็นแต่ความมืดความสว่างดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ดวงดาวฝนตกพายุฟ้าร้องไม่เคยทราบเหตุผลว่ามีขึ้นได้อย่างไรจึงเกิดความสงสัยและหวาดกลัวเกิดความเชื่อว่าสิ่งนั้นมีอำนาจลึกลับและเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการดลบันดาลของพระเจ้าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์เหล่านั้น”^๔

ความเชื่อในลัทธิศาสนาต่างๆ นั้นมีการบวงสรวงบูชาและการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของวิถีชีวิตมนุษย์เหตุนี้เองการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ไปสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมทุกยุคทุกสมัยตลอดมา

๓) ความเชื่อเรื่องการบูชาอำนาจลึกลับ

หากพิจารณาจากความเชื่อดังกล่าวจะพบว่าอำนาจของสิ่งลึกลับมีอิทธิพลมากในยุคก่อนเพราะเข้าใจว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากอำนาจของสิ่งที่อยู่นอกตัวแต่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่กันได้เช่นอากาศหนาวร้อนทำให้มนุษย์เจ็บไข้สุขภาพร่างกายไม่ปกติภูตผีปีศาจมีอำนาจทำให้มนุษย์เป็นสุขก็ได้เป็นทุกข์ก็ได้เหล่านี้เป็นต้นซึ่งมนุษย์ในยุคก่อนได้แสวงหาทางออกด้วยการอ่อนน้อมบูชาสิ่งเหล่านี้

“ในยุคที่ลัทธิศาสนาต่างๆ ยังไม่ปรากฏนั้นมีความเชื่อที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดคือมีความเชื่อเรื่องวิญญาณภูตผีปีศาจอำนาจลึกลับต่างๆ ว่ามีอำนาจทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้และสิ่งเหล่านี้สามารถถ่ายทอดกันไปได้จากสิ่งหนึ่งไปอีกสิ่งหนึ่งคือมีการถ่ายทอดจากธรรมชาติสู่มนุษย์ได้

^๓ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๒/๙๗.

^๔มณี พยอมยงค์, “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๐.

ด้วยเหตุนี้เองมนุษย์ในยุคก่อนจึงต้องทำการบูชาอันวอนเพื่อให้วิญญาณญาติปิศาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากอันตรายทั้งปวง”^๕

ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในยุคนั้นหากแต่ช่วยได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นซึ่งในส่วนของความตายความเจ็บป่วยต่างๆ ก็ไม่สามารถช่วยได้หมดทุกอย่างหากแต่ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเพราะการแสวงหาทางออกจากสิ่งเหล่านี้ต่างคนก็เชื่อตามประสบการณ์ของตัวเองว่าเหมาะสมกับลัทธิความเชื่อในลักษณะใด

๔) ความเชื่อเรื่องการบูชาผีบรรพบุรุษ

การบูชาตามคติทางพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะ ๒ อย่างคือ

(๑) การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เช่นดอกไม้ของหอมอาหารทรัพย์สินเงินทองหรือของมีค่าต่างๆมอบให้เพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือตลอดถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความเคารพนับถือเทิดทูนเชิดชูคุณความดีและยกย่องให้ปรากฏความสำคัญของความดี

(๒) การบูชาด้วยการปฏิบัติ ได้แก่การรับสีกขาบทมาเพื่อรักษาให้เป็นผู้มีศีลตลอดถึงการเคารพดูแลมารดาบิดาและบูชาปูชนียบุคคลทั้งหลายด้วย

“การบูชาผีบรรพบุรุษนั้นเกิดขึ้นเพราะความรักความผูกพันของลูกหลานที่ให้การเคารพรักบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเช่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายเพราะเมื่อเวลาที่บุคคลเหล่านี้มีชีวิตอยู่ได้ทำคุณประโยชน์ให้ลูกหลานมากมายและเมื่อบรรพบุรุษเหล่านี้ตายจากไปลูกหลานที่อยู่เบื้องหลังต้องทำหน้าที่ในฐานะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในสายเครือญาติจึงต้องมีการบูชาเช่นสรวงกราบไหว้และทำการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ ส่งไปให้หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามเชื่อกันว่าอาจจะได้รับโทษต่างๆ จึงต้องทำการบูชากราบไหว้ให้ช่วยบันดาลความสุขมาให้เมื่อการกระทำดังกล่าวได้แสดงออกบ่อยๆ จึงเกิดความเชื่อเต็มทีและฝังลึกลงไปในจิตสำนึกของแต่ละคน”^๖

มนุษย์มีความเชื่อว่าเมื่อบิดามารดาหรือญาติที่ตายไปแล้ววิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ที่ต่างๆ ไปเกิดใหม่บ้างยังวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์บ้างผีเหล่านี้เรียกว่าผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าตายายหรือบางทีก็เรียกผีเรือนเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์เป็นคนดีที่มีความสามารถเป็นพิเศษเป็นเจ้าเมืองหรือเป็นผู้ก่อตั้งบ้านเมืองเมื่อตายไปก็ยังเป็นผู้เคารพนับถือทั้งผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษนั้นจัดว่าเป็นผีดีเพราะเป็นผู้คุ้มครองรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขและคอยควบคุมให้ลูกหลานหรือคนในหมู่บ้านไม่ให้ทำผิด ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี

๓.๑.๒ กำเนิดและการพัฒนาการของพิธีบุญเดือนสิบในคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์

กำเนิดและการพัฒนาการความเชื่อเกี่ยวกับพิธีสารทในศาสนาพราหมณ์เป็นความเชื่อที่มีมาช้านานก่อนพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นแม้แต่หลักการบางอย่างในพระพุทธศาสนาก็รับเอาแนวคิดของศาสนาพราหมณ์มาใช้หากแต่มีการบูรณาการและประยุกต์เพื่อให้เหมาะสมกับแนวคิดของตัวเองอย่างไรก็ตามศาสนาพราหมณ์ในสังคมอินเดียก็ยังคงมีบทบาทอยู่จนถึงทุกวันนี้

^๕พระมหามหาวต สุกกธมโม, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^๖มณี พยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๗๐.

“นักบวชในศาสนาพราหมณ์ถือได้ว่าเป็นผู้มีอำนาจมีบทบาทในเรื่องพิธีกรรมโดยผูกขาดบทบาทหน้าที่มาโดยตลอดพวกเขาอ้างว่าเป็นความประสงค์ของพระเจ้าหรือเชื่อกันว่าพวกตนเป็นเผ่าพันธุ์ที่เกิดมาจากปากของพระพรหมจึงเกิดการสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมในสังคมพราหมณ์ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพวกพราหมณ์ที่มีจะอวดอ้างว่าพวกตนเป็นคนของพระเจ้าสามารถกุมศรัทธาหาชนได้อย่างเหนียวแน่นพยายามชวนเชื่อว่าหากผู้ใดได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพวกตนพระเจ้าก็จะประทานพรมาให้แต่การประกอบพิธีกรรมต้องเป็นพวกพราหมณ์เท่านั้นเพราะเชื่อกันว่าพราหมณ์นั้นรู้ถึงความประสงค์ของพระเจ้านั้นเป็นอย่างไร”^๗

คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นี้เมื่อมาถึงยุคหลังได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยซึ่งปรากฏหลักการที่คล้ายกันเช่นหลักมหายัญ ๕ อย่างกับเรื่องการทำพิธี ๕ อย่างในพระพุทธศาสนานั้นเอง

๑) พิธีสารของศาสนาพราหมณ์

ระเบียบปฏิบัติของพราหมณ์ซึ่งเกี่ยวกับพิธีสารนี้สามารถพิจารณาเทียบเคียงได้จากพิธีเปตมาสอันเป็นเทศกาลที่เกี่ยวกับผู้ตายของฮินดูซึ่งมีลักษณะดังนี้

- (๑) เป็นเทศกาลพิธีกระทำบุญอุทิศให้แก่วิญญาณผู้ตาย
- (๒) เป็นพิธีทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษและสมาชิกของครอบครัวที่ตายไปแล้ว
- (๓) เป็นพิธีที่มีการสังเวยน้ำแก่วิญญาณผู้ตายในวันดิถีทางจันทรคติที่ตรงกับวันตายของพวกเขา (ทำบุญครบรอบวันตาย)
- (๔) มีการเชิญพราหมณ์มาทำพิธีให้ด้วยของที่ใช้เป็นเครื่องสังเวยแก่พราหมณ์ เช่น เงิน ข้าว สุก นมเปรี้ยว พืชผัก ผลไม้ และอาหารคาวหวานอื่นๆ
- (๕) มีการเชิญวิญญาณของผู้ที่ตายในรอบปีให้มาสถิตอยู่ร่วมกับวิญญาณของเหล่าบรรพบุรุษอื่นๆที่มูมนึงที่บ้าน

“ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ศาสนาอื่นซึ่งเกิดในยุคหลังเช่นพระพุทธศาสนาและศาสนาเชนถูกมองว่าเป็นศาสนานอกรีตเพราะมีคติความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางศาสนาแตกต่างไปจากศาสนาดั้งเดิมโดยเฉพาะแนวคำสอนที่ค้านแย้งต่อวิถีปฏิบัติดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์เช่นการฆ่าสัตว์บูชายัญเป็นต้นเป็นเครื่องเช่นสังเวยเทวะตามหลักของมหายัญ ๕ ประการอันได้แก่ อัศวเมธะคือการฆ่าม้าสังเวย ปุริสมะธะคือการฆ่าคนสังเวย สัมมาปาสะคือแห่นบูชาที่กำหนดขึ้นที่ตกลงของท่อนไม้ซึ่งเขาเหวี่ยงลอดบ่วงไป วาซเปยยะคือการต้อนน้ำวาซะเพื่อเพิ่มพลังหรือปลุกเร้าใจให้อีกheimอาจหาญพร้อมจะประกอบพิธีบูชายัญ และนิรคหะคือยัญพิธีที่ไม่ใช่หลักยัญสำหรับบูชา” “พิธีสารถือได้ว่าเป็นพิธีหลักของทั้งพราหมณ์เก่าและพราหมณ์ใหม่ (ฮินดู) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งจะละเว้นไม่กระทำพิธีนี้ไม่ได้หากละเลยดเว้นก็ถือเป็นเรื่องเสียหายใหญ่หลวงเพราะอาจมีผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษได้เพราะจะทำให้ผีบรรพบุรุษของพวกเขาดังเรา ร้อนและทุกข์ทรมานอันเกิดจากความอดหิวในโลกซึ่งเป็นที่สถิตของเหล่าบุรพบิดผู้ล่วงลับนั้นอย่าง

^๗พระพรหมมุนี, (พิมพ์ ธรรมธโร), **สากลศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๓๘๓-๓๘๔.

^๘พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘๘-๙๐.

ยาวนาน พิธีสารที่ได้แก่กิจพิธีของผู้มีศรัทธาที่จะทำการสังเวทบรรพบุรุษด้วยข้าวบิณฑ์ (ข้าวสุกที่บรรจุในกรวยใส่ไว้ในพุ่มดอกไม้) หรือการกระทำอุทิศทักษิณา (การแผ่ส่วนบุญแก่ผู้ตายด้วยของทำบุญ) ให้แก่บรรพบุรุษเนื่องมาจากบุตรหลาน ในลัทธิพราหมณ์เป็นห่วงต่อดวงวิญญาณของผู้ตายไปแล้วจะต้องอดอยากหิวกระหายด้วยข้าวน้ำและขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มจึงได้ทำพิธีด้วยเครื่องเช่นบ้าง ให้ทานเป็นอุทิศทักษิณาแก่ผู้ตายบ้าง เพราะคิดว่าเมื่อดวงวิญญาณของผู้ตายได้รับสังเวทข้าวบิณฑ์แล้วหรือได้รับการอุทิศทักษิณาแล้วคือเชิญพวงพราหมณ์ด้วยกันมากินเลี้ยงเสร็จแล้วก็แจกเครื่องไทยธรรม (ของทำบุญ) มีผ้าอย่างหนึ่งซึ่งเป็นของที่จะดเว้นไม่ได้เลย ด้วยถือว่าสำคัญยิ่งนัก ทั้งนี้เพื่อไม่ให้วิญญาณต้องหิวกระหายและไม่ต้องเปลือยกายอยู่การกระทำดังนี้จะทำให้วิญญาณเข้าไปที่ร่างหยาบหลุดพ้นจากความเป็นเปรตที่ต้องเร่ร่อนในขุมนรกกลายเป็นบิตร” สามารถอยู่ร่วมกับบรรพบุรุษที่ตายไปเป็นบิตร ก่อนๆ และก็มีกรวดน้ำซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามของลัทธิพราหมณ์คือจะต้องลงไปกรวดในแม่น้ำโดยใช้อุ้งมือทั้งสองกอบน้ำยกขึ้นมาแล้วปล่อยให้ค่อยๆ ไหลร่วงลงไปพร้อมตั้งจิตอุทิศให้แก่ผู้ตายว่าขอให้ข้าพเจ้ารับความหิวกระหายของผู้ตายนั้นนั่นก็คือหลักฐานที่เป็นที่มาของการกรวดน้ำเพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ผู้ตายซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมของชาวอินเดียและศาสนาพราหมณ์กระทำกันมาช้านานแล้ว”^๙

ถึงแม้ว่าการอุทิศส่วนบุญตามคติของศาสนาพราหมณ์มีลักษณะที่แตกต่างจากการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาที่ตามแต่มีข้อสังเกตว่าการกระทำดังกล่าวมีจุดหมายเพื่อประโยชน์ของผู้ตายหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเหมือนกัน

๒) แนวคิดเรื่องมหายัญ ๕ อย่าง

พิธีสารเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญต่อพวงพราหมณ์เป็นอย่างยิ่งซึ่งวิถีชีวิตของพราหมณ์มักจะนิยมกระทำจนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องกระทำเป็นประจำทุกบ้านเรือน เพราะการอุทิศส่วนบุญของพวงพราหมณ์เป็นหน้าที่ที่สำคัญที่ต้องปฏิบัติ เรื่องดังกล่าวปรากฏในมหายัญทั้ง ๕ ที่พราหมณ์จะต้องกระทำซึ่งเป็นขั้นตอนที่สองในหลักอาศรม ๕ ประการของวิถีชีวิตพราหมณ์พวงพราหมณ์ที่ดำรงสถานะเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเมื่อแต่งงานมีครอบครัวและประกอบอาชีพการงานเลี้ยงตัวและครอบครัวได้แล้วจะต้องบำเพ็ญมหายัญ ๕ อย่าง^{๑๐}

(๑) พรหมยัญ คือ การทำพิธีกรรมด้วยการบริจาคทรัพย์แก่พราหมณ์ผู้มีหน้าที่ศึกษาและสอนคัมภีร์พระเวท

(๒) เทวยัญ คือ การทำพิธีกรรมบูชาบวงสรวงเทพเจ้าที่ตนนับถือ

(๓) ปีตยัญ คือ การทำพิธีกรรมอุทิศแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว

(๔) ฤตยัญ คือ การทำพิธีกรรมแก่สัตว์เลี้ยงโดยการเลี้ยงดูอย่างดี

(๕) มนุษยยัญ คือ การทำพิธีกรรมแก่มนุษย์เช่นเลี้ยงดูต้อนรับแขกผู้มาเยือนให้ทานแก่คนเชื้อใจไร้ที่พึ่ง

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘-๙๐.

^{๑๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑-๙๒.

มหายัญทั้ง ๕ ประการของพราหมณ์นี้กล่าวได้ว่ามีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกับหลักคำสอนเรื่องพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ พิธีเทวัญมีความคล้ายคลึงกับ เทเวตาพลี พิธีปิตุญญ มีความคล้ายคลึงกับ บุพเพตพลี และ พิธีมนุษย์ญญ ก็มีความคล้ายคลึงกับ อติถิพลีของพระพุทธศาสนา

วิธีปฏิบัติดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการอุทิศส่วนบุญของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มีความเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วก็มีเทวดาก็มีและจุดมุ่งหมายอันเป็นนัยสำคัญของมหายัญทั้ง ๕ ของพราหมณ์อีกประการหนึ่งก็คือการแสดงบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ซึ่งพราหมณ์ต้องเข้าไปสัมพันธ์กับวิถีชีวิตปัจจุบันหรือแม้กระทั่งผู้ที่อยู่เลยพ้นจากประสาทสัมผัสของมนุษย์เช่นเทพเจ้าเพื่อบูชาบวงสรวงบ้างเพื่อสงเคราะห์บ้างเพื่ออนุเคราะห์บ้างก็มี

๓.๑.๓ การทำบุญเดือนสิบในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเกี่ยวกับกำเนิดความเชื่อของมนุษย์ตั้งแต่โบราณของมนุษย์ในอดีตนั้นมีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องในยุคโบราณนั้นได้เกิดความเชื่อเรื่องพิธีลอยบาปความเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเรื่องการบูชาอำนาจลี้ลับความเชื่อเรื่องการบูชาผีบรรพบุรุษและพัฒนาการมาเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์จึงถือได้ว่าพิธีสารทเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อพัฒนาการความเชื่อดังกล่าวได้แผ่ขยายวงกว้างออกไปในสังคมอินเดียพระพุทธศาสนาซึ่งเกิดมาในช่วงหลังต้องรับเอาคติความเชื่อประเพณีบางอย่างเข้าสู่ศาสนาของตนในบั้นนี้ผู้วิจัยขอนำเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

๑) ความหมายของพิธีสารทในพระพุทธศาสนา

คำว่า “สารท” มาจากคำว่า “สรท” (ภาษาสันสกฤตใช้คำว่า “ศารท”) หมายถึง การเรียกชื่อฤดูใบไม้ร่วง^{๑๑} สอดคล้องกับประเพณีอันเกี่ยวเนื่องด้วยฤดูสารทที่ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ออกดอก ออกผล ได้เก็บเกี่ยวไปทำขนมเพื่อ เช่นพลี บูชา ผีบรรพบุรุษหรือเทพเจ้าที่ตนนับถือ เชื่อกันว่าประเพณีนี้ได้รับคติความเชื่อจากอินเดีย บางแห่งเรียกประเพณีนี้ว่า “สารท” ซึ่งบางครั้งก็เรียกควบคู่กันไปกับ “เดือนสิบ” เช่น “ประเพณีสารทเดือนสิบ” เป็นต้น

๒) ประเภทของพิธีสารทหรือบุญเดือนสิบในพระพุทธศาสนา

เมื่อจัดประเภทของพิธีสารทตามลักษณะของการประกอบพิธีกรรม สามารถแบ่งประเภทของพิธีสารทได้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

(๑) ประเภทพิธีเซ่นไหว้ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้คนอินเดียโบราณนิยมการทำการบูชาด้วยการไหว้ทิศและ ยังมีการนับถือบูชาธรรมชาติ บูชาเทพเจ้า และการบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ เพราะต้องการหาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ต้องการสิ่งที่จะนำมาบูชา เคารพ เช่นไหว้ต้องการหาศาสนาเป็นที่พึ่งที่ระลึก การที่มนุษย์ต้องมีที่พึ่ง

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔๑.

ทางจิตใจ เพราะเวลาที่เกิดความกลัวภัยคุกคาม ก็พากันบูชากราบไหว้สิ่งต่าง ๆ เพื่อขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยให้พ้นจากอันตราย

“หากมองย้อนกลับไปในสมัยก่อนที่ชาวอารยันเข้ามาครอบครองอินเดีย ลัทธิการนับถือธรรมชาติ เป็นลัทธิแรกที่มีมนุษย์ได้นับถือกันมา เมื่อมาถึงยุคชาวอารยันนอกจากจะเคารพนับถือธรรมชาติและเทพเจ้าต่าง ๆ ชาวอารยันยังเคารพนับถือ และบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษเช่นเดียวกับเทพด้วย เพราะเห็นว่ามนุษย์และสัตว์ที่ตายไปนั้นก็เพียงแต่ร่างกาย (Body) ส่วนวิญญาณ (Soul) นั้นยังคงสภาพอยู่ และยังมีการบริโภคอาหารเช่นเดียวกับมนุษย์ ฉะนั้น จึงเกิดการบวงสรวง และเซ่นวิญญาณ ชาวอารยันยังมีความเชื่อถือต่อไปอีกว่า วิญญาณเหล่านั้น มีภพอยู่เบื้องบน การที่จะส่งเครื่องบูชาไปถึงวิญญาณเหล่านั้นได้ก็ด้วยการเผาไฟบูชาโยให้ควันไฟลอยขึ้นไปจึงทำให้มีลัทธิการบูชาโยเกิดขึ้น”^{๑๒}

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัส เรื่องของ อคคิทัตตบุโรหิต ความว่า พระเจ้ามหาโกศล ออกบวชเป็นปริพาชกพร้อมกับบริวาร ได้อาศัยอยู่ระหว่างเขตแดนแคว้นอังคะ แคว้นมคธ และแคว้นกุรุ เขาได้สั่งสอนประชาชนที่เคารพนับถือตนให้ถึงภูเขาย่าง ป่าไม้ สวน ต้นไม้บ้างเป็นที่พึ่ง จึงจะสามารถพ้นจากความทุกข์ได้ เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาพอสรุปใจความได้ว่า “พวกมนุษย์จำนวนมาก ถูกความกลัวภัยคุกคาม ต่างพากันถึงภูเขาย่าง ป่าไม้สวน รุกขเจดีย์ เป็นที่พึ่งซึ่งเหล่านี้ไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม ไม่ทำให้ผู้ที่ถึงที่นับถือ พ้นจากความทุกข์ส่วนผู้ที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งใช้ปัญญาพิจารณาได้เห็นอริยสัจ ๔ ย่อมพ้นจากทุกข์ได้”^{๑๓}

การยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ทั้งหลายนั้น จะพอยอมรับได้หรือไม่ ให้อำนาจของผู้นับถือปฏิบัติ ถ้ามีเจตนาใช้สิ่งเหล่านี้เป็นอุบายดึงหรือชักจูงคนที่ยังอยู่หากไกลจากธรรมะให้เข้ามาสู่หลักธรรมและใช้ภายในขอบเขตที่จำกัดไม่ให้ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา และมีการสอนธรรมไปด้วยก็พอยอมรับได้แต่ถ้าใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์เพื่อจูงคนให้มาหลงติดหรือตัวเองก็หลงหมกมุ่นอย่างนั้น ก็ไม่อาจยอมรับได้ ยิ่งถ้าใช้ล่อคนเพื่อหาลาภสักการะผลประโยชน์ให้แก่ตน ก็ยิ่งเป็นการทำลายพระศาสนาหนักขึ้นไปอีก^{๑๔}

(๒) ประเภทของพิธีทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย

(๑) ปัตติทานมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น^{๑๕} เช่นการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือแม้กระทั่งเทวดา การอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ขอยกเอาตัวอย่างจากสมัยพุทธกาลซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนเวฬุวันให้แก่พระบรมศาสดาและพุทธสาวกทั้งหลายที่ได้จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ พระองค์ได้ถวายทานและทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ทรงอุทิศว่า

^{๑๒} พระอูตร คณาธิการ (ชวินทร สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

^{๑๓} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘-๑๙๒/๙๒.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุโต), สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

“ขอทานนี้จึงมีแก่พวงญาติของเรา ทันใดนั้นเองสระโบกขรณีดาดด้วยปทุม ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น เปรตพวกนั้นก็อาบและดื่มในสระโบกขรณีนั้น ระวังความกระวนกระวายความลำบากและหิวกระหายได้แล้ว มีผิวพรรณดุจดั่งลำดับนั้นพระราชาวายข้าวยาคุ ของเคี้ยว ของกิน เป็นต้นแล้วทรงอุทิศ ในทันใดนั้นเอง ข้าวยาคุของเคี้ยวและของกินอันเป็นทิพย์ ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น เปรตพวกนั้น ก็พากันบริโภครสของทิพย์เหล่านั้น มีอินทรีย์เอิบอิ่มลำดับนั้น พระราชาวายผ้าและเสนาสนะ เป็นต้น ทรงอุทิศให้เครื่องอสังการต่าง ๆ มีผ้าทิพย์ ยานทิพย์ ปราสาททิพย์ เครื่องปลูาด และที่นอน เป็นต้น ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น สมบัติเหล่านั้นของเปรตพวกนั้น ปรากฏทุกอย่างโดยประการใด พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงอธิษฐาน (ให้พระราชาทรงเห็น) โดยประการนั้น^{๑๖}

(๒) ทักขิณานุประทาน หมายถึง ทานเจตนาเป็นเหตุให้บุญเจริญเพิ่มพูนขึ้นก็ได้หมายถึง บุญที่เกิดขึ้นจากการบริจาคทาน และหมายถึงไทยธรรมที่เป็นเครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ์สำหรับการทำบุญ^{๑๗} แต่ความหมายที่มุ่งประสงค์นี้ก็คือทานที่มีเจตนาเป็นเหตุให้บุญเจริญเพิ่มพูนหรือทานเพื่อผลที่เจริญ^{๑๘} ซึ่งหมายถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

“ส่วนไทยธรรมสำหรับกระทำบุญนั้น คือปัจจัยสี่ และเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ที่สมควรแก่สมณบริโศกเป็นเพียงส่วนประกอบของการอุทิศส่วนบุญ ไม่ใช่เป็นการอุทิศส่วนบุญโดยตรง คำว่า ทักขิณานุประทาน ตามนัยนี้ จึงเป็นบุญกิริยาที่บุคคลกระทำเพื่อให้บุญเจริญเพิ่มพูนขึ้นให้แก่ผู้ที่ตายไปแล้ว เพราะทุกครั้งที่มีการปรารภงานบำเพ็ญกุศลทักขิณานุประทาน ก็จะมีการเพิ่มทักขิณาคืออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วทุกครั้ง แตกต่างจากคำว่า ทักขิณาทาน ที่มักจะสื่อความถึงการให้ของทำบุญเป็นทาน^{๑๙}

คำนี้จึงเป็นภาษาที่ใช้เป็นทางการ แสดงถึงลักษณะพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าต้องเป็นบุคคลผู้เป็นเครือญาติเท่านั้น

(๓) บุญเปตพลี คือ การทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว คำว่า เปตเป็นคำในภาษาบาลี ส่วนคำว่าเปรตเป็นคำในภาษาสันสกฤตทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายตรงกันคือ^{๒๐}

“ผู้จากไป หรือผู้ละไปแล้ว หมายถึง ผู้จากโลกนี้ไปคือผู้ตายไปแล้ว ผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นความหมายทั่วไปพวกที่ตายไปเกิดเป็นเทวดาก็เรียกว่าเปตหรือเปรตในความหมายนี้ก็มีเช่นพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไปแล้วเรียกว่า เปตพลี สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในอบายภูมิที่เรียกว่าเปตวิสัย หรือเปรตวิสัย สัตว์ พวกนี้ได้รับทุกขเวทนาต่าง ๆ ตามผลแห่งกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ เช่น อดอยาก ผอมโซเพราะไม่มีอาหารหรือมีแต่กินไม่ได้หรือกินได้แต่กินยากเพราะปากเท่ารูเข็มหรือกินเข้าไปได้แต่กลายเป็นเลือดเป็นหนองเป็นมูตร เป็นคูล” “เปตวัตถุที่มาจากเหตุเกิดแห่งเรื่อง ได้แก่ เปตวัตถุ

^{๑๖} พ.อ. (ไทย) ๓๙/๒๕/๒๘๔.

^{๑๗} พระสิริมงคลจารย์, มงคลตถปิณี ทุติโย ภาค, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

^{๑๘} ชวินทร์ สระคำ, จำลอง สารพัฒน์, พจนานุกรม บาลี ไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์ปริ้นท์ติ้ง, ๒๕๓๘) หน้า ๒๔๑.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙๐.

^{๒๐} พ.อ. (ไทย) ๒๖/๓๕/๓๕.

ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้น แสดงเองเมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเปรตนั้น ๆ เกิดขึ้นเช่น เขตตูปม เปตวัตถุ ปิณฑุติลิกเปตวัตถุ ติโรกขทเปตวัตถุ เป็นต้น ส่วนเปตวัตถุที่มาจากกรณการถาม ตอบ ได้แก่ เปตวัตถุที่พระสาวกมีท่านพระนารทเถระ ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ท่านพระสารีบุตรเถระ เป็นต้น เป็นผู้ถามเปรตที่ท่านพบเห็นและเปรตนั้น ๆ เป็นผู้ตอบ เมื่อท่านทราบความเป็นมาแล้ว จึงถือกันว่าเป็นเปตวัตถุทุกเรื่อง พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ยกเว้นบางเรื่องที่เกิดหลังพุทธปรินิพพาน เช่น ธาตุวิวัฒนเปตวัตถุนั้นทกเปตวัตถุ เป็นต้น รูปแบบของเรื่องเปตวัตถุที่มาจากเหตุเกิดแห่งเรื่อง เป็นแบบการบรรยายธรรม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเองโดยตลอด แต่เปตวัตถุที่มาจากกรณการถาม ตอบ เป็นแบบการ ถามตอบคล้ายกับวิมานวัตถุ แต่ต่างกันที่อารมณ์ทั้งของผู้ถามและผู้ตอบ กล่าวคือ ในกรณีของเปรตในเปตวิสัยที่ได้รับทุกข์ทรมาน ผู้ถามถามด้วยความสงสารและเห็นใจในวิบากกรรมที่ เปรตนั้นกำลังได้รับอยู่ผู้ตอบตอบด้วยความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจในผลกรรมนั้น และมีความสำนึกผิด ถ้ามีโอกาสก็คิดจะทำความดีทดแทนต่อไป บางรายหลังจากเล่าเรื่องบุพกรรมและสารภาพผิดแล้วได้ ขอความช่วยเหลือจากผู้ถามก็มี ส่วนกรณีของเปรตตามความหมายที่ ๑ คือผู้จากโลกนี้ไป ถ้าไปเกิด เป็นเทวดา ทั้งผู้ถามและผู้ตอบก็มีอารมณ์อย่างเดียวกับผู้ถาม ผู้ตอบในวิมานวัตถุ ถ้าไปเกิดเป็น เวมานิกเปรต ทั้งผู้ถามและผู้ตอบมีอารมณ์ต่างออกไปจาก ๒ กรณีข้างต้น คือ อาจมีอารมณ์ทั้งเศร้า ใจและดีใจผสมกันก็ได้ อย่างไรก็ดี เปตวัตถุทั้งที่มาจากเหตุเกิดแห่งเรื่องและจากการถามตอบมี รูปแบบทางวรรณกรรมอย่างเดียวกันคือ เป็นคำร้อยกรองที่เรียกว่า คาถาล้วน เช่นเดียวกับวิมาน วัตถุ”^{๒๑}

(๔) มตกทาน คือ ทานที่อุทิศผู้ที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ ทางพระพุทธศาสนาชั้นปฐมภูมิปรากฏแต่เพียงคำว่า ยัญยอมแพร์หลาย^{๒๒} กล่าวคือเมื่อครั้งนั้นแลอุ ทายีพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“แม้ท่านพระโคตมก็ทรงสรรเสริญยัญยอมของพวกข้าพระองค์หรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พราหมณ์เราไม่ได้สรรเสริญยัญยอมไปเสียทุกอย่างและเราก็ไม่ได้ติเตียนยัญยอมไปเสียทั้งหมด เราไม่สรรเสริญ ยัญยอมที่มีกิริยา คือ ยัญยอมที่มีการฆ่าโค ๑ ยัญยอมที่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญยอมที่มีการฆ่าไก่ สุกร ๑ ยัญยอมที่ทำให้ สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ ข้อนั้นเพราะเหตุไรเพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรล ุอรหัตตมรรคยอมไม่เกี่ยวข้องกับยัญยอมที่มีกิริยาอย่างนั้นพราหมณ์ แต่เราสรรเสริญยัญยอมที่ไม่มีกิริยา คือ นิจทานและอนุกุลยัญยอม คือยัญยอมที่ไม่มีการฆ่าโค ๑ ยัญยอมที่ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญยอมที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกร ๑ ยัญยอมที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือ ท่านผู้บรรล ุอรหัตตมรรคยอมเกี่ยวข้องกับยัญยอมที่ไม่มีกิริยาอย่างนี้ ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ สำรวม ระวังยอมเกี่ยวข้องกับยัญยอม^{๒๓} “ยัญยอมที่จัดเตรียมไว้อย่างดีไม่มีกิริยา เหมาะสมกับเวลาเช่นนั้นท่านผู้รู้ผู้ ฉลาดในบุญมีกิเลสเปรียบเหมือนหลังคาอันเปิดแล้วล่วงเลยตระกูลและคติในโลกยอมสรรเสริญยัญยอม ชนิดนี้ถ้าบุคคลทำการบูชาในปกติทานหรือใน มตกทาน ตามสมควรก็มีจิตเลื่อมใส บูชาในนาที่ดีคือ

^{๒๑} พ. พ. (ไทย) ๒๖/๓๕/๓๕-๓๗.

^{๒๒} อ. จ. ต. ก. (ไทย) ๒๑/๔๐/๖๗.

^{๒๓} อ. จ. ต. ก. (ไทย) ๒๑/๓๙/๖๔-๖๕.

ท่านพรหมจารีทั้งหลายยัญที่บุคคลบูชาดีแล้วเช่นสรวงดีแล้วสมบูรณ์ดีทำไว้ให้กิเลสขันธ์ขันธ์ย่อยม
แพร่หลาย และเทวดาก็เลื่อมใสบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ บูชายัญอย่างนี้แล้วย่อมเข้าถึงโลกที่ปราศจาก
ความเบียดเบียน”^{๒๔}

๓.๑.๔ ลักษณะสำคัญของพิธีบุญเดือนสิบในพระพุทธศาสนา

ในบรรดาประเพณีทั้งหมดที่มีอยู่ในรอบปี ประเพณีสารทหรือบุญเดือนสิบเป็นประเพณีที่มี
มีการพัฒนาการมาจากความเชื่อเรื่องการทำ เปตพลี ของศาสนาพราหมณ์ กล่าวคือในศาสนาพราหมณ์มี
ประเพณีอยู่ประเพณีหนึ่ง เรียกว่า เปตพลี เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ตาย
ประเพณีนี้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาในอินเดียก่อนสมัยพุทธกาล ลักษณะสำคัญของประเพณีสารทนั้น
แยกเป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ลักษณะสำคัญด้านจุดมุ่งหมายของการอุทิศส่วนบุญ

เพื่อชวนชวนทำบุญให้ตัวเอง กล่าวคือ เพื่อความสุขของตัวเอง เป็นหลักความไม่
ประมาท ในการที่จะทำอะไร ๆ ด้วยความเพียรและในการที่จะพัฒนาตน คือต้องไม่ประมาทต้อง
มองเห็นตระหนักในความสำคัญของกาลเวลา และความเปลี่ยนแปลงว่าในขณะที่เราดำเนินชีวิตอยู่นี้
สิ่งทั้งหลายรอบตัวเราและชีวิตของเรา ล้วนไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราจะมัวนั่งนอนใจอยู่ไม่ได้ มีอะไรที่
ควรจะต้องรีบทำ ต้องเร่งชวนชวนไม่ประมาท ไม่นอนใจ ไม่ผัดผ่อนหลักไม่ประมาทนี้
พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าเหมือนกับบรอยเท้าช้าง ที่ครอบคลุมธรรมชาติของพระองค์ไว้หมด แล้วก็
ปัจฉิมวาจาของพระองค์ก่อนปรินิพพานด้วย จึงถือว่าสำคัญอย่างยิ่ง^{๒๕}

ตอนแรกเราเคยมีความสุขจากการได้การเอาอย่างเดียวเป็นความสุขขั้นต้น ยังแคบอยู่
พอเรามีคุณธรรมเพิ่มขึ้น เราก็มีความสุขจากการให้ด้วย เมื่อมีศรัทธาเราก็มีความสุขจากการทำบุญทำ
กุศล เมื่อทำบุญทำกุศลไปแล้ว ระลึกขึ้นมาเมื่อไรก็มีความปีติอิ่มใจ มีความสุขจากการได้ทำประโยชน์
แก่เพื่อนมนุษย์ ได้ช่วยเหลือสังคมและได้ทำความดีงามต่าง ๆ ถ้าเราไม่ประมาท คือไม่หยุดเสียแค่
ความสุขขั้นต้น เราจะสามารถพัฒนาในความสุข ทำความสุขให้เกิดขึ้นได้อีกมากมายต่อจากนี้
ความสุขก็ขยายออกไปอีก เลยจากความสุขในการทำความดี ก็ไปสู่ความสุขที่เกิดจากปัญญาความสุข
ที่เกิดจากปัญญา ก็คือความรู้เท่าทันสังขาร รู้โลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้เท่าทันอนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา^{๒๖}

การที่จะทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นแน่วแน่ และแผ่ความตั้งใจดีต่อผู้ตาย พร้อมทั้งคิดถึงคติ
ที่พึงได้จากงานนั้น หน้าที่ของเราคือตั้งใจดีต่อผู้ตาย และทำใจให้เจริญกุศล เขาจะไปเกิดที่ไหนหรือไม่
ไม่เป็นหน้าที่ที่จะมาเถียงกัน^{๒๗}

^{๒๔} ๐.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๔๐/๖๗.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขก็มาทันที*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *เรื่องน่ารู้และเกี่ยวกับพิธีศพและพุทธภาษิตชีวิตและความตาย*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

ความหมายของคำว่าบุตร ๆ นี้ มันก็โบรมโบรมเต็มที ดึกดำบรรพ์เต็มที ก่อนพุทธกาล เป็นภาษาพูดของมนุษย์ในอินเดีย คำว่า บุตร แปลว่า ผู้ทำบิดามารดาได้รับความพอใจ แต่เขามักจะหมายแคบ ๆ ว่าบุตรนี้จะได้ทำบุญกุศลอุทิศให้แก่บิดามารดาที่ตายไปแล้ว ให้บิดามารดาได้รับความพอใจ นี่เราไม่เอาแคบ ๆ อย่างนั้น เราเอาทั้งหมดเลย ว่าบุตรมีหน้าที่ทำบิดามารดาให้สบายใจ โดยทุกอย่างทุกวิถีทาง บุตรจึงต้องพยายามทำให้บิดามารดาสบายใจตลอดเวลา ถ้าไม่อย่างนั้นไม่เป็นบุตร ถ้าไม่เป็นบุตรแล้วมันจะเป็นบุตรที่ได้อย่างไรได้ ถ้าจะเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาก็หมายความว่าทำให้บิดามารดาสบายใจได้ตลอดเวลา ไม่ทำความคับอกคับใจกระวนกระวายอะไรให้แก่บิดามารดา เหมือนที่ทำงานอยู่โดยมาก บิดามารดาได้รับความพอใจ ความพอใจความเย็นใจในความมีบุตรนั้น นั้นเรียกว่าบุตรที่ดีของบิดามารดาทุกคนเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา^{๒๘}

เพื่อบูชาแก่พระสงฆ์ จุดมุ่งหมายของการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วนั้น มีพระสงฆ์เป็นผู้รับเครื่องไทยธรรม เพราะมีความเชื่อว่าอานิสงส์จากการบูชาแก่พระสงฆ์นั้น มีอานิสงส์มาก ดังความปรากฏตอนหนึ่งใน ทักทลลวิมานวัตถุว่า

“มนุษย์ทั้งหลายผู้หวังบุญให้ทานอยู่ทำบุญปรารภเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิด พระพุทธเจ้าผู้ทรงทราบว่สัตว์ทั้งหลายมีผลกรรมเป็นของของตนได้ ทรงอธิบายให้ชัดเจนฟังอย่างชัดเจนถึงผลแห่งการแจกจ่ายทานในนีนานาบุญที่บุคคลให้แล้วจะได้รับผลมากนั้นว่า พระอริยบุคคลผู้บรรลุอริยมรรค ๔ และผู้ดำรงอยู่ในอริยผล ๔ นี้คือพระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตรงดำรงมั่นอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญามนุษย์ทั้งหลายผู้หวังบุญให้ทานอยู่ทำบุญปรารภเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดจึงถวายทานแก่สงฆ์ซึ่งมีผลมากด้วยว่าพระสงฆ์นี้มีคุณยิ่งใหญ่ไพศาลหาประมาณมิได้ดูจะทะเลเปี่ยมด้วยน้ำ พระอริยบุคคลเหล่านี้แลเป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีความเพียร เป็นผู้ให้แสงสว่างคือปัญญาแก่ชาวโลก ย่อมยกธรรมกถาขึ้นแสดง ทานที่บุคคลถวายเจาจงสงฆ์นั้นชื่อว่าปทานที่ถวายดีแล้วบูชาสักการะอย่างดีแล้ว ทักขณที่ถวายสงฆ์นั้นมีผลมาก ทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงรู้แจ้งโลกก็ทรงสรรเสริญแล้ว เหล่าชนมาหวนระลึกถึงบุญเช่นนี้ได้เกิดปีติโสมนัสกำจัดมลทินคือความตระหนี่พร้อมทั้งมูลเหตุได้ท่องเที่ยวไปในโลกไม่ถูกบัณฑิตติเตียนจึงเข้าถึงแดนสวรรค์ได้”^{๒๙}

๒) ลักษณะสำคัญด้านบุคคล พิธีกรรมในประเพณีสารทนั้น มีบุคคลที่เกี่ยวข้องสำหรับการประกอบพิธีคือ ฝ่ายปฏิบัติและฝ่ายทายก พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

“พระอรหันต์ทั้งหลายเปรียบเหมือนนา ทายกทั้งหลายเปรียบเหมือนชาวนา ไทยธรรมเปรียบเหมือนพืชผล ทานย่อมเกิดจากการที่ทายกบริจาคไทยธรรมแก่ปฏิบัติเหตุ ๓ อย่างนี้ คือ พืช การหว่านนา ย่อมมีอุปการะแก่พวกเปรตและทายก เปรตทั้งหลายย่อมบริโภคผลนั้น ทายกย่อมเจริญด้วยบุญทายกทำกุศลในอติภพแล้วอุทิศให้พวกเปรตครั้งทำกรรมดีแล้วย่อมไปสวรรค์”^{๓๐}

^{๒๘} พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ), สันติภาพของโลก, (ไชยา : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๙๖.

^{๒๙} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๓๙-๖๔๕/๗๐-๗๑.

^{๓๐} ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑-๓/๑๖๗.

ในติโรกฐทสูตรได้พรรณาถึงบุคคลที่อุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติ คือพระเจ้าพิมพิสารอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตที่เป็นญาติของพระองค์ ซึ่งตอนนั้นพระพุทธเจ้าได้รับนิมนต์จากพระเจ้าพิมพิสารเพื่อการทำบุญในครั้งนั้น

“พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ถ้าเช่นนั้น ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงรับนิมนต์เสวยภัตตาหารเช้าพรุ่งนี้ ของข้าพระองค์ด้วยพระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักอุทิศทานแก่เปรตพวกนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับพระราชเสด็จเข้าพระราชนิเวศน์จัดแจงมหาทาน แล้วให้กราบทูลเวลาภัตตาหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าภายในพระราชนิเวศน์ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ที่เขาจัดไว้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เปรตพวกนั้นพากันไปยืนที่นอกฝาเรือน เป็นต้น ด้วยหวังว่าวันนี้พวกเราคงได้อะไรกันบ้าง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำโดยอาการที่เปรตพวกนั้นจะปรากฏแก่พระราชามตทุกตนพระราชาวายน้ำทักษิณาทก ทรงอุทิศว่าขอทานนี้จะมีแก่พวกญาติของเรา หันได้นั่นเอง สรรพโภคขณิดารดาด้วยปทุม ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้นเปรตพวกนั้นก็อาบและดื่มในสรรพโภคขณิดานั้น ระงับความกระวนกระวายความลำบาก และหิวกระหายได้แล้ว มีผิวพรรณดุจทอง”^{๓๑}

และเมื่อกล่าวถึงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องอีกส่วนหนึ่งก็คือผู้รับส่วนบุญ ได้แก่ เปรต ในที่นี้เป็นคำในภาษาสันสกฤตมีความหมาย ๒ นัยคือ

(๑) **ผู้จากไป** หมายถึงผู้จากโลกนี้ไปคือผู้ตายไปแล้ว ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นความหมายทั่วไป พวกที่ตายไปเกิดเป็นเทวดา ก็เรียกว่าเปเตหรือเปรตในความหมายนี้ก็มี เช่น พิธีทำบุญอุทิศส่วนบุญให้ผู้ที่ยังตายไปแล้วเรียกว่าเปตพลี

(๒) **สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในอบายภูมิที่เรียกว่าเปตวิสัย** “สัตว์พวกนี้ได้รับทุกข์เวทนาต่าง ๆ ตามผลแห่งกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ เช่น อดอยาก ผอมโซ เพราะไม่มีอาหาร หรือมีแต่กินไม่ได้หรือกินได้แต่กินยาก เพราะปากเท่ารูเข็ม หรือกินเข้าไปได้แต่กลายเป็นเลือดเป็นหนอง เป็นมูลเป็นคูลอนึ่ง ยังมีเปรตอีกพวกหนึ่งที่เสวยผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วสลับกันในชาติเดียว กันเรียกว่าเวมานิกเปรต คือเปรตที่มีวิมานอยู่เป็นของตนเอง มีความสุขเหมือน พวกเทวดาในเวลาหนึ่งแต่ในอีกเวลาหนึ่งได้รับทุกข์เวทนาแสนสาหัสเหมือนเปรตพวกอื่นและสัตว์นรกทั้งหลาย”^{๓๒}

๓) ลักษณะสำคัญด้านวัตถุสิ่งของ คัมภีร์ขุททกนิกายปรมัตถทีปนีวิมานวัตถุและปรมัตถโชติกาเปตวัตถุรรถกถาได้พรรณาถึงผลของทานที่ปรากฏแก่เปรตทั้งหลายที่ได้รับส่วนบุญจากญาติ ๆ และผู้ที่อุทิศส่วนบุญไปให้ซึ่งก็ปรากฏเป็นข้าวปลาอาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานเหมือนกับมนุษย์ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การจัดเครื่องเช่นสังเวช บูชา อุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติ ๆ ที่เป็นเปรตนั้น มีวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาทได้กล่าวถึงพัฒนาการของการ เช่นสร้างเครื่องสังเวชต่าง ๆ ตามรูปแบบในพิธีของศาสนาพราหมณ์ เช่น เครื่องสังเวช และภาชนะใส่เครื่องบูชาต่าง ๆ ดังความปรากฏแห่งปัญจสุทธนีอรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ความว่า

^{๓๑}ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๓๙/๒๘๓/๒๘๔.

^{๓๒}ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๓๕/๓๖.

“ดูก่อนพราหมณ์ ก็เมื่อเราตถาคตอยู่ในสถานที่เหล่านั้น ความว่า บรรดาเสนาสนะเหล่านั้นเสนาสนะแห่งใด ๆ ซึ่งเป็นสถานที่สิ่งสติดของยักษ ที่มนุษย์ทั้งหลายควรบนบาน และนำเครื่องสังเวยเข้าไปสังเวย มีพื้นธรณีเลื่อนกล่นด้วยเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยทั้งหลาย เช่น ดอกไม้ ฐูป เนื้อ เลือด มันเหลวมันข้น ม้าม ปอด สุราและเมรัย เป็นต้น เป็นเหมือนสถานที่ที่รวมชุมนุมกันของพวกยักษรากลษและปีศาจ ซึ่งเมื่อคนทั้งหลายมาเห็นเข้าในตอนกลางวัน ดูเหมือนหัวใจจะวายตาย”^{๓๓} หากมองอย่างผิวเผินแล้ว บุพเพตพลี นี่อาจมีความหมายส่อไปทางการประกอบพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยใช้เครื่องเช่นสังเวยหรือเครื่องบัตพลีต่าง ๆ ตามคตินิยมของผู้ที่มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมากกว่า แต่ความจริงแล้ว การกระทำบุพเพตพลีในความหมายนี้มีนัยสำคัญที่แสดงถึงการกระทำการบูชาคุณของบรรพบุรุษด้วยการอุทิศส่วนบุญให้ เพื่อให้พวกเขาได้รับส่วนบุญโดยมีสมบัติเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ดังเช่นบุพเพตพลีที่พระเจ้าพิมพิสารทรงกระทำ ซึ่งอาจจะมี ความเกี่ยวเนื่องกับเครื่องเช่นสังเวยตามคติของพราหมณ์ เช่น อาหารและผ้าก็ได้^{๓๔} ดังจะสังเกตได้จากเรื่องนี้ กล่าวคือ

“ลำดับนั้น พระราชาถวายผ้าและเสนาสนะ เป็นต้น ทรงอุทิศให้เครื่องอลังการต่าง ๆ มีผ้าทิพย์ ยานทิพย์ ปราสาททิพย์ เครื่องปูลาดและที่นอน เป็นต้น ก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น สมบัติเมื่อนั้นของเปรตพวกนั้น ปรากฏทุกอย่างโดยประการใด พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงอธิษฐาน ให้พระราชาทรงเห็นโดยประการนั้น พระราชาทรงดีพระทัยยิ่ง แต่นั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จแล้ว ทรงห้ามภักตอาหารแล้ว ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า ตโรกฺขเทสุ ติฏฺฐนฺติ เป็นต้น เพื่อทรงอนุโมทนาแก่พระเจ้ามครรัฐ”^{๓๕}

สอดคล้องกับเรื่องของนางตีสสาที่อุทิศส่วนบุญให้นางเปรตที่เป็นญาติของนาง คืออุทิศอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่ม ผลแห่งทักษิณานั้น นางเปรตมีร่างกายหมดจด นุ่งผ้าสะอาดสวมใส่ผ้าเนื้อดีกว่าผ้าแคว้นกาสิมี เครื่องอาภรณ์ หรือ เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องประดับวิจิตรงดงาม พระสังคีติกจารย์ ได้กล่าวถึงพระสารีบุตรว่า พระสารีบุตรเป็นผู้มีใจอนุเคราะห์ ถวายค่าข้าว ๑ คำ และผ้าประมาณเท่าฝ่ามือผืนหนึ่ง และน้ำดื่ม ๑ ชัน แก่ภิกษุรูปหนึ่ง แล้วอุทิศทักษิณาไปให้นางเปรตนั้น เมื่อพระสารีบุตรอุทิศส่วนบุญให้ วิบากคือข้าวน้ำและเครื่องนุ่งห่ม ก็เกิดทันทีเป็นผลแห่งทักษิณา ภายหลังนางเปรตนั้น มีร่างกายบริสุทธิ์นุ่งห่มผ้าอันสะอาด มีค่ามากกว่าผ้าแคว้นกาสิมี วัตถภรณ์วิจิตรงดงาม^{๓๖}

๔) ลักษณะสำคัญด้านเวลา วันสารทหรือบุญเดือนสิบเป็นวันนักขัตฤกษ์ที่นิยมของคนทั้งหลาย ว่าเป็นวันที่จะได้ทำบุญขึ้นเริง เลี้ยงดูกันในตอนกลางปีอีกครั้งหนึ่ง มูลเหตุนี้เองการอุทิศส่วนบุญจึงต้องมีเงื่อนไขของวันและเวลาเป็นองค์ประกอบ ดังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า “เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ย่อมให้อาหารและน้ำดื่มที่สะอาดประณีตเหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาล อุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ผู้ที่ตายไปแล้ว) อย่างนี้ว่า ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข

^{๓๓}ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๒๔๘.

^{๓๔}พระโมคคัลลานเถระ, *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*, แปลและเรียบเรียงจากคัมภีร์อภิธานปทีปิกา โดยพระมหาสมปอง มุทิโต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘), หน้า ๕๓๑.

^{๓๕}ช.ช.อ. (ไทย) ๓๙/๒๕/๒๔๘.

^{๓๖}ช.ว.อ. (ไทย) ๔๔/๑๔๐.

เกิด”^{๓๗} เพราะการทำบุญในวันสารทนั้นถือเอาฤดูข้าวออกรวงเป็นน้ำนมจะนำเอาไปทำข้าวปายาส (ข้างหุงเจือด้วยน้ำนม และน้ำตาล ข้าวเปียกเจือนมผสมน้ำตาล) ข้าวทิพย์ และข้าวยาคุลีเลี้ยงดูพราหมณ์ การเริ่มพิธีนี้ถือตามจันทรคติ คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ประมาณเดือนกันยายนตามสุริยคติ เมื่อถึงวันนี้แล้วคนโดยทั่วไปต่างก็ถือกันว่า เป็นวันทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ทำบุญให้แก่บรรพบุรุษ

จะเห็นได้ว่า ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบกำเนิดและพัฒนาการความเชื่อเรื่องการบูชาผีบรรพบุรุษนั้น มีการยอมรับในระดับหนึ่งในสังคมไทย แม้ความหมายจะยังไม่ชัดเจนมากนักในบริบทของสังคม แต่การบูชาผีบรรพบุรุษนั้นก็เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญ ให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตา ยาย ตลอดจนญาติพี่น้อง และเจ้ากรรมนายเวรจนกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนสามารถหล่อหลอมสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นคุณค่าทางจริยธรรม และเป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งเมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นพิธีกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงการความกตัญญู การเคารพบรรพบุรุษ โดยเฉพาะในประเพณีบุญเดือนสิบ ประเพณีนี้มีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ การทำบุญอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ตาย ที่เป็นบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญเดือนสิบดังกล่าวนี้ เป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกของชาวไทย และมีอิทธิพลกับวิถีชีวิต เพราะมีคุณค่าด้านจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในใจเป็นงานประเพณีที่สร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในสังคม เป็นการปลูกฝังการรู้จักการให้ และความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น อีกทั้งคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้และเป็นแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในสภาพสังคมปัจจุบันได้

๓.๒ ประเพณีสารทหรือบุญเดือนสิบในตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

๓.๒.๑ ประวัติชุมชนตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ตำบลไทรินทร์ เป็นตำบลใหม่ที่แยกมาจากตำบลหนองกระทิง ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ ซึ่งตำบลหนองกระทิง เป็นพื้นที่กว้างได้แยกออกมา ๔ ตำบล คือ ตำบล ไทรินทร์ ตำบลไทยสามัคคี ตำบลห้วยห้วยหิน และตำบลสระแก้ว สำหรับ ๓ ตำบลหลังได้แยกไปขึ้นอยู่กับอำเภอนางรอง ส่วนตำบลไทรินทร์ขึ้นอยู่กับอำเภอลำปลายมาศพื้นที่ทั่วไปของตำบลเป็นที่ราบสูง ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเขตพื้นที่ทิศเหนือติดกับตำบลหนองกระทิง อำเภอ ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศใต้ติดกับ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันออกติดกับ ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลห้วยแคน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา ประชากรส่วนใหญ่ทำอาชีพหลัก คือทำนาอาชีพเสริมรับจ้างเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่ชุมชน ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นับถือพระพุทธศาสนา และมีความยึดมั่นในหลักธรรมพุทธศาสนาอีกทั้งยึดถือประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่อย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังถือผีวิญญาณ สร้างศาลปู่ตาที่ดอนปู่ตาเอาไว้เคารพบูชามีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่ชุมชนตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ หรือชาวอีสานโดยทั่วไปได้ยึดมั่นและ

^{๓๗} พ.บ. (ไทย) ๒๖/๑๖/๑๓๗๐.

ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมเกษตรกรรม^{๓๘}

ตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๑ บ้านสำโรง, หมู่ ๔ บ้านโคกสูง, หมู่ ๗ บ้านหนองมะค่า, หมู่ ๘ บ้านโคกชาดน้อย, หมู่ ๙ บ้านสำโรงเก่า, หมู่ ๑๒ บ้านหนองหัวช้างพัฒนา, หมู่ ๑๓ บ้านโคกตาเงิน, หมู่ ๑๕ บ้านโคกจั่วใหม่, หมู่ ๑๗ บ้านโนนศิลา

จำนวนประชากรใน ตำบลไผ่ทรินทร์

จำนวนหลังคาเรือน : ๙๑๗ หลังคาเรือน

จำนวนประชากร : ๔,๘๓๕ คน

จำนวนผู้สูงอายุ : ๕๕๔ คน

จำนวนเด็กแรกเกิด ถึง ๖ ปี : ๓๘๒ คน

๓.๒.๒ ประเพณีบุญเดือนสิบตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

การทำบุญกลางปีของคนไทยนั้น ตรงกับวันขึ้นเดือน ๑๐ หรือ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งเป็นช่วงที่พืชพันธุ์ธัญญาหารกำลังออกดอกออกผลดี

“พิธีสารทมีปอเกิดมาจากพิธีของพราหมณ์ เมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวรวงข้าวสาธินันเป็นผลผลิตแรกได้จะนำมาทำเป็นข้าวมธุปายาส และยาคุเพื่อเลี้ยงพราหมณ์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนา และเพื่อเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ต่อมาเมื่อคนเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา ก็รับเอาแนวคิดดังกล่าวมาปฏิบัติตาม และสืบทอดมาจนถึงประเทศไทยก็รับเอาแนวคิดทั้งสองศาสนามาปฏิบัติตาม”^{๓๙}

“การอุทิศส่วนบุญไปให้บรรพบุรุษที่ตายไปเป็นเปรต การทำบุญทั้งปวงที่ทำเพื่ออุทิศผลไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเรียกว่าทำบุญทักษิณานุทาน หรือ เปตพลินัน ล้วนเป็นความเชื่อที่มีเค้ามาจากเรื่องเปรตของพราหมณ์ทั้งสิ้น” ในส่วนของตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นั้นมีการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนที่มีความน่าสนใจและน่าศึกษา ดังนี้

ประเพณีสารทเดือนสิบ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวไทยเขมรทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย กล่าวคือประเพณีบุญเดือนสิบนั้นเป็นการประกอบพิธีกรรมมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษเสมอ ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผู้มีอำนาจให้คุณให้โทษ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมบุญเดือนสิบจะถูกส่งลงโทษ กล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญูจะมีความล้มเหลวในชีวิตหาความสุขไม่ได้^{๔๐} ซึ่งในประเพณีสารทเดือนสิบนี้ นอกจากเป็นการพบปะรวมญาติพี่น้องแล้ว ยังเป็น

^{๓๘} ข้อมูลตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ บุรีรัมย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.thaitambon.com/tambon/๓๑๑๐๑๑, \[๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙\].](http://www.thaitambon.com/tambon/๓๑๑๐๑๑, [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].)

^{๓๙} ประชิต สกฤษณ์พัฒน์, *วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๔๐} นายแจ่ม ทราญทะเล. มรณายก บ้านสำโรง ม.๖ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

งานประเพณีที่สร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในสังคมอีกด้วย^{๔๑} การทำบุญตามประเพณีบุญเดือนสิบนอกจากจะเป็นการทำบุญให้บรรพบุรุษแล้วยังเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนอีกด้วย จะเห็นได้จากเมื่อถึงกำหนดเวลาทำบุญหมู่บ้านในแต่ละปีจะมีชาวบ้านที่ไปทำงานต่างถิ่นกลับมาบ้านเพื่อทำบุญร่วมกัน มีการจัดเตรียมภัตตาหารและถวายปัจจัยแด่พระภิกษุสงฆ์ และนำเอาเงินที่บริจาคที่เหลือสะสมไว้แต่ละปีรวมกันเพื่อซื้อสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นเข้าวัดชาวบ้าน ทุกคนในหมู่บ้านตั้งแต่เด็กถึงผู้ใหญ่ต้องทำงานช่วยกันอย่างเต็มความสามารถ^{๔๒}

ประเพณีบุญเดือนสิบนั้นเป็นการอุทิศส่วนบุญให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ในงานบุญนี้ถือว่า เป็นงานสำคัญวันหนึ่งของวงศ์ตระกูล ในอันที่จะได้แสดงความกตัญญูต่อบุพการีต่อกันและกัน ซึ่งเป็นความหวังของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย^{๔๓} การทำบุญตามประเพณีบุญเดือนสิบนี้ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบุพการี แก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้โดยถวายทักษิณาทานอุทิศส่วนบุญไปให้^{๔๔} ประเพณีบุญเดือนสิบเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน สร้างความเสียสละและทำให้ประชาชนรู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกัน^{๔๕}

การทำบุญประเพณีบุญเดือนสิบนั้น เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพราะเป็นภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีพรูป รส กลิ่น สี เสียง คอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น^{๔๖} แต่ยังใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละบริจาคทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญไว้ในภายหน้า^{๔๗} สารสำคัญของงานประเพณีนี้อันที่จริงเป็นกุศโลบายอันแยบยลของบรรพชนในสมัยโบราณเพื่อสร้างความรักใคร่สามัคคีในหมู่สายสัมพันธ์ญาติพี่น้อง อันเป็นความเข้มแข็งของชุมชนโดยเฉพาะสังคมไทยที่ถือเอาหน่วยครอบครัวเป็นหน่วยหลักที่มีกฎเกณฑ์รูปแบบ ประเพณีที่ถือเอาหลักทดแทนคุณของบรรพชนเป็นแกนหลักซึ่งรูปแบบเช่นนี้หาไม่ได้ในวัฒนธรรมตะวันตกหรือวัฒนธรรมอื่นๆ^{๔๘} ทำให้คนในสังคมได้แสดงออกถึงความ

^{๔๑} นายบุญดุษฎี วิจิตรศักดิ์. มรรคนายกวัดสีखा. หมู่ ๗ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๒} นายยุ่น ปรากฏสยาม. ชาวบ้านหนองหัวหมู ม. ๑๐. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๓} นายเรียม นิ่มพันธ์. มรรคทายก. วัดจินดาราม. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๑๕๖๐.

^{๔๔} นายสนธยา นาคพิทักษ์. มรรคนายกวัดป่ารุ่งอรุณ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} นายสมร พินิจดวง. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลผไทรินทร์. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๖} นายสุฤทธิ์ ศรีประสิทธิ์. ไวยาวัจกร วัดสำโรงราษฎร์สามัคคี ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๗} นายสัมฤทธิ์ ชูชะราช. บ้านสำโรง ม.๑๐, ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๘} ๙. นายสุเทพ ด่านคอน. ผู้ใหญ่บ้านหนองมะค่า. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กตัญญูทเวทิต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อ แม่ บรรพบุรุษผู้ก่อกาเนิดชีวิตลูกหลาน แล้วเลี้ยงดูอุ้มชูจนสามารถเลี้ยงดูตนเองได้และแสดงความเคารพต่อผู้มีพระคุณต่อตนเอง^{๔๙}

^{๕๐}คนโบราณมีความเชื่อว่า ประเพณีบุญเดือนสิบนี้หากลูกหลาน คนใดไม่ทำบุญไปให้ไม่จัดสารรับเช่นไหว้ หรือไม่ไปร่วมพิธีกรรม โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ฝิบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และอาจจะโยงไปเป็นเหตุให้ ทำมาหากินไม่ราบรื่น เพราะถูกเปรตที่เป็นญาติสาปแช่ง จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุขด้วยความเชื่ออย่างนี้ ทุกคนจึงพยายามไปร่วม หรือไม่ก็จัดเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านของตน ถึงจะมีภาระกิจมากมายอย่างไร เมื่อวันนั้นมาถึงจะต้องไปร่วมมีส่วนร่วมให้ได้ แล้วความเป็นสิริมงคลก็จะเกิดขึ้นแก่ตน และครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของญาติ ที่เป็นทั้งพี่น้องร่วมสายโลหิตทำให้เห็นบทบาท และหน้าที่ของพิธีกรรม ที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับฝิบรรพบุรุษว่า เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมาย ที่สนองความต้องการ และเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและเพื่อขอความคุ้มครองป้องกันอันตรายขอความสุขความเจริญแก่ลูก ๆ หลาน ๆ ในตอนเช้าก็จะมีการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ซึ่งความเชื่อนี้เป็นการสร้างกำลังใจในการดำรงชีวิต^{๕๑} เป็นการสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวในหมู่เครือญาติและได้ปลูกฝังไว้ว่าเมื่อพ่อแม่ญาติพี่น้องเสียชีวิตลงต้องปฏิบัติตามประเพณีบุญเดือนสิบนี้ เป็นเป็นการแสดงความกตัญญูทเวทิต่อผู้เป็นบิดามารดาเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับครอบครัว^{๕๒}

ในความเชื่อตามประเพณีบุญเดือนสิบนั้นเป็นการสร้างความรู้สึกเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกับชาวบ้านร่วมชุมชน ส่งผลให้วิถีปฏิบัติต่อกันมีลักษณะแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๕๓} ประเพณีบุญเดือนสิบนี้ ทำให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับชุมชน^{๕๔} ประเพณีบุญเดือนสิบนั้นเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ญาติที่ตายไป โดยการห่อข้าวปลาอาหาร และของเคี้ยวของฉันต่าง นำไปถวายแด่พระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ได้ขบฉันเพื่อเป็นการยังอัตภาพร่างกายเพื่อการปฏิบัติธรรมย่อมได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายคือ ผู้ทำบุญก็ย่อมได้บุญและผู้รับทานก็ได้ประโยชน์^{๕๕}

^{๔๙}นายเสวียน วิจิตรศักดิ์. อดีตผู้ใหญ่บ้านสำโรง. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๐}พระครูจินตารวัฒน์. วัดจินตาราม. เจ้าคณะอำเภอลำปลายมาศ. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๑}๑๒. พระครูไพบุลธรรมาจารย์. เจ้าคณะตำบลผไทรินทร์ เจ้าอาวาสวัดโคกตาเงิน ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๒}พระครูโกภณกิตตยานุรักษ์. รอง จต.ผไทรินทร์. อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๓}๑๔. พระคำผาง ฌมขิโต. วัดจินตาราม. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๔}พระรอด วิสารโท. หัวหน้าที่พัทสงฆ์โคกสว่าง ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๕}พระสมเกียรติ สมกิตติโก. หัวหน้าที่พัทสงฆ์รุ่งอรุณ(หนองหัวช้าง) ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ประเพณีบุญเดือนสิบนั้น เป็นเทศกาลแห่งการประกาศความดี ทั้งความดีของบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วและประกาศความดีของลูกหลานเพราะในการนี้ลูกหลานจะนำอัฐิของบรรพชนมาทำการบังสุกุล ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ พ่อแม่ผู้ปกครองก็จะประกาศเกียรติคุณของบรรพชนให้ลูกหลานได้รับรู้และให้ลูกหลานนำไปปฏิบัติตาม ส่วนที่สองเป็นการประกาศความดีของลูกหลานว่าเป็นคนที่มีความกตัญญูทดแทนที่ไม่ลืมพระคุณผู้มีคุณแม้จะล่วงลับไปแล้วแต่ก็ยังสำนึกคุณเสมอเป็นการบูชาและบูชารอย คือเราให้อโวกาและรอยจริยาหรือรอยปฏิบัติที่บรรพชนได้กระทำไว้เป็นต้นแบบให้ลูกหลานหรือชนรุ่นหลังปฏิบัติตาม^{๕๖} งานเดือนสิบชาวบ้านจะทำขนมพอง ขนมลารวมทั้งขนมบ้า ขนมดีซำ หรือขนมอื่นๆ ไปมอบให้กับผู้เฒ่าผู้แก่และญาติผู้ใหญ่เป็นการแสดงความเคารพและอภายนธรรมแก่ผู้หลักผู้ใหญ่และแจกจ่ายกันตามหมู่บ้านบ้านใกล้เคียงทำให้ได้พบปะกันทำให้เกิดความรักความผูกพันในหมู่ญาติ และชุมชนเป็นเทศกาลแห่งการแสดงความดีเพื่อเพื่อให้แก่เพื่อนบ้านเป็นการผูกมิตรกันได้^{๕๗}

ประเพณีบุญเดือนสิบเป็นเทศกาลที่ทำให้มองเห็นถึงสัจธรรม การนำอัฐิของบรรพชนมาทำพิธีทำให้มองเห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิตและสรรพสิ่ง เพราะความตายคือจุดสุดท้ายที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบความตายจึงมิใช่ศัตรู หากคือครูที่เคี่ยวเข็ญให้เราดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องคอยกระตุ้นเตือนให้เราอยู่ห่างอย่างไม่ประมาทและไม่หลงเพลิดเพลิน^{๕๘} ประเพณีบุญเดือนสิบนั้นเป็นกลอุบายเตือนจิตให้คิดรับทำที่พึง คือการเร่งสร้างบุญสร้างกุศลอันเป็นที่พึงที่แท้จริงของชีวิตเรื่องของบุญนั้นเป็นเรื่องสำคัญสำหรับชีวิตที่จะต้องกระทำอยู่เสมอ เพราะคนเราที่มีความสุขสบายอยู่ทุกวันนี้ได้ก็เพราะอำนาจของบุญกุศล^{๕๙}

๓.๓ ลักษณะของพิธีสารทเดือนสิบหรือบุญเดือนสิบของพุทธศาสนิกชน ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ในประเพณีสารทเดือนสิบหรือบุญเดือนสิบนั้นมีพื้นฐานความเชื่อ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิต สัมพันธ์กับความเชื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใดก็ตามส่วนใหญ่แล้วจะมีความคล้ายคลึงกันกับพิธีกรรมอื่น ๆ ของคนอีสาน เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศล การบูชาบรรพบุรุษ เหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมแต่ละท้องถิ่นบางอย่างก็มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง เช่น พิธีสารท (แซนโฎนตา) ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ก็มีเอกลักษณ์อีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว เช่น การจัด กระเฌอ (กระจาด) ไปทำบุญที่วัด การแห่กระจาดไปประกวดในตัวจังหวัด การแย่งชิงของหลังจากการเทกระจาด เหล่านี้ จะซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๕ อย่าง ดังนี้

^{๕๖}พระแหลม อุชจาโร. หัวหน้าที่พักสงฆ์กระต่ายชน. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๗}พระอธิการขุน จิตตโกโร. เจ้าอาวาสวัดโคกขาค ม. ๑ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๘}พระอธิการอภิมย์. ภททโก. เจ้าอาวาสวัดสีขว.ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๙}หลวงพ่อกัน ปิยธมโม.วัดจินดาราม. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๑) ลักษณะของผู้นำประกอบพิธีกรรม ผู้นำในการประกอบพิธีสารท ถือว่าเป็นผู้ที่มีหน้าที่ติดต่อกับผีบรรพบุรุษ กล่าวคือ มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

- (๑) ระดับครอบครัว คือ มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้นำประกอบพิธี
- (๒) ระดับเครือญาติ คือ มีผู้อาวุโสของตระกูลนั้น ๆ เป็นผู้นำประกอบพิธี
- (๓) ระดับชุมชน คือ มีผู้อาวุโสของชุมชนต่าง ๆ เช่น พระสงฆ์ ครู ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้นเป็นผู้นำประกอบพิธี

(๔) ระดับจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น เป็นผู้นำในการประกอบพิธี

๒) ลักษณะของผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนั้นในระดับครอบครัวประกอบด้วยพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลูกหลานส่วนในระดับเครือญาติก็จะประกอบไปด้วยญาติพี่น้องในตระกูลทั้งฝ่ายที่แต่งงานกับตระกูลอื่นก็มาร่วมด้วยและในระดับชุมชนก็ประกอบไปด้วยชาวบ้านในชุมชนมาร่วมกัน พิธีสารทนี้ไม่ว่าใครจะทำงานอยู่ที่ไหนก็ตาม เมื่อถึงวันนี้ทุกคนต่างก็จะระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย และมีความตั้งใจที่จะมาร่วมงานให้ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบุญดังกล่าวเป็นวันรวมญาติ ส่วนในระดับจังหวัดมีหัวหน้าแต่ละชุมชน ระดับท้องถิ่น ตำบล อำเภอ จังหวัด และส่วนราชการเข้าร่วมพิธีด้วย

๓) ลักษณะวัตถุสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรม วัตถุสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรมนั้นมีหลายอย่าง เช่น เครื่องเซ่นไหว้ เครื่องบูชาและภาชนะต่าง ๆ ที่ใช้ใส่เครื่องไหว้ เครื่องบูชา เครื่องบูชานั้นประกอบไปด้วยสิ่งของ ๕ อย่างคือ รูป เทียน ดอกไม้ อย่างละ ๕ คู่ เครื่องเซ่นไหว้ประกอบไปด้วยหมากพลู เครื่องดื่ม อาหารหวานคาว เสื้อผ้าอาภรณ์ ส่วนภาชนะนั้นเอาไวใส่เพื่อเซ่นไหว้ ในระดับครอบครัว และเครือญาติก็จะใส่ถ้วยชามใส่ลงในถาดเหมือนคนปกติธรรมดา ส่วนในระดับชุมชนนั้นถ้าเป็นอาหารแห้งก็จะใช้ใบตองเพื่อห่อแล้วจัดใส่เอาไว้ในกระเณอ ร่วมกับพืชผักสวนครัวและผลไม้ต่าง ๆ ปลาปิ้ง เนื้อปิ้ง ต่าง ๆ กระจาดใส่อาหารใส่อาหารเช่น ไก่ ปลาย่าง ขนม ข้าวต้มมัด กล้วยสุก เครื่องแกง เช่น พริก ขิง ข่า ตะไคร้ เผือกมัน ต้ม เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็เอาไปเทหน้าโบสถ์หรือวิหารให้ผีเปรตบรรพบุรุษ เพื่อเป็นเสบียงเดินทางกลับ

๔) ลักษณะวันเวลาในการประกอบพิธีกรรม เวลาในการประกอบพิธีสารท แบ่งเป็น ๒ ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ สารทเล็ก มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด ๘ วันเริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่าง ๆ เพื่อทำบุญอุทิศให้ผีบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างว่า พิธีสวดตาร) ตั้งแต่วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ถึง วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐

ช่วงที่ ๒ สารทใหญ่ มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด ๗ วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่าง ๆ เพื่อทำบุญอุทิศให้ผีบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างว่า พิธีสวดตาร) ตั้งแต่วันแรม ๙ ค่ำ ถึง วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ พิธีสารทที่สำคัญจะประกอบพิธีวันแรม ๑๔ ค่ำช่วงนี้จะมีพิธีเซ่นไหว้ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเซ่นไหว้ จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ ๑๖.๐๐-๑๘.๐๐ น. เป็นต้นไป จนถึงรุ่งเช้า ซึ่งประเพณีสารทนี้มีระยะเวลายาวนานถึง ๑๕ วัน

๕) ลักษณะสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม เมื่อกล่าวถึงสถานที่ในการประกอบพิธีชาวบ้านจะใช้สถานที่อยู่ ๓ แห่ง ดังนี้

(๑) ที่บ้าน มีการจัดพิธีกรรมในระดับครอบครัวและเครือญาติ ก็จะจัดที่บ้าน เพราะมีความเชื่อว่า บรรพบุรุษแม้จะล่วงลับไปแล้ว แต่ก็มีดวงวิญญาณยังล่องลอยอยู่บริเวณบ้าน เพื่อคอยดูแลคุ้มครองสารทุกข์สุกดิบของลูก ๆ หลาน ๆ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษที่อยู่ยมโลกจะถูกปล่อยออกมาในวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ด้วยเหตุนี้การที่ผีบรรพบุรุษเดินทางมาเป็นระยะทางยาวไกล ก็ต้องเชิญท่านมาแวะที่บ้านก่อน เพราะจะได้รับของเซ่นไหว้ที่บ้าน และเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่เพื่อเตรียมพร้อมที่จะไปรับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้

(๒) ที่วัดหรือที่โรงเรียน เป็นการเซ่นไหว้ในระดับชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และอีกความเชื่อหนึ่งก็เชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ซึ่งสถานที่วัดนี้เองเชื่อกันว่าเป็นเขตอภัยทานทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เข้าไปในวัดจะได้รับความปลอดภัย และได้รับความเมตตา กรุณา ซึ่งแม้แต่ผีไร้ญาติก็ยังได้รับอนุเคราะห์ ให้ได้รับผลบุญผลทานเหมือนผีอื่น ๆ ที่มีเครือญาติคอยทำบุญทำทานให้เช่นกัน และวัดก็ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านด้วย ในวันสารทนี้ชาวบ้านมีความเชื่อถือว่าผีบรรพบุรุษของทุกตระกูลก็จะไปรวมกันที่วัด เพื่อรอรับส่วนกุศลที่ญาติส่งให้ เพื่อจะเป็นผลบุญที่ตนได้นำไปสู่ความสุขในภพหน้าต่อไป

จะเห็นได้ว่า ประเพณีและพิธีกรรมสืบทอดกันมาหลายยุคหลายสมัยเป็นประจำทุกปี สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับผีบรรพบุรุษโดยมีการ เซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ โดยมีความเชื่อว่าพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการปฏิบัติต่อผู้ตาย ที่เป็นญาติพี่น้องของตัวเอง ซึ่งมีการนำสิ่งของต่าง ๆ มาเซ่นไหว้ เช่นเครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เพราะความเชื่อเหล่านี้เปรียบเสมือนผู้ตายนั่นยังมีชีวิตอยู่ เพราะมีความเชื่อว่า การเวียนว่ายตายเกิดนั้นมีจริงและเชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติในวันสารท ผู้ที่ตายที่เป็นญาติพี่น้องจะได้รับส่วนบุญแน่นอน และเชื่อว่าผลบุญเหล่านั้น จะช่วยให้ผู้ตายได้พ้นจากหนี้กรรมที่มีอยู่ และจะได้ไปเกิดในภพใหม่ต่อไปแน่นอน องค์ประกอบสำคัญทั้ง ๕ ลักษณะของพิธีสารทนี้ มีความแตกต่างกันตามลักษณะความเชื่อ บ้าง ลักษณะของวิถีชีวิต บ้าง ลักษณะของการปกครอง บ้างลักษณะของอิทธิพลด้านศาสนา บ้าง ซึ่งแต่ละชุมชนต่างก็ตระหนักถึงความสำคัญขององค์ประกอบเหล่านี้ หากแต่มีสาระสำคัญที่เหมือนกันคือ มีจุดประสงค์เพื่อบูชาบรรพบุรุษ เพื่ออุทิศส่วนบุญให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อความสมัคสมานสามัคคีของคนในชุมชนนั่นเอง

๓.๔ จุดมุ่งหมายในประเพณีสารทเดือนสิบหรือบุญเดือนสิบ

การอุทิศส่วนบุญให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ในงานบุญนี้ถือว่า เป็นงานสำคัญวันหนึ่งของวงศ์ตระกูล ในอันที่จะได้แสดงความกตัญญูทดเวทิตาจิตต่อกันและกัน ซึ่งเป็นความหวังของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย

“มารดาบิดาเมื่อเห็นฐานะ ๕ ประการนี้แล จึงปรารถนาบุตรผู้เกิดในตระกูลด้วยหวังว่า บุตรที่เราเลี้ยงแล้วจักเลี้ยงเรา จักช่วยทำกิจของเรา วงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน จักปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก และเมื่อเราทั้งสองตายแล้วจักทำบุญอุทิศให้ มารดาบิดาผู้ฉลาดเมื่อเห็นฐานะเหล่านี้ จึงปรารถนาบุตรเพราะฉะนั้นบุตรผู้เป็นสัตว์บุรุษ ผู้สงบเป็นกตัญญูทดเวทิตาบุคคลเมื่อระลึก

ถึงคุณท่านที่ทำได้ต่อเราก่อนจึงเลี้ยงมารดาบิดา ช่วยทำกิจของท่านเชื่อฟังโอวาท ตอบสนองพระคุณ ท่านดำรงวงศ์ตระกูลสมกับที่ท่านเป็นบุพการีบุตรผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีลยอมเป็นที่สรรเสริญ”^{๖๐}

การสร้างความสำเร็จที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักคำสอนนี้มุ่งอธิบายให้เห็นว่าผู้อุทิศส่วนบุญได้กระทำหน้าที่ของญาติเป็นพลเมืองที่ดีด้วย เพราะได้ทำหน้าที่ครบทุกอย่าง พิธีกรรมในประเพณีสารทเดือนสิบ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นนั้นต้องอาศัยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคี เพื่อให้เกิดความเคารพแก่บรรพบุรุษ และมรดกของบรรพบุรุษที่ได้ส่งสมถายทอดมา การแสดงออกในประเพณีสารทเดือนสิบ มีการเซ่นไหว้บูชาผู้ล่วงลับไปแล้ว เพราะเชื่อกันว่าหากไม่ปฏิบัติเช่นนั้น วิญญาณที่ล่องลอยอยู่ก็จะให้โทษแต่ในทางกลับกันถ้าได้ปฏิบัติเซ่นไหว้บูชาก็จะให้คุณประโยชน์ มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง การปฏิบัติในพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการเคารพรากเหง้าต้นตระกูลของตัวเอง ได้ประโยชน์ทั้งภพนี้และภพหน้า ส่งผลให้เกิดเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของชาวพุทธ เพราะได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ แสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางจิตใจเป็นสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ลึกซึ้งแม้แต่อยู่กับคนละภพก็มีอาจตัดสายสัมพันธ์นี้ได้ จึงเป็นประเพณีที่ปฏิบัติเพื่อความสุขของคนที่มีชีวิตอยู่และเพื่อความสุขของผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว^{๖๑}

พิธีสารทเป็นกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้และอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลได้ในชีวิตประจำวัน โดยให้เขารู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว ที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่เรื่องที่ห่างไกล และไร้คุณค่า จนไม่สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งจุดมุ่งหมายของพิธีสารทนั้น ประมวลได้ ๗ ลักษณะดังนี้

(๑) เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ แก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้ โดยถวายทักษิณาทานอุทิศส่วนบุญไปให้

(๒) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพราะเป็นภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยทำไว้ เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีวะ ขาดอาหาร คอยรับส่วนบุญที่เขากุศลให้อย่างเดียวเท่านั้น

(๓) เพื่อการแสดงความอาลัยรัก ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปด้วยการร้องไห้เศร้าโศก คร่ำครวญนั้น มิได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้ แต่ทักษิณาทานที่บุคคลถวายในพระสงฆ์เท่านั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

(๔) เพื่อเป็นกุศโลบาย พิธีสารทนี้ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละ บริจาคทาน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อส่งสมบุญ ไว้ในภพหน้า

(๕) เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของชาวพุทธโดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกันก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ในครอบครัวหมู่วงศ์ญาติและชุมชน

(๖) เพื่อส่งเสริมความเป็นสิริมงคล ตามหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา คือ การส่งเสริมให้เลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อบิดามารดาล่วงลับไป ลูกหลานก็สมควรที่จะแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษด้วยการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้

^{๖๐} ๐.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๖๐-๖๑.

^{๖๑} พระอธิการช่วง วิฑฺฒโน (ตั้งอยู่), “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฌนตา) ของจังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๖.

(๓) เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ให้คนในสังคมได้แสดงออกถึงความกตัญญูทวดที่ต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อ แม่ บรรพบุรุษผู้ก่อกำเนิดชีวิตลูกหลาน แล้วเลี้ยงดูอุ้มชูจนสามารถเลี้ยงดูตนเองได้และแสดงความเคารพต่อผู้มีพระคุณต่อตนเอง

จะเห็นได้ว่า คนโบราณมีความเชื่อว่า ในบุญเดือนสิบนี้หากลูกหลาน คนใดไม่ทำบุญไปให้ ไม่จัดสำหรับเซ่นไหว้ หรือไม่ไปร่วมพิธีกรรม โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ฆิบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และอาจจะโยงไปเป็นเหตุให้ ทำมาหากินไม่ราบรื่น เพราะถูกเปรตที่เป็นญาติสาปแช่ง จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุขด้วยความเชื่ออย่างนี้ ทุกคนจึงพยายามไปร่วม หรือไม่ก็จัดเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านของตน ถึงจะมีภาระกิจมากมายอย่างไร เมื่อวันนี้มาถึงจะต้องไปร่วมมีส่วนร่วมให้ได้ แล้วความเป็นสิริมงคลก็จะเกิดขึ้นแก่ตน และครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานนอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของญาติ ที่เป็นทั้งพี่น้องร่วมสายโลหิตทำให้เห็นบทบาท และหน้าที่ของพิธีกรรม ที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับฆิบรรพบุรุษว่า เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมาย ที่สนองความต้องการ และเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติอีกด้วย

๓.๕ สรุป

ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบกำเนิดและพัฒนาการความเชื่อเรื่องการบูชาฆิบรรพบุรุษนั้น มีการยอมรับในระดับหนึ่งในสังคมไทย แม้ความหมายจะยังไม่ชัดเจนมากนักในบริบทของสังคม แต่การบูชาฆิบรรพบุรุษนั้นก็เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญ ให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตา ยาย ตลอดจนญาติพี่น้อง และเจ้ากรรมนายเวรจนกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนสามารถหล่อหลอมสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นคุณค่าทางจริยธรรม และเป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่ประเสริฐความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญเดือนสิบดังกล่าวนี้ เป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกของชาวไทย และมีอิทธิพลกับวิถีชีวิต เพราะมีหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในบุญเดือนสิบและคุณค่าด้านจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในใจเป็นงานประเพณีที่สร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในสังคม เป็นการปลูกฝังการรู้จักการให้ และความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น อีกทั้งคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ ในตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ในบทนี้ จะได้ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบในตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยจะได้ศึกษาในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง คือคุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ ที่มีต่อด้านจิตใจ ด้านความสามัคคีของชุมชน ด้านวิถีชีวิตชุมชน ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ด้านสังคม ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ

๔.๑.๑ ด้านจิตใจ

ประเพณีบุญเดือนสิบเป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสอง ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ บางท้องถิ่นจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่นำมาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคิดใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ^๑ เป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เปรต หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ประเพณีบุญเดือนสิบนั้น นับได้ว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากได้สืบทอดเป็นมรดกมาจากบรรพชนจนถึงเวลาปัจจุบันนี้ไว้ได้ เพราะด้วยความรู้จักอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดีอีกด้วย^๒ ซึ่งส่งเสริมความมีเสน่ห์ผูกพันใจให้กับแขกผู้มาเยือนดินแดนอีสานให้มีความซาบซึ้งตรึงใจในประเพณีและวัฒนธรรมนั้นๆ คือ ประเพณีบุญเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวอีสานยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตลอดทั้งการประกอบกรกุศลตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย^๓ อีกทั้งคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบสามารถปลูกฝังบ่มเพาะและยังมียุคค่าสำหรับเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

^๑ พระคำผิง ธรรมโชติ, วัดจันทาราม, ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๒ นายแจ่ม ทราญทะเล, มรรณายกบ้านสำโรง, ม.๖ ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๓ นายสุฤทธิ์ ศรีประสิทธิ์, ไวยาวัจกร, วัดสำโรงราษฎร์สามัคคี ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

มูลเหตุคือบุญเดือนสิบเป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนทางภาคอีสานซึ่งถือว่าบุญประเพณีเดือนสิบนี้จะได้มีโอกาสทำบุญอุทิศให้กับเปรตญาติที่ล่วงลับไปแล้ว^๔ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญข้าวสาก คำว่า "สาก" ในที่นี้มาจากคำว่า "ฉลาก" ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตตนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะจัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยา สีสัน ยาดำราหลวง มาทำเป็นห่อๆ นำไปถวายพระก่อนจะทำพิธีถวายก็จะมีกรับฉลากก่อนพอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเณรรูปใด ก็นำไปถวายตามนั้น ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงสมภาร หรือบารมีว่าในปีนี้ดวงชะตาหรือชีวิตของตนจะเป็นเช่นไร มีการทำนายไปตามลักษณะของพระหรือเณร ที่ตนเองจับฉลากได้ เช่น บางคนอาจจับได้พระที่เป็นผู้ที่อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคง หรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรมหาก็ถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญามาก เป็นต้นบางท้องถิ่นจะมีการทำข้าวสากหรือฉลากภัตตนี้เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัดหัวกลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พับสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็นชุดๆ ภายในห่อนั้น บางห่อบรรจุหมาก พลุ บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวสาร ปลา เนื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละห่อนั้นไม่ซ้ำกันแล้วนำไปแขวนห้อยไว้ตามต้นไม้ หรือรั้วบริเวณวัด ในตอนเช้าดึกของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เสร็จแล้วจะมีการตีโปง กลอง ช้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอา พิธีการเช่นนี้เรียกว่าแจกข้าวสาก หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บคืนมา ในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้เรียกว่า "ชิงเปรต" หรือ แย่งข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแย่งข้าวสากจากแดนเปรตมากิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ ปราศจากโรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็นำมาเก็บไว้ตามไร่นาตากกล้า^๕

ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ บางท้องถิ่นจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่นำมาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคิดใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น เรื่องมโหสถ เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องท้าวภักดาเป็นต้น บุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรเอาใจใส่ประพฤติปฏิบัติกัน^๖

ในด้านของจิตใจนั้น เมื่อชาวบ้านทำบุญแล้วย่อมมีความสุขใจเกิดขึ้น เพราะการทำบุญนั้นจะต้องถึงพร้อม ๓ ขณะ คือ ตั้งแต่คิด ขณะทำ และหลังจากทำ ซึ่งใจต้องผ่องใสอิ่มอกอิ่มใจสดชื่นเรียกว่าถึงพร้อม ๓ ขณะ บุญชนิดนี้จึงจะมีกำลังในการส่งผล โดยบุญเริ่มส่งผลตั้งแต่คิดจนถึงทุกครั้งที่เราได้ทำพร้อมกับความสุขใจอิ่มใจผ่องใสอย่างใดอย่างหนึ่งบุญแม้เพียงครั้งเดียวเมื่อถึงพร้อม ๓ ขณะ

^๔ นายบุญดุษฎี วิจิตรศักดิ์, มรรณยภัตตสัชา, หมู่ ๗ ต.ผไทโรจน์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๕ กรมศิลปากร. **ฮีตที่ ๑๐ บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nectec.or.th/schoolnet/library/webcontest๒๐๐๓/๑๐๐team/dlnes๐๖๐/heet๑๐/heet๑๐.htm> [๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^๖ พระแสลงม อุชฺชาโร, หัวหน้าที่พักรักษาพระตายชน ต.ผไทโรจน์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ความแตกต่างออกไปเป็นธรรมดา การทำกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนก็เริ่มมีข้อขัดแย้ง มีการแสดงความคิดเห็นในแง่มุมต่างๆ และมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ชาวบ้านต้องมีการปรึกษาร่วมกัน และมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน สำหรับการทำบุญประเพณีต่างๆ เพื่อให้ชุมชนเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการปกครอง โดยยึดเอาขนบธรรมเนียมประเพณีเข้ามาช่วยน้อมนำ และรวมจิตใจของชุมชนให้รักพวกพ้อง ให้ความร่วมมือ รู้จักช่วยเหลือชุมชนตามความสามารถที่ตนเองมีความถนัด และสละเวลามาร่วมกิจกรรม^{๑๒}

ประเพณีบุญเดือนสิบ มีบทบาทในด้านการรวบรวมผู้คนทั้งในและนอกหมู่บ้าน รวมญาติมิตร เพื่อนพ้อง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกคน ตลอดจนหน่วยงานที่สำคัญได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ถ้าร่วมมือร่วมใจกันได้อะไรทุกอย่างก็ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป^{๑๓}

ในการจัดงานประเพณีบุญเดือนสิบนั้น จะมีการร่วมมือกันในพื้นที่อาจจะมีการประชุมร่วมมือกับทุกฝ่ายในเทศบาล มีทั้งหน่วยงานราชการต่างๆ ทั้งเทศบาล อำเภอ โรงเรียน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทุกคน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นและเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างหน่วยงานทางราชการและชาวบ้าน เป็นการลดช่องว่างระหว่างข้าราชการและชาวบ้านอีกด้วย^{๑๔}

ประเพณีบุญเดือนสิบเป็นประเพณีรวมคนทุกเพศทุกวัยไว้ในงานเดียวเพราะทุกคนจะร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานนี้ขึ้น เพราะนอกจากจะได้ความสนุกสนานรื่นเริงแล้วยังได้บุญอีกด้วย^{๑๕}

จากการศึกษาและจากสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า ประเพณีบุญเดือนสิบ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความสมัครสมานสามัคคีด้วยความเต็มใจและสมัครใจของคนในชุมชนโดยไม่มีใครบังคับ เพราะทุกคนในชุมชนถือว่าการได้มาทำบุญเดือนสิบนี้เป็นการได้บุญได้กุศล จึงเกิดความพร้อมเพรียงกันนั่นเอง

๔.๑.๓ ด้านวิถีชีวิตชุมชน

ในชุมชนชาวพุทธมีประเพณีการเกิด การตาย การบวช การแต่งงาน และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา หมุนเวียนกันมาตั้งแต่อดีต และมีการพัฒนามาเรื่อยๆ ตามยุคสมัย อาทิ การตายชาวบ้านจะให้ความสำคัญโดยการมาแสดงความเสียใจ มาช่วยเหลือจัดการเกี่ยวกับพิธีการตามความถนัดของแต่ละคน เพื่อเป็นการแสดงน้ำใจต่อญาติของผู้ตายพิธีกรรมทางพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ในงานวันสำคัญต่างๆ ทางพุทธศาสนาชาวบ้านจะให้ความสำคัญทุกๆ ประเพณี และทุกวันที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา^{๑๖} และในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ชาวบ้านให้ความสำคัญเช่นกันเหมือนกับประเพณีอื่นๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมีการเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อเตรียมอาหารทำบุญที่วัดในตอนเช้าเมื่อพระสงฆ์ฉันเช้าเสร็จก็จะเทศน์ฉลอง ต่อจากนั้นชาวบ้านจะนำปัจจัยไทยทานถวายแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ให้

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสมร พินิจดวง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไผทรินทร์, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายสุเทพ ด่านคอน, ผู้ใหญ่บ้านหนองมะค่า, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเสวียน วิจิตตรศักดิ์, อดีตผู้ใหญ่บ้านสำโรง ม.๒, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสมฤทธิ์ ชูชะราช, บ้านสำโรง ม.๑๐, ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๖} พระสมเกียรติ สมกิตติโก หัวหน้าที่พักรับส่งรุ่งอรุณ(หนองหัวช้าง) ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

พรเสร็จ ชาวบ้านที่มาทำบุญก็จะกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้วทุก ๆ คน^{๑๗} ในแต่ละปีคนจะมาทำบุญที่วัดกันเป็นจำนวนมาก เพราะมีความเชื่อในการทำทานในพระพุทธศาสนา จนทำให้ประเพณีบุญเดือนสิบนี้กลายเป็นวิถีชีวิตและเป็นการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับประเพณีบุญเดือนสิบมาโดยตลอด โดยมีความเชื่อจากการให้ทานในพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงยึดถือประเพณีนี้โดยทำมิให้ขาดแม้สักปีเดียว^{๑๘}

ในประเพณี ๑๒ เดือน เพราะชาวบ้านให้ความสำคัญเรื่องการให้ทานมาก และจะรอคอยงานบุญประเพณีนี้เพราะว่างานบุญเดือนสิบนี้ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้านไปแล้ว และเมื่อใกล้จะถึงงานประเพณีบุญเดือนสิบ บางคนก็ไปทำงานต่างจังหวัดจะเตรียมตัวกลับบ้านเพราะจะได้กลับมาเยี่ยมครอบครัวและทำบุญร่วมกับครอบครัว เพราะงานบุญประเพณีบุญเดือนสิบนี้ได้กลายมาเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านนั่นเอง ทุกคนจึงอยากกลับมาร่วมงาน^{๑๙}

ชาวพุทธได้ยึดหลักการดำเนินตามวิถีชีวิตของชาวอีสาน มีความเชื่อในเรื่องของประเพณี ๑๒ เดือน และปฏิบัติสืบต่อมามีได้ขาด แต่ในประเพณีทั้ง ๑๒ เดือนนี้ได้ให้ความสำคัญกับบุญเดือนสิบมากเช่นกันเพราะทุกคนได้ทำบุญถวายทาน จึงได้สืบต่อมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน^{๒๐}

จะเห็นได้ว่า ประเพณีบุญเดือนสิบนี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะมีเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องบ้างตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพราะวิถีชีวิตของผู้คนย่อมปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้น แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของงานประเพณีบุญเดือนสิบเอาไว้ เพราะเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ การกระทำสิ่งตามหลักพุทธธรรมนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริม ตลอดจนถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้กลุ่มผู้ที่ได้ฟังธรรมและให้ทาน มีความกตัญญูทเวที่รู้จักบุญคุณของบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไป อันเป็นที่เคารพรักของตนและสังคม ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์จริยธรรมของชุมชนให้กลุ่มคนในสังคมได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน โดยคำนึงถึงฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล และจากกิจกรรมอันนี้คือความพร้อมเพรียงกัน ของผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนย่อย คือระดับครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติ อันว่าความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตร ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความดี ความสามัคคีและน้ำใจอันเกื้อกูลต่อกันของคนในสังคม อันจะเป็นแรงที่ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มคนในสังคม ให้เป็นไปด้วยความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กล่าวคือกิจกรรมอันนี้ สามารถเป็นสื่อสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว อันเป็นส่วนประกอบของสถาบันทางสังคม จะส่งผลให้เกิดความมีเสถียรภาพทางสังคม

^{๑๗} พระครูไพฑูริธรรมอาจารย์ เจ้าคณะตำบล ผไทรินทร์ เจ้าอาวาสวัดโคกตาเงิน ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูโกภณกิตตยานุรักษ์, รอง จต.ผไทรินทร์, ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ มิถุนายน, ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายยุ่น ปรากฏสยาม, ชาวบ้านหนองหัวหมู ม. ๑๐, ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ มิถุนายน, ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายเรียม นิมพันธ์, มัคทายก วัดจินดาราม, ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ มิถุนายน, ๒๕๖๐.

๔.๑.๔ ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

ในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ แม้ว่าผู้ที่จะได้รับผลโดยตรงจากการอุทิศส่วนบุญในเดือนสิบคือผู้อุทิศให้นั่นเอง และไม่เพียงแต่ผู้อุทิศส่วนบุญเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้เหล่าบรรพชนทั้งหลายที่ล่วงลับไป ก็ย่อมได้รับผลประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญของเขานั้นด้วย กล่าวคือ ถ้าหากบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสม ในการอนุโมทนารับในส่วนบุญได้ ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้รับประโยชน์ อันสืบเนื่องมาจากการอุทิศส่วนบุญได้

อย่างไรก็ตาม ผลสำเร็จของการอุทิศส่วนบุญนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแก่ผู้อุทิศและผู้รับส่วนบุญเท่านั้น สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ จำพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรมจำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายกทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อบำรุงทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้มีความสมบูรณ์บริบูรณ์สำหรับรับของไทยทานต่างๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไป ได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจ ที่จะกระทำให้ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บาเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคม เป็นต้น ให้สมกับเป็นศาสนทายาทผู้สืบอายุของพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของสังคมด้วย เพราะหากภิกษุได้รับการถวายความอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดีส่วนประกอบอื่นๆ ของพระพุทธศาสนากีย่อมได้รับการอุปถัมภ์ด้วย เพราะภิกษุหาหน้าที่สืบทอดพระศาสนา ดำรงตนอยู่ในอริยวินัย ได้ศึกษาหลักการประพัตติตน ประกอบกิจศาสนพิธี ตลอดถึงบำรุงรักษาดูแลศาสนสถาน และศาสนวัตถุให้มีความมั่นคงต่อไปได้ ถือเป็นส่วนที่ยึดสังคมของสถาบันสงฆ์ และชาวบ้านเข้าด้วยกันทำการเกื้อกูลกันและกัน โดยชาวบ้านเมื่อได้ประกอบกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญ ก็ย่อมได้ชื่อว่าสงเคราะห์อุปถัมภ์แก่เหล่าภิกษุด้วยปัจจัยทั้งหลาย เรียกว่าอามิสทาน และฝ่ายเหล่าภิกษุเองเมื่อได้รับอามิสทาน มาบำรุงหล่อเลี้ยงร่างกาย เพื่อทำการศึกษาและปฏิบัติ เมื่อได้รับผลดีอย่างไรก็นำผลดีนั้น มาเผยแผ่สั่งสอนให้กับพุทธบริษัททั้งหลาย ได้ทราบและปฏิบัติตามเรียกว่าธรรมทาน อันเป็นการสั่งสอน อบรมกล่อมเกลาจิตใจของชาวบ้าน ให้มีวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ตามแนวทางการปฏิบัติตนของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชาวบ้าน อันเป็นการชี้บอกทางสวรรค์ให้^{๒๑}

^{๒๒}ประเพณีบุญเดือนสิบเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาวพุทธ กล่าวคือเป็นความประพัตติที่คนส่วนรวมในชุมชนถือกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็นระเบียบแบบแผนและปฏิบัติสืบต่อกัน

^{๒๑}พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “การศึกษาวิเคราะห์ปูพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๑.

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระอธิการขุน จิตตโกโร, เจ้าอาวาสวัดโคกชาติ ม. ๑ ต.พ.ไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ สัมภาษณ์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

มานานจนลงรูปเป็นแบบเดียวกันซึ่งมูลฐานรวมเข้ากับจิตใจและนิสัยของคนและไม่เป็นการเสียหายแล้วคนส่วนใหญ่ยังจะรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันไปเพราะถือว่ายังมีประโยชน์ต่อสังคมและยังถือเป็นสัญลักษณ์หรือบุคลิกลักษณะของชาวพุทธหรือคนในชุมชนซึ่งหากที่ใดหรือชนชาติใดไม่มีประเพณีของตนสืบต่อมาแต่อดีตเป็นเสมือนสะพานคอยเชื่อมเก่าและใหม่หรืออดีตและปัจจุบันให้ต่อกันแล้วชาตินั้นๆ ก็จะเป็นชาติใหม่ที่เปรียบเหมือนเด็กที่อยู่เสมอไม่มีรากเหง้าอย่างไรก็ดี โลกทุกวันนี้ติดต่อเชื่อมโยงกันไปหมดประกอบกับมีการสื่อสารที่ก้าวหน้ารวดเร็วการรับเอาประเพณีของชาติอื่นๆ ที่แปลกๆ ใหม่ๆ ในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องง่ายซึ่งบางประเพณีก็ได้กลายมาเป็นประเพณีสากลที่จำเป็นต้องรับเอาไว้เพราะฉะนั้นเราอาจจะก้าวไม่ทันเขาแต่การลอกเลียนแบบประเพณีของคนอื่นมาโดยไม่มีการดัดแปลงให้เข้ากับประเพณีเดิมที่ฝังลึกในจิตใจของเราก็อาจจะทำให้ “ความเป็นชาติ” เสื่อมสลายหายไปได้ดังนั้นจึงขึ้นกับคนในยุคเราเองแล้วละว่าจะเลิกหรือเลือกประเพณีใดให้คงอยู่เพื่อที่จะไม่ทำให้เราล้าหลังแต่ขณะเดียวกันก็ไม่สูญเสียตัวตนและความภาคภูมิใจในชาติของเราในสังคมโลกด้วย^{๒๓}

จะเห็นได้ว่า สำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์ในบุญเดือนสิบ ก็คือผู้ที่กระทำความดีนั่นเอง และไม่เพียงผู้อุทิศส่วนบุญเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้เช่น ญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก็อาจมีส่วนได้รับผลประโยชน์ จากการอุทิศส่วนบุญของเขาด้วยแต่เป็นประโยชน์โดยอ้อม กล่าวคือถ้าบรรพชนที่เราตั้งใจอุทิศส่วนบุญไปให้นั้น ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไข ที่เหมาะสมสำหรับการรับส่วนบุญได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับประโยชน์ อันสืบเนื่องมาจากการอุทิศส่วนบุญได้เมื่อพุทธบริษัททั้งหลาย มีความสมัครสมานสามัคคีกันมีความเกื้อกูลกัน ปฏิบัติตนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับตามหน้าที่อันสมควรของตนแล้ว ผลดีก็จะเกิดกับพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอำนวยประโยชน์แก่สังคมชาวพุทธ และขยายขอบเขตไปยังสังคมโลกได้ในที่สุด

๔.๑.๕ ด้านสังคม

ในสังคมมนุษย์เรานั้น มีทั้งความเสื่อมความเจริญ สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปบางที่ก็ประสบกับปัญหาเดือดร้อนวุ่นวาย บางคราวก็มีความสุข ซึ่งเป็นไปตามกฎของพระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ ๓ ข้อ คือ การเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ในท่ามกลาง และดับไปในที่สุดทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทและปัจจัย ถ้าค่านิยมของสังคมไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ มุ่งมั่นแต่แสวงหาวัตถุนิยม สังคมนั้นก็ย่อมประสบกับความเสื่อมไม่สงบสุข มีแต่ปัญหาเดือดร้อนวุ่นวายเพราะไม่ประกอบไปด้วยธรรม แต่หากสังคมใดมีธรรมประกอบในการดำรงชีพ มิใช่มุ่งเน้นด้านวัตถุอย่างเดียว สังคมนั้นก็ย่อมเจริญก้าวหน้า มีความสงบสุข เพราะธรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดความเจริญได้ ดังนั้นการพัฒนาสังคมต้องอาศัยธรรมะ

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการอธิมย์ ภูทโท, เจ้าอาวาสวัดสีขวา ม. ๑ ต.พไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ๓ มิถุนายน, ๒๕๖๐.

เป็นหลักยึดเหนี่ยวในการประพฤติปฏิบัติ^{๒๔}วิถีชีวิตชีวิตของคนไทยทุกส่วนในสังคมไทย ได้ผูกประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา^{๒๕}

จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบนอกจากจะเป็นหลักยึดเหนี่ยวพึ่งพิงทางด้านจิตใจแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ใช้สำหรับในการปกครองคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะมีคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้เป็นผู้ประพฤติตนเป็นคนดีและกระทำตนตามหลัก โอวาทปาฏิโมกข์ หรือ โอวาท ๓ ประการของพระพุทธศาสนาอันประกอบไปด้วย (สพพปาปสσοการณ) ไม่ทำความชั่วทั้งปวง (กุสลสุปปสมปทา) ทำแต่ความดี(สจิตตปริโยทปน) ทำให้ของตนให้สะอาดบริสุทธิ์^{๒๖} และที่สำคัญคือเป็นคัมภีร์ที่มุ่งเน้นสอนให้คนเป็นผู้ที่มีความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะเห็นได้จากหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบ อย่างเช่น หลักอุปัชฌาย์ หรือ "การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ" ซึ่งการทำบุญแล้วให้อุทิศส่วนบุญนั้น ไปให้ผู้ที่ล่วงลับหรือเหล่าเปรตทั้งหลาย เพื่อให้ผู้ที่ล่วงลับหรือเหล่าเปรตเหล่านั้นได้พ้นจากวิบากความทุกข์ยากทั้งหลาย อันเป็นผลมาจากกรรมที่ตนได้กระทำไว้ เมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ จากหลักความเชื่อเรื่องของการอุทิศส่วนบุญไปให้ผู้ที่ล่วงลับหรือเปรตชนทั้งหลายก็ดี รวมถึงการปฏิบัติตนตามหลักธรรมต่างๆ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบได้ส่งผลต่อสังคมโดยสามารถแยกออกได้หลายประเด็น ดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม

กิจกรรมของการพึ่งพิงในประเพณีบุญเดือนสิบ ตลอดจนถึงเนื้อหาของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบนั้น รวมถึงการเตรียมสิ่งของต่างๆ ที่จะทำในบุญเดือนสิบ และได้มีการถวายทานการรักษาศีล การปฏิบัติภาวนา การกระทำความดีตามหลักพุทธธรรมนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริม ตลอดจนถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้กลุ่มผู้ที่ได้พึ่งธรรมและให้ทาน มีความกตัญญูตเวทีรู้จักบุญคุณของบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไป อันเป็นที่เคารพรักของตนและสังคม ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์จริยธรรมชุมชนให้กลุ่มคนในสังคมได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน โดยคำนึงถึงฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล และเมื่อมีการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ผลตามมาจากกิจกรรมอันนี้คือการมีความพร้อมเพรียงกัน ของผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนย่อย คือระดับครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติ อันว่าความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตร ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความดี ความสามัคคีและน้ำใจอันเกื้อกูลต่อกันของคนในสังคม อันจะเป็นแรงที่ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มคนในสังคม ให้เป็นไปด้วยความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กล่าวคือกิจกรรมอันนี้

^{๒๔}ไพรินทร์ ญ วันนา, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพร่ำนารา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙๗.

^{๒๕}พระครูศีลนันทโสภณ (อนันท์ เหล่าคันธาร), “การศึกษาวิเคราะห์กฐินในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๓.

^{๒๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), (เอกสารสำเนาเย็บเล่ม).

สามารถเป็นสื่อสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว อันเป็นส่วนประกอบของสถาบันทางสังคม จะส่งผลให้เกิดความมีเสถียรภาพทางสังคม

อย่างไรก็ดี ในระดับสถาบันครอบครัวที่เป็นสังคมหน่วยแรกสุดในโครงสร้างทางสังคมใหญ่นั้น มีประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากกิจกรรมของประเพณีบุญเดือนสิบอย่างมากมาย กล่าวคือนอกจากจะเป็นการช่วยชักนำให้บรรดาญาติพี่น้องทั้งหลายมาร่วมกันทำความดีเช่น การให้ทาน การทำบุญอุทิศให้หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไป ที่อันสงฆ์จะช่วยให้พ้นจากภพภูมิของความทุกข์ และได้เสวยสุขในภพภูมิที่ดีกว่าเดิม จะยังส่งผลให้เกิดประโยชน์ในเชิงลึกคือ การกระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้บุคคล ที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและบรรดาญาติได้เกิดความตระหนัก ได้ชวนชวนใส่ใจในหน้าที่ของตนที่ควรกระทำ โดยมองให้เห็นคุณค่าของเขาทั้งที่ตอนเขายังมีชีวิตอยู่ เมื่อเราได้กระทำความดีประเภทใดก็ตาม ก็ควรจะแผ่ความปรารถนาดีจากตัวของเรากลับไปให้เขา อันจะเป็นการพัฒนาคุณธรรมภายในจิตใจของตัวผู้ให้และตัวเขาก็จะเกิดความรู้สึกประทับใจ เมื่อรู้ว่าตนได้อุทิศส่วนบุญให้ และเมื่อสมาชิกของคนในครอบครัวหรือญาติคนใดคนหนึ่งล่วงลับไป ก็พากันอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้อันเกิดจากคุณค่าของเขาว่าได้อุปถัมภ์ค้ำจุนสร้างคุณประโยชน์มีบุญคุณแก่ตนเช่นใด แม้ถึงที่สุดเขาไม่ได้มีบุญคุณต่อเรามาก่อน ก็ต้องคำนึงถึงว่ามีความสัมพันธ์กันกับตนทางสายโลหิตหรือไม่เป็นญาติใกล้ชิดกันหรือไม่ เมื่อระลึกได้ดังนี้ก็ควรที่จะทำการอุทิศส่วนบุญ ที่ตนได้ทำไปให้แก่เขาเมื่อเขาได้ล่วงลับจากโลกนี้ไป อันจะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ในการสร้างความรัก ความปรารถนาดีและความเข้าใจอันดีระหว่างกันและกันของคนที่อยู่ในสถาบันครอบครัว และเครือญาติเดียวกันอันจะส่งผลในทางดี ต่อสังคมระดับใหญ่ขึ้นไป

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่าการบุญเดือนสิบ เป็นกิจกรรมที่ทำให้ เกิดสมัคสมานสามัคคีระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มจากระดับชุมชนไปจนถึงสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปเป็นลำดับ โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมกันของกลุ่มคนในสังคม โดยมีผลตามมามีความพร้อมเพรียงกัน และความเสมอภาคกัน ในการประกอบกิจกรรมเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมในสังคมซึ่งทุกคนไม่ได้ถูกบังคับบีบบังคับกดดันจากคนรอบข้าง หากแต่ทุกคนกระทำด้วยความเต็มใจและเป็นไปโดยสมัครใจ ถือว่าเป็นหน้าที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก ผู้ร่วมในสังคมทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้วก็ตาม นอกจากนั้นแล้วยังสื่อออกถึงความสัมพันธ์อันพี่น้อง ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติพี่น้องทางสายโลหิต แต่ก็กระทำด้วยความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นญาติทางสายเลือดเดียวกันการกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นปัจจัยผลักดันให้สังคมเกิดความเป็นเอกภาพ พร้อมทั้งจะดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ ภายในโครงข่ายของสังคม ที่จะประสานกลุ่มคนในสังคมให้มีการร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือสังคมโดยรวมประกอบด้วยความสงบร่มเย็น ก็เท่ากับว่าได้สร้างเสถียรภาพให้กับสังคมส่วนรวมได้ ด้วยเหตุที่ว่ายามใดที่สังคมนั้นมีความพร้อม ที่จะช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกภายในสังคม เวลาสมาชิกของสังคมนั้นประสบกับความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ สังคมนั้นก็จะให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือกันในการบรรเทาความเดือดร้อน

จะเห็นได้ว่าในกิจกรรมบุญเดือนสิบ มีการอุทิศส่วนบุญถือเป็นกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคมนั้นๆ ให้มีความแนบแน่นและพัฒนาจนเกิดความรู้สึกเป็นความเห็นอกเห็นใจกัน อันจะยังก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ที่ขยายออกไปได้อย่างกว้างขวางไม่จำกัดเฉพาะแต่ในสังคมระดับ

ครอบครัวและเครือญาติที่ถือเป็นสถาบันส่วนย่อยในสังคมเท่านั้น แต่ทว่ายังจะขยายออกไปสู่สังคมใหญ่ส่วนรวม ทำให้มีแต่ความมั่นคงและมีสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

๒. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบในฐานะเครื่องมือควบคุมทางสังคม

สังคมไทยในทางพุทธศาสนา เรื่องการทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล ปฏิบัติภาวนาและยังมีหลักพุทธธรรมอื่นๆสอดแทรกเข้ามาอีกมากมาย การกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่จะปลูกฝังในเรื่องของความเกลียดชังกลัวบาป ให้มีจิตใจน้อมนำมาทางกุศลกรรมทั้งหลาย เป็นแนวคิดในเรื่องของการควบคุมทางสังคมของสถาบันพระพุทธศาสนาที่ได้พยายามสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดมาจากสถาบันการเมือง การปกครองโดยตรงหรือไม่ก็ตามแต่ผลแห่งการควบคุมสังคม และการควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านว่าในพิธีกรรมบุญเดือนสิบ ได้กระทำไปโดยบรรลุเป้าหมายอย่างยิ่ง สังคมตลอดถึงชุมชนต่างอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข

จากการที่ปฏิบัติตามความเชื่อที่ต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน สร้างความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาและการรักษาสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เครือญาติและเพื่อนเครือญาติและเพื่อนและวิถีสถิตทางการเกษตรให้กับชาวบ้าน โดยเน้นให้เกิดวิถีปฏิบัติที่ยังประโยชน์ต่อการดำรงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นพื้นฐานของการสร้างสังคมให้มีความมั่นคงในการปฏิบัติตนตามความเชื่อประเพณีบุญเดือนสิบนั้นสร้างความรู้สึกเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกับชาวบ้านร่วมชุมชน ส่งผลให้วิถีปฏิบัติต่อกันมีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันซึ่งกันและกัน ทำให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันระบบความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้เป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการยึดโยงชาวบ้านเข้าไว้ด้วยกัน สร้างความสามัคคีในหมู่คณะให้เกิดขึ้น ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และมีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม^{๒๗}

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดคตินิยมตลอดจนถึงปรัชญาแห่งชีวิตอันแสดงออกมาในเดือนสิบ ปรากฏว่าได้มีส่วนในการควบคุมสังคมอยู่ไม่น้อย โดยมีศูนย์กลางอยู่ในวัด ก็คือยึดถือเมื่อถึงฤดูการของทำบุญเดือนสิบ กลุ่มคนในสังคมต่างก็พากันไปฟังพระเทศน์ที่วัด ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางหลักในการยึดเหนี่ยวควบคุม ซึ่งมีหน้าที่ในการสอนจริยธรรมแก่สังคม โดยยึดหลักธรรมของพุทธศาสนา ดังนั้นหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบจึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนหลักของการประพฤติตน และจริยธรรมอันสมควรกระทำแก่สังคมผ่านพิธีกรรมต่างๆ และความเชื่อที่ปรากฏในเดือนสิบตลอดถึงแนวคิดในการสอนจริยธรรมหลักการประพฤติตนนี้ ซึ่งการทำบุญเดือนสิบ นี้ได้นำแนวคิดนั้นมาปรับประยุกต์เข้ากับท้องถิ่น ซึ่งเน้นหนักในเรื่องของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำทาน รักษาศีล การปฏิบัติภาวนา การกระทำดีในชาตินี้เพื่อผลแห่งกุศลในชาติหน้า อันก่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ทำกาลกิริยาล่วงลับไปโดยการให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา แล้วทำการอุทิศส่วนบุญไปให้เหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปซึ่งจะส่งผลตอบแทนให้ทั้งตัวผู้อุทิศก็ดี ผู้รับส่วนบุญก็ดี ประสพกับความสุขความเจริญ และในทางกลับกันหากผู้ใดไม่ประกอบกุศล ทั้งยังไม่อุทิศส่วนบุญไปให้กับญาติทั้งหลาย ก็ย่อมจะประสบกับความทุกข์ยากกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้น กลุ่มชนผู้มีความศรัทธาหลักพุทธธรรมในบุญเดือนสิบ จึงยอมรับนำมาเป็นกรอบและบทบัญญัติของ

^{๒๗} ชันเตียน นามเกต, “การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔.

สังคม และมุ่งมั่นที่จะประพุดิตตามหลักพุทธธรรมเพื่อหวังที่จะเสวยผลแห่งความสุขที่ตนได้กระทำไว้นั่นเอง

๓. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวม

สังคมในโลกมนุษย์เรานี้มีระบบโครงสร้างทางสังคม ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือหนึ่งคนเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันครอบครัวและครอบครัวหนึ่งก็เป็นส่วนประกอบของชุมชน และชุมชนก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่กว้างขึ้นไปอีก โดยการไล่เรียงจากตำบลไปจนถึงประเทศชาติ และหลายประเทศชาติก็รวมตัวกันเป็นสังคมโลก ด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเช่นนี้ ถ้าหากว่าสังคมระดับใดระดับหนึ่งก็เกิดมีปัญหาขึ้น สังคมหน่วยอื่นที่สัมพันธ์กันอยู่ ก็ย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วย เรียกว่าปัญหาของสังคมหนึ่ง สามารถส่งผลกระทบของปัญหาไปยังสังคมอื่นที่อยู่ร่วมกันได้แบบลูกโซ่ และโดยที่กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญถือเป็นกิจกรรมอันเริ่มจากตัวบุคคลเป็นอันดับแรก แล้วขยายตัวออกไปสู่สังคมอื่นๆ ที่ใหญ่ขึ้นไปไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ชุมชน เป็นต้น

การทำบุญให้แก่บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้วมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่น อันประกอบไปด้วยจิตใจที่ประกอบไปด้วยความมีเมตตากรุณาของบุคคล แม้ไม่ได้ส่งผลให้สังคมที่กำลังวุ่นวายให้สงบสุขภายในทันทีแต่ก็ส่งผลทางอ้อมแก่สังคม จะเป็นผลโดยอ้อมด้วยเหตุที่ว่า การสร้างสันติสุขนั้นจะต้องเริ่มจากภายในจิตใจของแต่ละคนก่อน กล่าวคือ เมื่อปัจเจกบุคคลได้สร้างบุญแล้ว และได้ทำการเจริญเมตตาจิตขยายส่วนบุญที่ตนได้ทำแล้วไปให้บุคคลอื่นจึงส่งผลให้ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้นที่ได้รับความสุขอันเกิดขึ้นจากคุณธรรมภายในจิตใจของตนแต่บุคคลอื่นที่อาศัยอยู่ในสังคครอบข้างก็พลอยได้รับความสุขไปด้วย กล่าวคือ เมื่อคนหนึ่งได้ทำตัวเป็นปกติสุขไม่ทำความเดือดร้อนเบียดเบียนผู้ใดให้ทุกข์ร้อนใจมีจิตใจที่อัมเอิบผ่องใสก็ย่อมส่งผลให้บุคคลรอบข้างไม่ถูกเบียดเบียน จึงถือได้ว่าประโยชน์ที่สังคมพึงจะได้รับเป็นส่วนที่ออกไปจากการพัฒนาคุณธรรมของบุคคลแล้วส่งขยายไปสู่ผู้อื่นจากจุดเล็กขยายไปสู่สังคมส่วนใหญ่^{๒๘}

แม้ว่าผู้ที่ทำความดีแล้วจะมุ่งมั่นแผ่เมตตาแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่นมากมายเพียงใดก็ตามแต่โดยเนื้อแท้แล้วตัวผู้แผ่เมตตานั่นเองที่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ดังประโยชน์หรืออานิสงส์หรือผลดีจำนวน ๑๑ ข้อ ที่ผู้ทำการแผ่เมตตาจะพึงได้รับอันประกอบด้วย

- ๑) เมื่อหลักก็เป็นสุข
- ๒) เมื่อต้นก็เป็นสุข
- ๓) ยามนอนก็ไม่ฝันร้าย
- ๔) ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
- ๕) ย่อมเป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
- ๖) เหล่าเทวดาย่อมรักษา
- ๗) ปราศจากภัยจากยาพิษ ไฟ หรือศัตรูราหู
- ๘) จิตเป็นสมาธิง่าย

^{๒๘} พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “การศึกษาวิเคราะห์บุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบบลานล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๒.

๙) สีน้าผ่องใส

๑๐) เมื่อจะตาย ใจก็สงบไม่หลงใหลไร้สติ

๑๑) ถ้ายังไม่บรรลุคุณพิเศษที่สูงกว่า ย่อมเข้าถึงพรหมโลก^{๒๙}

จะเห็นได้ว่าจุดประสงค์หลักของการมีเมตตาธรรมนั้นก็คือ เป็นการฝึกให้จิตใจของตนเกิดความรู้สึกดีต่อผู้อื่นที่แสดงออกด้วยความรู้สึกรักที่ประกอบไปด้วยความเมตตาปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นรอบข้างและพร้อมที่จะขยายออกไปสู่ผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดทั้งมีความพยายามที่จะทำการข่มจิตใจไม่ให้เกิดความคิดชั่วขึ้นในมโนทวาร ยามใดที่ตนเองตั้งใจทำความปรารถนาดีต่อผู้อื่นไม่มีความคิดมุ่งร้ายเบียดเบียนต่อผู้อื่นเช่นนี้แล้ว ความคิดที่มีความรุนแรงที่จะมากระทบกับจิตใจก็อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ เมื่อมีสิ่งใดก็ตามมากระทบต่อจิตใจที่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งก็สามารถคลี่คลายได้โดยไม่ให้เกิดเหตุการณ์นั้นลุกลามรุนแรงได้ เมื่อแนวคิดนี้ขยายวงกว้างออกไปแล้วย่อมที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างแน่นอน

๔. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบสามารถแก้ปัญหาความรุนแรงในสังคมได้

ดังได้กล่าวแล้วว่า เมื่อใดที่ตนได้ตั้งใจของตน ให้มีความเมตตาต่อคนรอบข้างแล้ว ความคิดรุนแรงในจิตใจของตนเองย่อมไม่มี ดังนั้นความมีเมตตาอันเป็นผลมาจาก กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญในบุญข้าวประดับดินจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ด้วยเหตุที่ว่าปัญหาของสังคมในที่นี้เกิดจากการใช้ความรุนแรงของบุคคล ส่งผลกระทบทางด้านลบแก่สังคม ซึ่งถ้าหากว่ามีปรากฏการณ์ของการขัดแย้งที่รุนแรง จนมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคมส่วนอื่นก็ถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยปกติแล้วต้นตอของปัญหาเหล่านี้มักเกิดจากระดับปัจเจกบุคคลในเรื่องของอุดมการณ์ ทัศนคติ ตลอดจนค่านิยมจนขยายตัวไปสู่ความรุนแรง ตั้งแต่ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เช่น การลักขโมย ทำร้ายร่างกายจนถึงฆาตกรรมหรือแม้กระทั่งปัญหาในสังคมขนาดใหญ่ เช่น สงครามกลางเมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ในมุมมองของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการละเมิดทางศีลธรรมโดยเฉพาะศีล ๕ ถ้าหากว่าสังคมใด มีความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมเป็นอย่างมากแล้วสังคมนั้นอาจเกิดภาวะแห่งการล่มสลายได้

จะเห็นได้ว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบ อาทิเช่น หลักคำสอนในเรื่องของการรักษาศีล ๕ นับเป็นหลักคำสอนหนึ่ง ซึ่งถ้าหากมีผู้ปฏิบัติตามแล้วจะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว อันเกิดจากความขัดแย้งอันรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทั้งความขัดแย้งในระดับปัจเจกบุคคล สถาบัน ตลอดจนถึงสังคมหน่วยใหญ่ที่สุดคือโลกอีกด้วย

๔.๒ สรุป

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบมีคุณค่าที่ได้นำเสนอมา คือ ด้านจิตใจ ด้านความสามัคคีของชุมชน ด้านวิถีชีวิตชุมชน ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ด้านสังคม ในเรื่องของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบนั้นเป็นหลักคำสอน ซึ่งถ้าหากมีผู้ปฏิบัติตามแล้วจะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้ การทำบุญประเพณีต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการปกครอง โดยยึดเอา

^{๒๙} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๔.

ชนบธรรมเนียมประเพณีเข้ามาช่วยน้อมนำและรวมจิตใจของชุมชนให้รักพวกพ้อง ให้ความร่วมมือ รู้จักช่วยเหลือชุมชนตามความสามารถที่ตนเองมีความถนัด และสละเวลามาร่วมกิจกรรม ทำให้ประชาชนมีความร่วมมือและสร้างความสามัคคีทั้งในชุมชนและหมู่บ้าน มีการรวมญาติมิตร เพื่อนพ้อง ทุกคนที่เกี่ยวข้องทุกคน ร่วมมือร่วมใจกันจนทำให้งานทุกอย่างที่ทำให้ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไปและช่วยลดปัญหาอันเกิดจากความขัดแย้งอันรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทั้งความขัดแย้งในระดับปัจเจกบุคคล สถาบัน ตลอดถึงสังคมหน่วยใหญ่ที่สุดคือโลกอีกด้วย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบและ ๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบด้วยวิธีการวิจัยทางเอกสารเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงจริยธรรมและการสัมภาษณ์บุคคลในชุมชน การค้นคว้าหาข้อมูลในหนังสือ และตารางที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการวิจัย แล้วนำเสนอผลการศึกษา จึงสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ความเป็นมา บุญเดือนสิบเป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนทางภาคอีสานซึ่งถือว่าประเพณีบุญเดือนสิบนี้จะได้มีโอกาสทำบุญอุทิศให้กับเปรตญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญข้าวสาก คำว่า "สาก" การทำบุญข้าวสาก นิยมทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นประจำทุกปี ที่เรียกว่า “บุญข้าวสาก” เนื่องจากเมื่อจัดทำข้าวปลาอาหาร และเครื่องไทยทานต่าง ๆ อุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว จะทำสากหรือสลาก มีคำอุทิศส่วนกุศลใส่กระดาษบันทึกชื่อ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และความประสงค์ว่าจะบริจาคทานให้แก่ผู้ใด โดยบอกชื่อผู้ที่จะ มารับส่วนกุศลด้วย ก่อนถึงกำหนดวันทำบุญข้าวสาก คือ ราววันขึ้น ๑๓ - ๑๔ ค่ำ เดือนสิบ ชาวบ้าน จะเตรียมอาหารชนิดต่าง ๆ มีทั้งข้าวเหนียว ปลา ข้าวเม่า ข้าวพอง ข้าวตอก ขนม และอาหารคาวหวานอื่น ตลอดจนผลไม้ต่าง ๆ ไว้สำหรับทำบุญ สำหรับข้าวเม่า ข้าวพอง และข้าวตอกนั้น จะคลุกเข้ากันโดยใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถั่ว งา มะพร้าวให้เป็นข้าวสาก (ข้าวกระยาสาร) แต่บางท้องถิ่นไม่นำข้าวเม่า ข้าวพอง และข้าวตอกมาคลุกเข้าด้วยกัน คงแยกไปทำบุญเป็นอย่าง ๆ เมื่อเตรียมสิ่งของทำบุญเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะเอาข้าวปลาอาหารที่มีอยู่ไปส่งญาติพี่น้องและผู้รักใคร่นับถือ อาจส่งก่อนวันทำบุญหรือส่งในวันทำบุญเลยก็ได้ สิ่งของเหล่านี้มักแลกเปลี่ยนกันไปมา ระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ถือว่าเป็นการได้บุญ เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ตอนเช้า ชาวบ้าน จะพากันนำอาหารคาวหวานต่าง ๆ ไปทำบุญตักบาตร ที่วัด โดยพร้อมเพรียงกัน และถวายทานอุทิศส่วนกุศล ให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว ตอนสาย ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารที่เตรียมไว้ เป็นข้าวสาก ไปวัดอีกครั้งหนึ่ง เอาอาหารต่าง ๆ จัดเป็น สำหรับหรือชุดสำหรับถวายทาน หรือถวายเป็นสลากภัต โดยจัดใส่ภาชนะต่าง ๆ แล้วแต่ความนิยม ของแต่ละท้องถิ่น บางแห่งจัดใส่ถ้วยหรือบางแห่งใช้ทำ เป็นห่อทำเป็นกระพวงด้วยใบตองกล้วย หรือกระดาษ แต่ละบ้านจะจัดทำสักกี่ชุดก็ได้ตามศรัทธา ก่อนที่จะถวาย ข้าวสากแต่พระภิกษุสามเณร จะกล่าวคำถวายข้าวสาก หรือสลากภัตพร้อมกัน เมื่อเสร็จพิธีถวายข้าวสากแล้ว ชาวบ้านที่ไปร่วมพิธี ยังนิยมเอาชะลอมหรือห่อข้าวสากไปวางไว้ตามที่ต่าง ๆ ในบริเวณวัด พร้อมจุดเทียนและบอกกล่าวให้

ญาติ หรือเปรตผู้ล่วงลับไปแล้วมารับเอาอาหารต่าง ๆ ที่วางไว้ และขอให้มารับส่วนกุศลที่ทำบุญอุทิศไปให้ด้วย ภายหลังจากการถวายข้าวสากแด่พระภิกษุสามเณร และนำอาหารไปวางไว้ตามบริเวณวัดเสร็จแล้ว ก็มีการฟิงเทศน์ฉลองข้าวสาก และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ไปให้เปรตและญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย นอกจากนี้ ผู้ที่มีนา จะนำข้าวสากไปเลี้ยง “ตาแฮก” ที่นาของตน เพื่อให้ตาแฮกรักษาและให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ เป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวสาก วันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบนี้ ชาวจีนถือเอาเป็นวันไหว้พระจันทร์คนภาคกลาง เรียกว่า เป็นบุญข้าวสารทคนไทยภาคเหนือ เรียกว่า วันทำบุญสลากภัต (เชียงใหม่เรียกว่าบุญ ๑๒ เป็ง) พี่น้องชาวใต้ เรียกว่า บุญชิงเปรตอีสาน เรียกว่า บุญข้าวสาก

ความสำคัญของบุญเดือนสิบนั้น ทำให้ชาวพุทธรู้จักหลักพุทธธรรมและสามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สืบไป นอกจากนี้ยังได้ รักษาศีลอุโบสถ และเจริญภาวนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วย

ชาวพุทธมีความเชื่อเรื่องการทำบุญบุญเดือนสิบ มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสอง และมีความเชื่อเรื่องของการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู ความสามัคคี จึงทำให้หลักพุทธธรรมปรากฏขึ้นในประเพณีบุญเดือนสิบ อันเป็นประเพณีอันดีงามของชาวพุทธซึ่งสืบสานกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในงานบุญประเพณีบุญเดือนสิบ มีดังนี้

บุญกิริยาวัตถุ ๓

๑. ทานมัย คือ การเสียสละนับแต่ทรัพย์สินของ เงินทอง ตลอดจนกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึงการสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

๒. ศีลมัย คือ การรักษาศีลจกเป็นบุญเป็นการฝึกฝนที่จะลด ละ เลิกความชั่วไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงาม และพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้เกิดต่ำซึ่งคำว่า “ศีล” มีสาระสำคัญอยู่ที่เจตนาหรือความประสงค์ที่จะเว้นซึ่งเรียกว่า วิริยะ คือ การเว้นจากทุจริต,การเว้นจากกรรมชั่ว

๓. ภาวนามัย คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ขั้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อม จนเข้าใจอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผล นิพพานได้ในที่สุด

๔. ความกตัญญู คือการรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพ นบถื่อ เชื่อฟังและช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณถือเป็นเรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดลอมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๕. ปุพเพตทัตถิ ในหลักปุพเพตทัตถิ การอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชน ได้ทำไปให้ญาติทั้งหลายตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไป ซึ่งการทำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อกุศล ความเมตตา กรุณาความเคารพที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ ความมีเกียรติเป็นเหตุให้บุคคลได้ประสบความเจริญ ความเป็นผู้นำรักใคร่นับถือ บุคคลใดเป็นผู้ไม่

ประทุษร้ายต่อมิตร อีกทั้งตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมไม่ลบลืมบุญคุณท่าน ปราศจากความคิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เมื่อเข้าหาสมาคมกับคนกลุ่มใด ก็มีแต่คนคอยชื่นชมยินดี เมื่อจากถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่ในต่างถิ่นที่ใดๆ ก็ไม่อดอยาก ประกอบไปด้วยเกียรติศัพทอันงาม นี่คือมงคลจากความกตัญญู พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่า เป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญสุขนั้นเอง

๖. สามัคคี คือความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกัน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอา รัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์ ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำ และผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหา และขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบนั้น จะมี บุญกิริยาวัตถุ ๓ ความกตัญญู หลักของ ปุพเพตทัตถิ์ หลักของความสามัคคี ซึ่งหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจึงครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐาน ในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่อง ล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้น เช่น ทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ เกิดความสงบ เรียบร้อยแก่สังคม หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื้อชาติหรือวรรณะ แต่ขึ้นอยู่กับบุคคลคนนั้นจะนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างไรให้เกิดผลหรือประโยชน์ได้มากที่สุด พิธีกรรมในประเพณีบุญเดือนสิบ จัดขึ้นนั้นสามารถโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมพิธี รับเอาคุณค่าของหลักพุทธธรรมและกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน พิธีกรรมจึงกลายเป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการ ปลุกฝังคุณค่าและแนวทางการประพฤติที่พึงประสงค์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ตระหนักรู้ เวลาและหน้าที่ของคนในวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมเข้าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความกตัญญู กตเวทีให้แก่ชาวบ้านในชุมชนปฏิบัติต่อกันดุจญาติพี่น้องในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนาและเป็นสิ่งผูกพันให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจึงทำให้โดยพื้นฐานการดำเนิน ชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึง ปัจจุบัน ในประเพณีบุญเดือนสิบ นอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญเดือนสิบ สามารถปลุกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่า สำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

คุณค่าแห่งของพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบ เป็นประเพณีในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งมีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมอีสานเป็นอย่างมาก ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่เกิด จนกระทั่งตาย ดังนั้นจึงมีความเชื่อมโยงส่งผลถึงข้อปฏิบัติในวิถีชีวิตของคนชาวอีสานทั้งด้านพิธีกรรม และประเพณี ถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงอีกประเพณีหนึ่งของชาวอีสาน ดังนั้นจึงมีคุณค่าในด้านหลายด้านต่อการดำรงชีวิต ดังรายละเอียดที่ได้จากการศึกษาดังต่อไปนี้

๑. ด้านจิตใจ

ในด้านของจิตใจนั้น เมื่อชาวบ้านทำบุญแล้วย่อมมีความสุขเกิดขึ้น เพราะการทำบุญนั้นจะต้องถึงพร้อม ๓ ขณะ คือ ตั้งแต่คิด ขณะทำ และหลังจากทำ ซึ่งใจต้องผ่องใส อิ่มอกอิ่มใจสดชื่น เรียกว่าถึงพร้อม ๓ ขณะบุญชนิดนี้จึงจะมีกำลังในการส่งผล โดยบุญเริ่มส่งผลตั้งแต่คิดจนถึงทุกครั้งที่เราได้พร้อมทั้งความสุขใจอิ่มใจผ่องใสอย่างใดอย่างหนึ่งบุญแม้เพียงครั้งเดียวเมื่อถึงพร้อม ๓ ขณะบุญนั้นจะให้ผลไม่มีที่สิ้นสุด ทุกครั้งที่ระลึกถึงบุญได้พร้อมทั้งความรู้สึกละเอียดนั้นแสดงว่าบุญให้ผลแล้วความสุขใจเป็นผลจากการทำบุญ เป็นบุญที่เกิดจากใจบุญที่เกิดทางใจส่งผลให้กายกระปรี้กระเปร่า ความกระปรี้กระเปร่าเกิดจากความสุขใจ เมื่อมีความสุขใจสุขกาย จิตใจย่อมปลอดโปร่ง คิดทำการงานสิ่งใดย่อมสะดวกสบายไม่ติดขัด หน้าที่ย่อมแจ่มใสความสุขใจทำให้เกิดความเบา เป็นความเบาของกายใจความเบาทำให้เกิดความรู้สึกละเอียดอยากทำความดี เมื่อมีความคิดที่ดี การแสดงออก กิริยาอาการต่าง ๆ การพูดจาก็ดีไปด้วย เมื่อมีผู้พบเห็นได้พูดคุยก็น่าพอใจได้รับบุญไปด้วย เพราะในกระบวนการทำบุญเดือนสิบนั้นเป็นการทำบุญที่ครอบคลุมของการทำบุญชาวบ้านจึงมีความสุขใจเป็นอย่างมาการทำบุญนั้นย่อมมีความสุขอิ่มเอิบใจ เพราะบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการที่ชาวบ้านทุกคนมีความตั้งใจที่จะทำบุญด้วยของที่ประณีต เพื่อที่จะได้บุญมากจึงทำให้เกิดความสุขและอิ่มเอิบใจ เมื่อมีความสุขทางจิตใจเกิดขึ้นก็ช่วยพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพดี สงบ เยือกเย็น มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตาและประกอบด้วยสติปัญญา จึงทำให้สังคมเกิดความผาสุก ไม่มีความระแวง ซึ่งกันและกันเพราะบุคคลในสังคมนั้นมีความรักความเมตตา ทำให้สังคมมีความสมัคสมานสามัคคีไม่เห็นแก่ตัว พร้อมที่จะสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้มาก หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

๒. ด้านความสามัคคีของชุมชน

ประเพณีบุญเดือนสิบ เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความสามัคคี และรักษาความแนบแน่นของชุมชนเอาไว้ ประเพณีบุญเดือนสิบ มีบทบาทในด้านการรวบรวมผู้คนทั้งในและนอกหมู่บ้าน รวมญาติมิตร เพื่อนพ้อง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกคน ตลอดจนหน่วยงานที่สำคัญได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน มีการร่วมมือกันในพื้นที่อาจจะมีการประชุมร่วมมือกับทุกฝ่ายในเทศบาล มีทั้งหน่วยงานราชการต่างๆ ทั้งเทศบาล อำเภอ โรงเรียน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทุกคน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นและเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างหน่วยงานทางราชการและชาวบ้าน เป็นการลดช่องว่างระหว่างข้าราชการและชาวบ้านอีกด้วย จะเห็นได้ว่า ประเพณีบุญเดือนสิบ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความสมัครสมานสามัคคีด้วยความเต็มใจและสมัครใจของคนในชุมชนโดยไม่มีใครบังคับ เพราะทุกคนในชุมชนถือว่าการได้มาทำบุญเดือนสิบนี้เป็นการได้บุญได้กุศล จึงเกิดความพร้อมเพรียงกันนั่นเองถ้าร่วมมือร่วมใจกันได้อะไรทุกอย่างก็ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป

๓. ด้านวิถีชีวิตชุมชน

ในบุญเดือนสิบนั้นสร้างความรู้สึกละเอียดเป็นความเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกับชาวบ้านร่วมชุมชน ส่งผลให้วิถีปฏิบัติต่อกันมีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันซึ่งกันละกัน ทำให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันระบบความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้เป็นทุนทางสังคมของชุมชน

ที่มีส่วนสำคัญในการยึดโยงชาวบ้านเข้าไว้ด้วยกัน สร้างความสามัคคีในหมู่คณะให้เกิดขึ้น ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และมีความปึกแผ่นทางสังคม การอุทิศส่วนบุญในบุญเดือนสิบนั้นเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดสมัครสมานสามัคคีระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มจากระดับชุมชนไปจนถึงสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปเป็นลำดับ โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมกันของกลุ่มคนในสังคม โดยมีผลตามมาคือความพร้อมเพรียงกัน และความเสมอภาคกัน ในการประกอบกิจกรรมเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมในสังคมซึ่งทุกคนไม่ได้ถูกบังคับบีบบังคับกดดันจากคนรอบข้าง หากแต่ทุกคนกระทำด้วยความเต็มใจและเป็นไปโดยสมัครใจ ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก ผู้ร่วมในสังคมทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้วก็ตาม นอกจากนั้นแล้วยังสื่อออกถึงความสัมพันธ์อันพี่น้อง ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติพี่น้องทางสายโลหิต แต่ก็กระทำด้วยความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นญาติทางสายเลือดเดียวกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นปัจจัย ผลักดันให้สังคมเกิดความเป็นเอกภาพ พร้อมทั้งดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ ภายในโครงข่ายของสังคม ที่จะประสานกลุ่มคนในสังคมให้มีการร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันมีจุดหมายอันเดียวกัน คือสังคมโดยรวมประกอบด้วยความสงบร่มเย็น ก็เท่ากับว่าได้สร้างเสถียรภาพให้กับสังคมส่วนรวมได้ ด้วยเหตุที่ว่ายามใดที่สังคมนั้นมีความพร้อม ที่จะช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกภายในสังคม เวลาสมาชิกของสังคมนั้นประสบกับความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ สังคมนั้นก็จะให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือกันในการบรรเทาความเดือดร้อน

๔. ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

ในบุญเดือนสิบนั้นสำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์ ก็คือผู้ที่กระทำความดีนั่นเอง สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ จำพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรมจำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายกทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อบูชาการอุทิศเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้มีความบริสุทธิ์สำหรับรับของไทยทานต่างๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไป ได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอุทิศบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพล้งใจ ที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคมได้ รวมทั้งมีการอนุรักษ์ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

๕. ด้านสังคม

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบนอกจากจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว อิทธิพลของ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบุญเดือนสิบยังส่งผลให้คนมีความสำนึกตระหนักถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ได้มุนานะสร้างสมบัติหลักฐานจนเป็นมรดกตกทอดมาถึงรุ่นตน โดยการแสดงออกด้วยการบำเพ็ญบุญอุทิศไปหา ซึ่งความกตัญญูทวดที่ต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการเน้นย้ำให้สมาชิกในสังคมระดับครอบครัวหรือเครือญาติ ได้รู้จักคุณค่าของกันและกันก็ทำให้ครอบครัวมีความสุขเมื่อสังคมในระดับครอบครัวซึ่งเป็นสังคมระดับต้นมีความสุข ย่อมส่งผลให้สังคมส่วนรวมมีความสุขสันติสุขไปด้วยและผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในศีล ๕ และหนักแน่นอยู่ในกตัญญูทวดที่เสมอ คือเป็นคนมีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดี เมื่อบุคคลมีศีลธรรมดีแล้ว ความเดือดร้อนในหมู่คณะสังคมต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

เพราะผู้รู้จักปกครองตัวเอง คืออ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น อ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวฟัง การที่ชาวโลกเดือดร้อนอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะความไม่มีศีลธรรมนั่นเองเป็นเหตุเป็นปัจจัย เช่น มีข้าวดี ฆ่าข่มขืนอันทำให้เกิดความสลดใจหรือการทำร้ายร่างกายเพื่อแย่งชิงเอาโทรศัพท์มือถือ ที่เกิดขึ้นในกรณีต่างๆ ในปัจจุบันนี้ก็เพราะเกิดจากการขาดศีลธรรม คนที่เมาเหล้าขับแล้วขับรถชนคนตาย การฆ่ากันตาย ส่วนมากก็เพราะขาดศีลธรรมเช่นกัน ฉะนั้นเมื่อบุคคลที่ได้ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมในบุญ ข้าวประดับดิน โดยมีศีล ๕ เป็นรากฐาน ย่อมไม่ล่วงละเมิดศีลและกฎหมายบ้านเมือง เมื่อไม่ละเมิดศีลและกฎหมายก็ทำให้จิตใจของบุคคลเหล่านั้น มีหิริโอตตปปะ ความเกรงขามกลัวบาปขึ้นนั่นเองในที่สุดก็จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหามารยาทในสังคมได้ เพราะต้นตอของปัญหาต่างๆ มักเกิดจากระดับบุคคลก่อน ยามใดเมื่อบุคคลมีความเมตตาตั้งมั่นในจิตแล้ว ความรุ่มรวยที่จะส่งผลออกมาในรูปแบบความรุนแรงย่อมไม่เกิดขึ้น ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะว่าสังคมทุกระดับมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย หากจุดใดหนึ่งมีปัญหาก็มีผลกระทบส่วนอื่นไปด้วยนั่นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ด้วยเรื่องของประเพณีบุญเดือนสิบนี้ถือได้ว่าเป็นหลักในการทำบุญประเภทหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ที่ส่งเสริมให้บุคคลประกอบกิจกรรมที่เป็นการกุศลขึ้น เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความมีกตัญญูต่องานบุญของผู้ที่ได้ล่วงลับไป ซึ่งนักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาได้แฝงหลักพุทธธรรมในเดือนสิบไว้ดังที่ได้นำเสนอมาแล้วและเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตราบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยพบว่ามีประเด็นที่ควรจะทำการศึกษาต่อไปอีก ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

พระสงฆ์ควรมีส่วนในการทำหน้าที่ด้านจิตใจ เพื่อนำพาพุทธศาสนิกชนเข้าสู่หลักพุทธธรรมทำให้ประชาชนเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ และฝ่ายผู้นำระดับชุมชนเองควรให้ความสำคัญโดยด้วยการมีหน้าที่ในการสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีบุญเดือนสิบเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมในด้านต่างๆ ทั้งในแง่การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป โดยการจัดทำแผนในการปฏิบัติตามแนวทางประเพณีบุญเดือนสิบให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและสามารถนำหลักธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยมีประเด็นที่ควรศึกษาจึงควรมีการศึกษาเป็นงานวิจัยเพื่อต่อยอดงานวิจัยและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- (๑) ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีประจำท้องถิ่น
- (๒) ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีของทุกภาคส่วน
- (๓) ศึกษาวิวัฒนาการรูปแบบประเพณีการทำบุญในประเพณีต่างๆ ในชุมชน
- (๔) ศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญในช่วงเทศกาลต่างๆ ของชาวอีสานกับภาคต่างๆ ของประเทศไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

คมสัน สังฆมณี. คติธรรมจากพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๔.

พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

จารุวรรณ ธรรมวัตร . คติชาวบ้านอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา, ม.ป.ท.

จำนง ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม๑. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐.

ชวินทร์ สระคำ. จำลอง สารพัดนึก. พจนานุกรม บาลี ไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๓๘.

บรรพต เปรมชู. พิธีโขนตา. สมบัติอีสานใต้. บุรีรัมย์ : วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, ๒๕๒๒.

บัวศรีศรีสูง. “ทิศทางหมู่บ้านอีสาน”ในฮีดคองและปิกนกะคดี. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๓๕.

บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. ฮีดคองคะล่าวีถีชีวิตของคนล้านช้างและไทยอีสาน. ขอนแก่น : เพ็ญพรินต์ติ้ง, ๒๕๓๙.

ประชิด สุกฤษณ์พัฒน์. วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา, ๒๕๕๖.

ปัญญา ใบบางยาง. หลักธรรมในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

แปลก สนธิรักษ์. พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ทำบุญเดือนสิบ : ประเพณีในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่๗. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาจันทบุรินฤนาท. ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๑๓.

พระธรรมโกศาจารย์.(พุทธทาสภิกขุ). การกลับมาแห่งศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่๑. สุราษฎร์ธานี :ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). สันติภาพของโลก. ไซยา : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.

_____ทาน ศีล ภาวนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๙.

_____สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร ;สหธรรมิก, ๒๕๓๘.

- _____เรื่องนารูและเกี่ยวกับพิธีศพและพุทธภาษิตชีวิตและความตาย. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ๒๕๓๙.
- _____ชีวิตหนึ่งเท่านั้นสร้างความดีได้นันต์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๔๐.
- _____พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา , ๒๕๔๐
- _____รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗
- _____สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๙.
- _____พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขก็มาทันที. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด,
๒๕๕๑.
- _____พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒
- _____ภูมิธรรมชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด,
๒๕๕๒.
- _____พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระพรหมมุนี. (พิมพ์ธมมโร). สากลศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๐๕.
- พระโมศคัลลานเถระ. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. แปลและเรียบเรียงจากคัมภีร์อภิธานปิฎก
โดย พระมหาสมปอง มุทีโต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘.
- พระสิริมงคลจารย์. มงคลตถปิฎก ทุติโย ภาค. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระอุทิศสเถระ. ภูมิธรรม. แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- มณีพยอมยงค์. “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). ความจริงที่ต้องเข้าใจ. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร. บันทึกประเพณีภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๐.
- สิริวิภา ขุนอม. “วันสารทไทย”. วัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๔๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๕๒).
- สุเมธ เมธาวิทยากุล. สังกัปกรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ**. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

(๒). วิทยานิพนธ์

ชั้นเตียน นามเกตุ. “การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน)”. **วิทยานิพนธ์พุทธ**

ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ฉัตรชัย วิชัยผิน และคณะ. พิธีกรรมแซนโฎนตา บ้านบัวถนน ตำบลสูงเนิน อำเภอกระสัง
จังหวัดบุรีรัมย์. **การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง**. ศีลศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัย

นเรศวร, ๒๕๕๗.

นันทิดา ปัจจโยโคธา. “ทัศนคติของนักศึกษสถาบันราชภัฏมหาสารคามที่มีต่อประเพณีฮีตสิบสอง

คองสิบสี่”. **รายงานการวิจัย** สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ). “การศึกษาวิเคราะห์บุพเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน

ล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูศีลนันทโสภณ (อนันท์ เหล่าคั่นธาร). “การศึกษาวิเคราะห์ภุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและใน

สังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูสิทธิธรรมมาภรณ์ (สุวัฒน์ อภิวิฑูโน/เชิดพานิชย์). “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏใน

ประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงาของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระภัทธชาพงษ์ สิริภทโท (กำชัยภูมิ). “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทสวดขวัญอีสาน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาประหยัด ปญญาวโร (สุนันท์). “จริยธรรมที่ปรากฏในลำกลอน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาสุพจน์ คำน้อย. “ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาหวมด สุกกธมโม. “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุระโกศล). “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาว

อีสาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้). “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่). “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา)ของจังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระอธิการชัยรัตน์ ญาณวีโร (สิทธิศักดิ์). “ศึกษาความเชื่อเรื่องเปรตที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญของชาวอีสาน : กรณีศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พีระศักดิ์ วรรณตร. “โครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษา ตำบลพรหมเทพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๐.

เพชรภรณ์ โสลาภา. “พิธีกรรมแซนโฎนตาที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗.

ไพรินทร์ ณ วันนา. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพร่ำนนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

เรือนแก้ว ภัทรานุประวัตติ. “เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.** ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ เดือน กรกฎาคม - กันยายน, ๒๕๕๒.

สุภาภย์ อินทองคง. “บทความวิจัย เรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์กร”. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.), ๒๕๕๐.

อรทัย ทรงศรีสกุล. “การวิจัยตรวจสอบยุทธศาสตร์กระบวนการมีส่วนร่วมสืบทอดประเพณีตานก๋วยสลากเพื่อความยั่งยืน : กรณีศึกษา ตำบลปรางคก อำเภอลำดวย จังหวัดลำปาง”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๕๑.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมศิลปากร. **ฮีตที่ ๑๐ บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nectec.or.th/schoolnet/library/webcontest๒๐๐๓/๑๐๐team/dlnes๐๖๐/heet๑๐/heet๑๐.htm> [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].

กระทรวงวัฒนธรรม. **ประเพณี พิธีการ และความเชื่อ เรื่อง บุญสารทเดือนสิบ** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา

: www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=๖๔๙[๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].
 ข้อมูลตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ บุรีรัมย์. [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<http://www.thaitambon.com/tambon/๓๑๑๐๑๑.๒๕> ตุลาคม ๒๕๕๙].
 ความรู้ด้านหลักพุทธธรรม ตอนที่ ๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://th.wikipedia.org/wiki/พุทธธรรม>. [๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].
 ประณีต ก้องสมุทร, ทานที่มีผลมากมีอานิสงส์มาก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<http://www.๘๔๐๐๐.org/tipitaka/book/bookpno๑.html>.
 ปรีชา นุ่นสุข. สารทเดือนสิบ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.phuketdata.net>. [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].
 ยโส โยแซว. ีตสิบสอง [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://yasohosaew.wordpress.com>,
 [๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙].

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

ธวัช ปุณโณทก. ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. คติความเชื่อ
 ม.ป.ท., ๒๕๒๘.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

(๖) สัมภาษณ์

นายแจ่ม ทรายทะเล. มรรนายก บ้านสำโรง ม.๖ ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
 ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายบุญดุษฎี วิจิตรศักดิ์. มรรนายกวัดสี่ขวา. หมู่ ๗ ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
 ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายยุ่น ปรางกุสยาม. ชาวบ้านหนองหัวหมู ม. ๑๐. ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
 ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายเรียม นิมพันธ์. มัคทายก. วัดจินดาราม. ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน
 ๒๕๖๐.

นายสนธยา นาคพิทักษ์. มรรคนายกวัดป่ารุ่งอรุณ ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
 ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายสมร พินิจดวง. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลผไทโรนทร์. ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
 ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายสฤทธิ ศรีประสิทธิ์. ไวยาวัจกร วัดสำโรงราษฎร์สามัคคี ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
 ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายสัมฤทธิ์ ชูชะราช. บ้านสำโรง ม.๑๐, ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน
 ๒๕๖๐.

นายสุเทพ ด่านคอน. ผู้ใหญ่บ้านหนองมะค่า. ต.ผไทโรนทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน
 ๒๕๖๐.

นายเสวียน วิจิตรศักดิ์. อดีตผู้ใหญ่บ้านสำโรง. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระครูจินตารวัฒน์. วัดจินตาราม. เจ้าคณะอำเภอลำปลายมาศ. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ
จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระครูไพบุลธรรมาจารย์. เจ้าคณะตำบล ผไทรินทร์ เจ้าอาวาสวัดโคกตาเงิน ต.ผไทรินทร์
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

พระครูโภกณกิตตยานุรักษ์. รอง จต.ผไทรินทร์. อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระคำผง ธรรมโชโต. วัดจินตาราม. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระรอด วิสารโท. หัวหน้าที่พักระงษ์โคกสว่าง ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน
๒๕๖๐

พระสมเกียรติ สมกิตติโก. หัวหน้าที่พักระงษ์รุ่งอรุณ(หนองหัวช้าง) ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ
จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระแหลม อุชจาโร. หัวหน้าที่พักระงษ์กระต่ายชน. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระอธิการขุน จิตตโกโร. เจ้าอาวาสวัดโคกชาด ม. ๑ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

พระอธิการอภิมย์. ภูทโท. เจ้าอาวาสวัดสี่ خوا.ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

หลวงพ่อหลั่น ปิยธมโม.วัดจินตาราม. ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ก. แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

คำชี้แจง : ขอความกรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง โดยเติมข้อความลงในช่องว่าง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะแปลผลเฉพาะในภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ความรู้เรื่อง ประวัติความเป็นมา และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๑. ความเป็นมาของประเพณีบุญเดือนสิบ

๒. องค์ประกอบของการทำบุญเดือนสิบ

๓. พิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบ

๔. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

ตอนที่ ๓ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

พระอธิการทองภาส กิตติปาโล / ผาปรังค์
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาสงฆ์บุรีรัมย์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

- ๑.วัน/เดือนปีที่สัมภาษณ์.....
- ๒.ชื่อ..... นามสกุล.....
- ๓.เพศ.....อายุ.....
- ๔.ศาสนา.....

ตอนที่ ๒ ความรู้เรื่อง ประวัติความเป็นมา และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๒.๑ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนสิบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ องค์ประกอบของการทำประเพณีบุญเดือนสิบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ พิธีกรรมการทำบุญเดือนสิบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ จุดมุ่งหมายของการทำบุญเดือนสิบ

๒.๕ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

ตอนที่ ๓ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ

๓.๑ ด้านจิตใจ

๓.๒ ด้านความสามัคคีของชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓ ด้านวิถีชีวิตชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๔ ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๕ ด้านสังคม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก – ข

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

วุฒิการศึกษา	- Ph.D. (Eastern Language Sanskrit) - อ.ม.(บาลีและสันสกฤต) - กศ.บ (การสอนภาษาไทย) - ป.ธ. ๖ การศึกษาคณะสงฆ์ - น.ธ. เอก การศึกษาคณะสงฆ์
ตำแหน่ง	- รองศาสตราจารย์ ,อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๒. รองศาสตราจารย์ วิเชียร ชาบุดรบุญทริก

วุฒิการศึกษา	- M.A.(Indian Philosophy and Religion) - B.A>(Pali And Buddhist Studies) - ร.บ.รัฐศาสตร์ - ป.ธ. ๘ การศึกษาคณะสงฆ์ - น.ธ. เอก การศึกษาคณะสงฆ์
ตำแหน่ง	- รองศาสตราจารย์ ,อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ บุรีรัมย์

๓. ดร.สมศักดิ์ พันศิริ

การศึกษา	- B.A. (Sanskrit), M.A. (Sanskrit), (Ph.D.) (Sanskrit).
ตำแหน่ง	- อาจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ภาคผนวก -ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐ ๘๑๓๗๒ ๖๔๓๗

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๑๐/ว ๒๖

วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระอธิการทองภาส ฉายา กิตติปาโล นามสกุล ผาปรางค์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๑๒ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๗๒-๖๔๓๗

๓๖๐๐ ลงวันที่ ๑๕/๕/๖๐ สก
 ลาก่อน ไม่เกิน ๑๖/๕/๖๐
 ๑๕/๕/๖๐ ของ พ.ศ. ๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐ ๘๑๓๗๒ ๖๙๓๗

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๑๐/ว ๑๖ วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน รศ.วิเชียร ขาบุตรบุณทริก

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระอธิการทองภัส ฉายา กิตติปาโล นามสกุล ผาปรามค์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๑๒ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคง ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)
รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ได้ตรวจข้อบกพร่องแล้ว
ให้คืนให้ ผอ.บ.บ.ไป
ร. หนึ่ง
๒๔ พ.ค. ๖๐

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๗๒-๖๙๓๗

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๑๐/ว ๑๖

๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ดร.สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระอธิการทองภาส ฉายา กิตติปาโล นามสกุล ผาปรากฏ รหัสนประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๑๒ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

สีหะวิมล
ผู้ทรงคุณวุฒิ
การวิจัย
คสท.
หัวหน้างานวิจัย

(รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)
รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๗๗๒-๖๙๓๗

ภาคผนวก -ง
หนังสือขอความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดพระพุทธบาทเขากระโดง

๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์ - ประโคนชัย ตำบลเสม็ด

อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๓๔๘.๑๐/ว ๒๑

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ/เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระอธิการทองภาส ฉายา กิตติปาโล นามสกุล ผาปรากฏ รัชสประจักษ์ตนินิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๑๒ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๓๗๒-๖๔๓๗

ภาคผนวก -จ
ภาพประกอบกิจกรรมและผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพที่ ๑ สัมภาษณ์ นายยุ่น ปรากฐสยาม ผู้อาวุโส บ้านหนองหัวหมู ม. ๑๐ ต.พไทยรินทร์
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒ สัมภาษณ์ นายเรียม นิมพันธ์ มัคทายก วัดจินดาราม ต.พไทยรินทร์ อ.ลำปลายมาศ
จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๓ สัมภาษณ์ นายสมร พินิจดวง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๔ สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ ชูชะราช ผู้อาวุโส บ้านลำโรง ม.๑๐ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๕ สัมภาษณ์ นายสุเทพ ตำนาคอน ผู้ใหญ่บ้านหนองมะค่า ม.๔ ต.ผไทเรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๖ สัมภาษณ์ นายเสวียน วิจิตรศักดิ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านลำโรง ม.๒ ต.ผไทเรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๗ สัมภาษณ์ พระครูไพบุลธรรมาจารย์ เจ้าคณะตำบลผไทรินทร์ เจ้าอาวาสวัดโคกตาเงิน ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๘ สัมภาษณ์ พระครูโภภณกิตตยาขานุรักษ์ รอง จต.ผไทรินทร์ เจ้าอาวาสวัดหนองมะค่า ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ สัมภาษณ์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๙ สัมภาษณ์ พระสมเกียรติ สมกิตติโก หัวหน้าที่พักรังอรุณ(หนองหัวช้าง)
วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๐ สัมภาษณ์ พระอธิการขุน จิตตโกโร เจ้าอาวาสวัดโคกชาด ม. ๑ ต.ผไทรินทร์
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๑ สัมภาษณ์ พระอธิการอภิมรย์ ภทฺทโก เจ้าอาวาสวัดสีชวา ม.๗ ต.พไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๒ สัมภาษณ์ พระครูจันทารวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอลำปลายมาศ วัดจันทาราม ต.พไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๓ พระรอด วิสารโท. หัวหน้าที่พักสงฆ์โคกสว่าง ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๑๔ นายสนธยา นาคพิทักษ์. มรรคนายกวัดป่ารุ่งอรุณ ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๑๕ พระแหลม อุชฺจาโร. หัวหน้าที่พักสงฆ์กระต่ายชน. ต.ผไทเรินทร์
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๑๖ พระคำผง ธมฺมชิต. วัดจินดาราม. ต.ผไทเรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์,
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

หลวงพ่อหั่น ปิยธมฺโม.วัดจินดาราม. ต.ผไทเรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓
พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๑๗ นายแจ่ม ทรายทะเล. มรณายก บ้านลำโรง ม.๖ ต.ผไทราธิราช
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๑๘ นายบุญต้อย วิจิตรศักดิ์. มรณายก วัดสีขวา. หมู่ ๗ ต.ผไทราธิราช
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๑๙ นายสฤทธิ ศรีประสิทธิ์. ไวยาวัจกร วัดสำโรงราษฎร์สามัคคี ต.ผไทราญราษฎร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	:	พระอธิการทองภาส กิตติปาโล / ผาปรางค์
วัน/เดือน/ปี/เกิด	:	๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒
ภูมิลำเนา	:	บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ที่ ๕ บ้านเวาะ ต.เหล่ากวาง อ.โนนคูณ จ.ศรีสะเกษ
การศึกษา	:	พ.ศ. ๒๕๒๘ สำเร็จมัธยมศึกษาชั้นเอก พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) รุ่นที่ ๖๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน้าที่การงาน	:	เจ้าอาวาสวัดสำโรงราษฎร์สามัคคี ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ครูสอนปริยัติธรรม (แผนกธรรม) ครูสอนศีลธรรมประจำโรงเรียน
อุปสมบท	:	วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๙ วัดบ้านเวาะ ต.เหล่ากวาง อ.โนนคูณ จ.ศรีสะเกษ
สังกัดวัด	:	วัดสำโรงราษฎร์สามัคคี ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์